

1. **SĄD** (4133) *sb m*

sąd (4131), **sęđ** (2); *sąd* : *sęđ* *MurzNT* (12:1), *SarnStat* (1141:1).

sg N *sąd*, *sęđ* (395). $\diamond$ *G* *sądu* (966). $\diamond$ *D* *sądowi* (167), *sądu* (16); -*u* *LibLeg*, *Leop*, *ZapKości*, *ArtKanc* (6); -*owi* : -*u* *ComCrac* (1:5), *RejKup* (1:1), *BielKron* (2:1). $\diamond$ *A* *sąd* (600). $\diamond$ *I* *sądem* (324); -*em* (82), -(*e*)*m* (242). $\diamond$ *L* *sądzie* (437). $\diamond$ *V* *sądzie* (1). $\diamond$ *pl N* *sądy* (302). $\diamond$ *G* *sądów* (393); -*ów* (159), -*ow* (5), -(*o*)*w* (229); -*ow* *MurzHist* (3); -*ów* : -*ow* *SarnStat* (149:2). $\diamond$ *D* *sądom* (40); -*óm* (8), -*om* (6), -(*o*)*m* (26); -*óm* *Mącz*, *KochPs*; -*om* *OpecŻyw*; -*óm* : -*om* *SarnStat* (6:5). $\diamond$ *A* *sądy* (244). $\diamond$ *I* *sądy* (19), *sądami* (5); -*ami* *WujJud*, *KochPs*, *PowodPr*, *SkarKaz*; -*y* : -*ami* *SarnStat* (3:1). $\diamond$ *L* *sądzi* *ch* (212), *sądach* (11), *sąd(o)ch* (1); -*ach* *SkarŻyw* (2), *PowodPr* (2), *SkarKaz* (2), *SkarKazSej* (2); -*éch* : -*ach* : -(*o*)*ch* *GroicPorz* (12:-:1), *SarnStat* (108:3); $\sim$ -*éch* (99), -*ech* (12), -(*e*)*ch* (101); -*éch* : -*ech* *SarnStat* (95:12).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Instytucja wymiaru sprawiedliwości, osoba lub zespół powołany do wymierzania sprawiedliwości; trybunał sędziowski; iudicium Mymer¹, HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calep, JanStat, Cn; forum Mącz, Modrz; tribunal PolAnt, Vulg; iudices Mącz; consilium, iudicatus Cn (1711) : OpecŻyw 135v, [192]; patrzáycie abyście fie przed łádem pocześnie mieli/ a bez vrągania a fwaru/ łprawiedliwego rozłádu czekali ForCnR D3v, D4v, Ev; Mymer¹ 11; BielŻyw 60; BielŻywGlab nlb 11; Alye tego szad ma spilnołczya doysrecz aby pothwarz nyebyła na spravyedlyve lvdzye LibLeg 6/116, 6/116, 116v, 118; RejPs 123v [2 r.], 163, 167; Izbi tez łtrona gdzieby tego włádzie zádala miała miełfcze na łtronę łłádu tamze łprziiaczioly łwemi na rozmowę abo na poradę odłtápycz ComCrac 22, 18v, 19 [2 r.], 19v, 22; ZapWar 1545 nr 2646 [3 r.], 1548 nr 2669 [2 r.], 1553 nr 2685; SeklKat I3; Ma káždy łánd łtrony łlyłfeć RejKup z6v, C; HistAl I6; MurzHist L4; MurzNT 101 marg; KromRozm II q2v; Bo aby też ty sejmiki miały być dla obierania sęđz[i]ow i stanowienia sądow, [...] potrzeba, aby wszyscy o ty [lege: tym] radzili Diar 82, 71, 91 [3 r.], 92, 93 [2 r.], 94 [2 r.]; LubPs Z5; (nagł) O Perłonách Sąđowi przynależących. (-) [...] PERłony Sąđowi przynależące/ bes ktorych Sąđ być nie może/ ty łą: Sęđzia/ Powod/ y łtroná obwiniona. GroicPorz b; Rękoymie łą dwoiácy: Iedni co zá kogo przed Sąđem ręczą/ ták włpráwách vtćiwych iáko też hániebnych/ w ktorych obwinionemu idzie o gárdło. [...] Drudzy łą co nie przed Sąđem ręczą. GroicPorz r2v, A4, C, Cv, a, b [2 r.] (83); RejWiz 123v, 124v [2 r.], 187; Bo łlyłzeliście że było rzeczono łthárym/ Nie zábiełz [!]: á gdzieby kto kogo zábił/ będzie godzien ołáđzenia. A ia powiádam/ że káždy kthory fie gniewa ná brátá łwego winien á godzien łádu [reus erit iudicio]. Leop Matth 5/22 [przekłád lub nawiązania do tego samego tekstu SeklKat, RejPos 179, 181, WujJud 79, CzechRozm, WujNT Matth 5/21, 22, s. 21, WysKaz, SkarKaz 312b], Eccle 5/7; zá táki gwałt [kradzież cudzych wołów] ma gwałtownik dáđz od kóždego Wołu zá dzień dwa grołzá zwiná łzełci grzywięń/ łáđowi trzy á łtronie trzy. UstPraw Bv; A iefliby páni Wienna ná roku wtorym niełtálá/ tedy powod ma pieniáđze połóżyć do Káncelláryey/ á Sąđ ma iemu imienie przykázác UstPraw B2v; Scrutinium o zábićie zá obzáłowánim łtrony/ Woiewodá káždy w Woiewodztwie łwoim czynić ma ná wiecách s Sąđem oney źiemie UstPraw K2, A2v, Bv, B2, B3v, B4v [7 r.] (71); KochZuz A4v; PRzyłzedł ieden do łádu/ kámięń w zánádrzu miał/ Więć Sęđziem u przez łuknią palcem vkázował. RejFig Aa2v; RejZwierz 3 marg, 9 marg; BibRadz Iob 34/4; OrzRozm H4, I [2 r.],*

S3v, S4v, T4 [3 r.], T4v, V; [Książęta] Prošili teŹ Cefárzá/ áby łád porządny práwá wftáwił á łędzye kniemu godne przydał. *BielKron* 233, 9 [2 r.], 72, 194, 348v; *KochZg* A4v; *KwiatKsiąż* Iv; Emptum constupratumque iudicium, Sąd przedárowány. *Mącz* 102c; Hasta centumviralique, Sądy łto oyców popiřánych/ to yeřt/ pánów rądných w Rzimie *Mącz* 153c, 13a, 14a, 15c, 16d, 38c (26); *OrzQuin* B2, N2, S3; Opilcá/ Synu miły/ niech Sądem nie włádnie. *Prot* D3v, D3v; A drugi v łádu/ łtoiąc przy przyiacielu/ y wiele zá nim mowiaćz/ gdy mu przeciwney łtrony prokurator rzekł/ co ty oto łzczekáľz. Odpowiedział. Muľzę práwi/ bo widzę złódieiá. *GórńDworz* Q; v łádu ziemiánin ieden prořil o prokuratorá/ powiedajaćz iŹ zá pieniádze dořtáć go niemogł/ [...] owa łád dał mu iákiego prokuratorá *GórńDworz* R6v, Q8, R3v, Hh6; *RejPos* 130, 130v, 179, 181, 266v, 319; *KuczbKat* 60, 340 marg; *RejZwierc* 98, 140v; *WujJud* 79, 212; *BudBib Deut* 1/17, 17/9, *Sap* 8/11; *MycPrz* I B2; Około praw pototzných/ to możem opátrzyć/ Inřtigatory w źiemii/ iuŹ w káŹdey łpořobić. Zeby przy łádziech káŹdých ná wřzelki tŹas były *WierKróc* B3; *BudNT Act* 18/16, 17; *CzechRozm* 239; *PapřPan* Cc3; Przed láty łtáwiano v łádu zegárki ćiekáće/ wedle ktorych zámerzano łtronam ćŹas do mowienia *ModřBaz* 94v; Bo káŹdy łád potrzebuie trzech ořob: á Źaden łpráwy łwey niemoŹe być łędŹiá. *ModřBaz* 100; LecŹ co o łáŹdziech náľnych źiem mowić mam/ ták rozumiem/ Źe káŹdy zwas v őiebie rozmyřła. *ModřBaz* 138, 4v, 28, 63, 82 [2 r.], 84v [2 r.] (42); *SkarJedn* 338; *KochPs* 168; *SkarŹyw* 89, 391, 484; *NiemObr* 160 [2 r.]; *PudłFr* 19, 29 [2 r.]; *ZapKořcier* 1586/66, 66v; Y náydŹie łád niewinnego niewinnem. *GórńRozm* Iv, D4v, Fv, F3v, G, G3 (17); *PapřUp* I4v; *ActReg* 10, 127; *Calep* 432a, 567b, 569a; *LatHar* 638 marg; *RybGęřli* B3; *WujNT Matth* 5/21[22], 22[23], s. 21, *Act* 26/6, 1.*Cor* 6/4, *Iac* 5/12; *WysKaz* 17; Prořtá Minutá nic łie dowięŹć nie moŹe: Ale iedno łiřtámi álbo minutá pod piećęćią/ álbo Kőięgámi przed łády. *SarnStat* 325; GDy łie kto vkaŹe z Prokuráciá v łádu/ á ona bęŹdzie złá álbo niedořtáteczna: táki w Źiemřkim Práwie niech zápláći winę trzy grzywny *SarnStat* 570; łáduwi winá niełtána niema byŹć pláconá/ iákóŹ łád od niełtánego nic bráć niema/ áni pámięćnégo wyćięgáć od łtrony. *SarnStat* 1158; Acz y łád zgołá ná WoŹnégo ořobie nie polęga *SarnStat* 1280, *5v, *8v, 7 Źp, 36, 47 (331); *SiebRozmyřl* H2; *ZapMaz II G* 97/89v, 90v; *PowodPr* 21, 48, 65; WięŹień łłufźnie o zbrodnie y grzechy łwoie poimány/ [...] káŹdey odwłóće rad/ [...] ná káŹde łię łkrzypienie drzwi przelęka/ ieřli go do łádu nie wołáią. *SkarKaz* 8a, 2a [2 r.], 7b, 310b, 312b; *CiekPotř* 62, 65, 66; *CzahTr* Kv; *SkarKazSej* 661b, 705a; *SapEpit* A4v; *KlonWor* 14, 15, 39.

sąd o czym [= *zajmujący się czym*] (4): Mać po gotowiu Król Polřki przeciwno tym Goliátom [*tj. kacierzom*] ony w rękach łwych gotowé kámienie: Napřód/ Sąd w Królestwie łwym o Kácérřtwie Duchownym: ma Práwo łwé Królewřkie: ma y Miecz ku obrónie Wiáry S. *OrzQuin* O; Pořtánowione łá we zborze BoŹym porządne o tym [*o małŹeńřtwie*] łády y SęŹŹiowie/ męŹowie poboŹni/ cnotliwi/ godni/ ktorzyby rořterkom á roznicam w małŹeńřtwie zábiegáli. *WujJudConf* 211v, 212 marg, Nn4.

W połáczeniu z przymiotnikiem od nazwy urzędu, stanowiska, godnořci lub z G rzeczownika [*w tym: ai* (80), *G sb* (12); *sąd* + okreřlenie (72), okreřlenie + *sąd* (20)] (92): tედymv ma być zakazána Procuracia we wřřtykich łádziech náľřych Kroliewřkich ziemřkich, y Grođřkich. *ComCrac* 18v, 14, 17v [2 r.], 21; *ZapWar* 1545 nr 2646, 1548 nr 2668, 2669; A łiř pirwřřy Anáklethá papyeŹá á vćnyřá Pyotrá S. o łáŹŹyech biřkupow/ [...] zmyenkę teŹ czyni/ iŹ to ápořtołowye [...] myęŹdy łobá wftáwili/ áby [...] *KromRozm III* P2v; *Diar* 71; *DiarDop* 106; *GroicPorz* c3v, i [2 r.], k2, k2v, l (10); Kogoby ná přędcze

pozowano w Sąd Krolewki/ thákiemu Sędzysza ma rzecz rofpowiedzyeć wrzędnie y dác mu iá ná ípísku *UstPraw* H3, A2v, A3, H3, I; Niczego w támtym Proceście nienaydziefz/ nieprzyftoynego Sądowi Bífkupiemu *OrzRozm* I, A, Tv, T2v *marg*, T4v [2 r.]; Cefarz [...] powiedział przyczynę ziechánia [urzędników]/ [...] áby też fád Senatu Cefárskiego był przywrocon á poftánowion *BielKron* 225v, 221; *Mqcz* [176]c; Tymcí obyczáiem w Kościele Powłzechnym iest vftáwiono/ áby cięższe grzechy Bífkupiemu/ á naciąższe Papielkiemu fádowi zoftáwione były. *WujJud* 86; *ActReg* 124; *WujNT* 497 *marg*; ku którému grániczeniu fád y vrząd Podkomorzki będzie poftępował. *SarnStat* 474; A tak tám cále y rozdzielnie, co do ziemftwá, á co ná fád Stárości, y karánié iego przychodzi, znaydziefz. *SarnStat* 513; O krewności z ítrony ípadków nie fád Kommiíffárski, ále fád Ziemfki fádzi. *SarnStat* 596, 45, 138, 139 *żp*, 161, 203 [2 r.] (41); Gdyż P. Bog fád kápłáńfki y duchowną Iurisdycyá poftáwił/ y wyniofł pierwey y wyżfzey niżli świecką w fwoiey ś. Ewángeliey *SkarKazSej* 703b, 700b *marg*.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejsca działania sądu [sąd + przymiotnik (20), przymiotnik + sąd (5)] (25): *ZapWar* 1549 nr 2662, 1550 nr 2676; *GroicPorz* k2v; Sądy Szadkowfkie prze wielkość powiáthu maią być dwie niedzyeli dzyerżáne. *UstPraw* K2v; *OrzRozm* T3v *marg*; Eniponckiemu fádowi fá poftłufzne páńftwá Szwabfkiey ziemie/ Weldkirchium/ Sungoiá/ Allácia/ Brizgoiá/ Tirolis. *BielKron* 290, 289v; *GórnDworz* O6v; A co się dotyczye zawkrzeńskich sądow, tedy na miejsce pisarskie exnunc surrogata naznaczamy, urodzonego pana Iana Narzimskiego *ZapMaz II G* 61/159-160v; *ZapKościer* 1585/54v, 1595/88v; vftáwiamy/ áby w íprawách/ od fádu Ziemfkiego Przemyfłkiego/ Przeworzkiego/ y Hálickiego/ Trębowlfkiego/ Kołomyyfkiego/ Trybunał teraznieyfzy był powinien dáwac dilácię *SarnStat* 862, 527, 528, 725 [2 r.], 726, 727 (14).

W połączeniach szeregowych (13): *GroicPorz* v; Ktoby pozwał Commifarze álbo fád álbo vrząd o iáki poftępek/ takowy byłby przekazan [= *skazany*] w tym iż ie nieftłufznie pociągnał *UstPraw* Kv; *OrzQuin* O; PATrzayże záfię naydziefzli kiedy ktory fád/ ktory vrząd/ którą rofprawę/ ktorekolwiek íthánowienie/ iżby fie nie vniofło áni ná práwo áni ná lewo/ wedle woley miłego Bogá. *RejZwierc* 191v; Ale tych wieków iuż fá chytrzeyfzé przykłády, które fobie może młody iuwánt ípifác tymże porządkiem, iáko fá *species* dwánaście praw wyliczoné, iáko co kiedy przypadáło przed Królem, fádem Ziemfkim, Tribunałem, etc. *SarnStat* *5v; OBiēcuiemy/ iż takowych wrzędów y doftoiénftw/ iáko fá Woiewódtwá/ Káfztelánię/ Sądy/ Podkomórftwá/ y tym podobné/ [...] ludzióm obcym/ przychodnióm nie będziemy dáwac *SarnStat* 71 [*idem* 883] 469 [2 r.], 805, 843, 883, 957; My Polacy/ z láfki Bożey mamy Krolá/ mamy práwo/ mamy fády/ wrzędy. *PowodPr* 60.

W charakterystycznych połączeniach: *sąd bezprawny*, *niczemny*, *nieprzyjacielski*, *niesprawiedliwy* (3), *niesprawny*, *nowoletny*, *nowo namowiony*, *nowy* (4), *osobliwy*, *osobny*, *pewny*, *pogański*, *poniewolny*, *porządny*, *postanowiony*, *przedarowany* (2), *przekazony*, *skażony*, *słuszny*, *spolny*, *sprawiedliwy* (3), *własny* (2), *zatrudnion*, *zły* (2), *zwłoczony*, *zwykły*; *sądu nieuczciwość*, *okrucieństwo*, *poważność*, *sprawiedliwość*, *srogość* (2), *uczciwość* (5), *władza*, *zacność*; *sądu elekcyja*, *materyja* (2), *osadzenie*, *tytuł*, *urzędnik*, *zgwałcenie*.

Fraza: »sąd zasiadł; zasiadanie sądu« [o rozpoczęciu urzędowania sądu] (1;1): Gdy tedy fád záfiadł/ á niewiáftá nápráwiona od Heretykow powftála/ płácząc y nárzekáiąc ná świętego Athánázego/ [...]

wyftąpił towarzysyfz S. Athánázego/ Tymotheufz: y rzekł śmieie do oney niewiáfity: Izalim ia niewiáfito tę tobie zelżywość vczynił? *SkarŻyw* 390; *SarnStat* 784.

Zwroty: »od sądu apelować, odezwać się, apelacyja; do sądu apelować, odzywać się, apelacyja, apelowanie, odezwanie się« [w tym: *apelowanie, odezwanie się* (1)] = *a iudicio appellare; appellatio ad iudicium JanStat* [szyk zmienny] (9:1:12;4:1:5:1:1): *ComCrac* 14; a ci [sędziowie rozpatrujący apelacje] już sobie dwa dni w każdy tydzień zostawią wolne od nich [lege: ich] sądow na odprawowanie tych apelacyj, ktore będą od tych wszytkich trzech sądow *Diar* 95; *DiarDop* 113; Więc Krol Appellácyy Seymowych od Ziemfkiego y od Wiecowego Sądu/ ktore prze deń [!] przychodzą/ ładzić v nas niebędzie? *OrzRozm* S4; *Provocatio item, Appellowanie/ odezwanie fie do ynszego ładu. Mącz* 505b, 226b, 505b; *NiemObr* 172; A od ładu záfádzoného mieyfckim fpofohem do ładu wyszégó Práwá áppellować iest obyczay w Krákowfkiéy ziemi. *SarnStat* 651; A Kto ná Wiécá od ładów appelluie/ áby winien był támże o główną rzecz fie rozeprzeć *SarnStat* 813, 139, 146, 150 [2 r.], 413, 531 (24); Donátyfty heretyki/ gdy od ładu kościelnego do niego áppellowáli/ tak zgromił [Konstantyn Wielki]/ iáko Optatus nápifał: [O iádowite fzaleńftwo y śmiałość/ iákoby w rzeczách pogáńfkich/ tak śmieli áppellácyy wkładác?] *SkarKazSej* 679b.

»dzierzyć, sprawować, trzymać sąd(y)« [w tym: *dzierzyć albo sprawować* (1)] = *być sędzią* [szyk zmienny] (8:1:1): Sędzya niemoże być ftároftą w oney zyemi gdzie łady trzyma. *UstPraw* C3; Diem dicere iuris, idem, Dico ius, Dzyerzę albo fprawuyę ład/ Roki ładzę. *Mącz* 86b; *SarnStat* 78, 487, 489, 558, 562, 564, 821.

»kłaść u sądu, przed sądem; położyć przed sąd, w sąd; w sąd położon; przed sądem przełożony« = *coram iudicio expositus JanStat* [szyk zmienny] (2:1;1:1;1:1): *GroicPorz* bb3v; Kto da iáki dług w Kfięgi w wieść/ á potym weźmie wypis z kfiąg/ thedy ten wypis nie będzie miał mocy żadney áliźby lift główny był w Sąd położon. *UstPraw* H2, H2; A będzie wolno oboiéy ftronie wśzytko/ czego będzie potrzebá/ przywodzić y kłaść v ładu przed vczynieniem Dekretu albo fkazania. *SarnStat* 797 [idem 825], 818, 825, 1300.

»u sądu, w sádzie (się) (o)bronić« (4:1): *RejPs* 56; Vládu gdi proftak nievmiał fprawiedliwofci fwei bronic abo krziwdi opowiedziec/ [Bolesław Chrobry] zaras mu Prokuratora [= obrońcę] pokazał *PaprUp* B2; iefli on pozwány z ftąpieniem y zapisem dóbr v ładu chciałby fie bronić [in iudicio se tutari voluerit *JanStat* 441]: y iefliż będzie wieczny zapis/ ma dowieźdż tego zapifu przez przyśięgę fześcią świádków fobie równych *SarnStat* 760 [idem] 945, 1254.

»(ob)żałować, żałobę położyć (a. kłaść), winę da(wa)ć, obżałowany, obwinion przed sądem; u sądu obwinion« = *reum agere, reus Mącz* [szyk zmienny] (4:4:2:4:1:1): POwodem názywáią thę Perfonę/ kthora przed Sądem żáluie ná kogo/ chcąc co mieć od niego. *GroicPorz* fv, n2, p2; Dicam alicui impingere, Obżałować kogo przed ładem. *Mącz* 85a; Reum fieri, Być pozwanym/ przed ładem obżałowanym. *Mącz* 354d; Non in supplicio crimen meum vertitur, Nie ydzie mi o głowę w tey rzeczy w którei mi winę przed ładem dáya *Mącz* 485d, 315c, 354d [2 r.], 370d, 403a, 413a [2 r.], 452c; ILe kroć v ładu w fprawách dotkliwych/ albo w którychkolwiek innych wielkich y máłych/ kto będzie obwinión [Quotiescunque in iudicio, in causis criminalibus quispiam conventus fuerit *JanStat* 631]/ á potym páná albo złoczyńcę/ albo towarzysfzá będzie miánował/ [...] á ón miánowany

[= *wskazany jako współwinny*] w téy íprawie przyśzedłzy wyfwbodźi ji twiérđząc/ iż vczynił zá iego rofkazániem: Vítáwiamy/ iż ón pozwány wolno od łádu bęđdzie mógl odiśdź *SarnStat* 580.

»do sądu odesłać, odesłan(y); przed sąd odesłać; od sądu odesłano było« [szyk zmienny] (1:4;1;1): Aboviem szędzia zkazawłfy dovod ítronie povodovey bęđdzie повинien ítronie za przą a odeprzą ktorabysie kv temv Scrutinium a takovey ípravie ciągnęła na wiecz przed łád odeflacz *ComCrac* 16v; A tym czálem do Rrola [!] fię vdáli [*kanonicy*]/ żáluiać fię ná Bifkupá fwego. Krol ie do ich łádu odeflał *SkarŻyw* 510; A Spráwá ma bydź odeflána do należącého łádu *SarnStat* 149 [*idem* 870]; á láik/ to ieft/ święcénia żadného nie máiaćy/ do nářzého łádu bęđdzie odeflan [*nostro iudicio subiacebit JanStat* 220] *SarnStat* 203, 203, 870, 874.

»odpowiedać w sądzie, u sądu, do sądu, przed sądem; respondować przed sądem« = *in iudiciis respondere JanStat* [szyk zmienny] (5:2:1:1;1): O Rány Slácheckie y kmiece/ máia miećczanie práwo Połkie [!] łáźić pod winą 14 grzywien ítronie/ o ktore winy máia odpowiadać przed łádem ziemłkiem záwicie. *UstPraw* D4v; *WujNT* 409 *marg*; IEłli nieośiadłý/ álbo ináčéy/ Odártus/ álbo gołotá którémukolwiek byłby w czym winien/ ma odpowiadać w łáźie Grodzkim [*respondebit cuilibet in iudicio Castrensi JanStat* 583] o káżdą rzecz. *SarnStat* 524, 416, 662, 675, 746, 918, 1184, 1213.

»oskarżyć w sądzie, przed sądem; oskarżon(y) u sądu, przez sąd, w sądzie; skarżyć się, skarga u sądu; instygować przed sądem« = *iudicio arcessere, postulare reum Mącz; in iudicio accusari, ad iudicia queri JanStat* [szyk zmienny] (1:1;1:1:1;1;1): ODporna ítroná tá ieft/ przećiw ktorey bywa fkárgá v Sądu. *GroicPorz* f3; A iełlibym kogo obaczył v Sądu nieobyczáynie/ nieutćiwie/ [...] fye zachowuiącego/ [...] ná thákiego chcę inštygowáć/ zarázem przed Sądem. *GroicPorz* g3v; Vítáwiliłmy/ iż gdyby kto był trzy rázy w Sądzye ofkárzon o złodzyeyłtwo/ tákowy choćby wrocił ono co weźmie/ tedy iedná ma być nieflawnym *UstPraw* I3v; *Mącz* 14d, 315c; IEłliby Pifarz Ziemłki piśać w Aktá łádowné tego co Sędźia z Podłędkiem fkazáli niechćiał/ [...] tákowy Pifarz przez łád Królewłkiému Máiełtatowi ofkárżony bęđdzie karan wzięćiem vrzędu. *SarnStat* 747, 700, 916.

»(po)ciągnąć (a. pociągać) do sądu, przed sąd; pociągnion (a. przyciągnion, a. przyciągany) przed sąd, do sądu« = (*pro*)*trahere ad iudicium Vulg, JanStat; ad iudicium tractus JanStat* [szyk zmienny] (8:3;2:1): *LibLeg* 6/115v; *ZapWar* 1549 nr 2657; Ten pokoj ktory był za upewnieniem WKM, złaman jest od IchM księży na panu Lutomińskim uczciwem szlachcicu, na Lismaninie, [...] złaman i na senatorzech koronnych, [...] ktore zawicie pod wielkimi zakłady do sądow swych ciągnęli *Diar* 85; *GliczKsiąż* N3v; *UstPraw* C3; Aboviemći Bog nie ieft táki iáko człowiek áby miał być vłtrářzon groźbámi/ ábo izby miał być przyciągnion przed łád iáko człowiek [*neque sicut filius hominis ut iudicetur*]. *BibRadz Iudith* 8/11; Reus, Winny/ Pozwány/ obżałowany. Cuius relativum est actor, Nam reus est ille, Który bywa przed łád przes powodną ítronę pociągnión. *Mącz* 354d, 505a; *RejPos* 243v; *WujNT Iac* 2/6; A którzyby téż chćieli/ iżby przed łádem Ziemłkim liczbę czyniono/ wolno im bęđdzie do łádu Ziemłkiego opiekuny wedle práwá o liczbę poćiągnąć. *SarnStat* 585, 594, 664, 779.

»pozwąć *itp.* (pozwany *itp.*, pozew (a. przypozew), pozywanie (a. wzywanie)) do sądu, w sąd, przed sąd, u sądu, ku sądom, przed sądem; pozwany (pozew) od sądu; pozew w sądzie« = *ad iudicium vocare HistAl, Modrz; postulare, vocatus in iudicium Mącz; iudicare in iudiciis, ad ius citare, ad iudicium*

evocare, in iudicio citatus JanStat [szyk zmienny] (83:7:5:3:1:1;3;1): *BierEz* M2v; *ZapWar* 1548 nr 2668, 1549 nr 2662, 1550 nr 2655, 2666 [2 r.], 2676; Sądow żadnih [!] nie mamy/ bowiem złości nie czyniemy dla ktorychbyśmy do sądu byli wezwani *HistAl* I6; Obyczaj sądow taki by miał być. [...] Wielcy Polacy aby sądzili Mniejszą Polskę, [...] a iżby się nie rozjeździli, aż sądow tych dokonają, [...] A ku tym sądom aby każdy przypozwał adwersarza swego *Diar* 92; *GroicPorz* C [3 r.]; Vrząd Grodzki ma być kożdemu gotow czynić Sprawiedliwość/ o ktore występki roku przekłádác niema z infzemi pozwy do sądu/ ále máią być we dwu niedzyel sądzone. *UstPraw* A4; Vítawiliśmy iż gdyby człowiek świecki człowieká świeckiego pozwał w sąd duchowny o rzeczy sądowi ziemskiemu należące/ táki ma być karan winą dwiemadzieści y ośmią grzywien *UstPraw* B; Gdy kto z náfzych poddanych pozywa drugiego z kłiężey/ wolno pozywać o szkody do sądu zyemskiego álbo duchownego. *UstPraw* H4v, A2v, A3v, B [2 r.], B2v, Ev [2 r.] (19); Appellatus, Strona która bywa rużzona/ álbo przizwana przed sąd ynżzego fędziego. *Mqcz* 13a, 50a, 85b, 315c; ná oštátek obaczyłby [król] vrodzáie pol/ co mogą rodzić/ á czego niemogą; ktemu też ludzkie zabawy y obyczáie/ ktorychby ábo popráwił/ ábo ie iáko fźacunkarz łtrofował/ á do sądu przyzwał. *ModrzBaz* 20v, 88v; *GórnRozm* I2v; *ActReg* 127; Aby tedy fprawy sądowné/ pozwy v sądów/ y inné fprawy włáfné/ [...] ná Séymiech [posłowie ziemscy] mogli fnádniey odpráwować: [...] fkázuiemy: áby [...] *SarnStat* 42; á ktemu pozwany od kogóžkolwiek bądź do którégóžkolwiek sądu ábo vrzędu/ winy dwie ście grzywien przepada. *SarnStat* 77; o pozywaniu świetckich do sądu duchowného *SarnStat* 185; takowi též fásiedzi ścienni przez powodá ná ieden rok/ iáko y ten z którym gránice wiodą/ máią byđż przypozwani do sądu ziemskiego *SarnStat* 461, 77, 112, 113, 144, 152 (62); *GrabPospR* K2v; *SkarKaz* 312b; Bo iefli włzytko náłożyłz ná fátatek/ Pewnie nędznikiem bęđziełz ná oštátek/ Y ořzukałz fię iáko ná Neptunie/ Ták ná fortune. Ktoremes zwierzyl fántu zuchwałego [tj. swojego towaru]/ [...] Y trudno ich małz/ choć dořtaniełz sądu/ Pozwać do sądu. *KlonFlis* Ev.

»prawować się w sądzie« (1): [sołtysi, wójtowie, ławnicy, przysięgli] między témi/ którzy fie práwuią w sądziéich ich zágáionych [aut litigantibus in iudiciis eorum bannitis contententibus *JanStat* 1019]/ fkaźni z rozmowy między sobą/ y iuż fkończoné w wielu fprawách wydaia *SarnStat* 953.

»u sądu przegrać« (1): Gdyż owszem to lepiej przystało, aby IchM jeśli w sprawach swych nie wątpią, innym je dać raczej obaczyć, wedle słowa bożego osędzić dopuścili, [...] boby snadnie każdy u takowego sądu przegrał *Diar* 87.

»u sądu, przed sądem, przy sądzie przysiąc (a. przysięgać, a. przysięgę uczynić)« = *in foro iudicii iurare JanStat* [szyk zmienny] (3:1:1): *LibLeg* 6/115v; Tu mamy wiedzieć/ iefli Mężczyzná przyfýęę przed Sądem vczynić ma *GroicPorz* z2v; Nowokrzczęncy/ wżgárdziwłzy y odrzućiwłzy wykład y rozfádek kościoła powłzechnego/ tu fię litery trzymáią [...] twirdząc/ że fię Chrześcijaninowi żadnym obyczáiem/ áni v sądu/ áni v práwá przysięgać nie godzi. *WujNT* 22; *SarnStat* 616, 853.

»do sądu, przed sąd, ku sądowi przyść (a. przychodzić)« = *zostać przedstawionym sądowi do rozpatrzenia; in iudicium deducere JanStat* (2:2:1): Niepilnie IchM sprawują sądy swe, co W[K]M to sam znać raczysz, bo prze to samo wiele kauz ku sądowi WKM przychodzi. *Diar* 71; Bo fkořo fię feym fkończy/ ponieważ niezliczone mnořstwo fpraw do sądu przychodzi [cum causae sint innumerae iudicandae]/ tedy ie opuřzczáią á ná drugi feym odkłádáią *ModrzBaz* 90v; nie ma tedy [dobry sędzia]

czym infzym/ ná ten čás vmyfłu fwego zábawiác/ ále co z nawiętfzą pilnością wzglądác w ty fprawy/ kthore przed iego fąd przychodzą *Phil L3; SarnStat 795, 806.*

»przywieść [kogo] (*a. przywodzić (się), a. wodzić*) do sądu, przed sąd; wiedzion k sądu, przed sąd« = *adducere ad tribunal PolAnt, Vulg; ducere ad iudicium JanStat [szyk zmienny] (7:5;1:1):* Dictare autem actionem a Iurisconsultis dicitur, quod a Terentio dicam impingere vel dicere, Przywieść kogo przed fąd/ Pozwác. *Mqcz 86c, 59d; Vflyfzawfzy to [że rycerz zabija przechodniów] krol/ kazał ono mieyfce obegnác/ á iác onego rycerzá/ y przywieść przed fąd. HistRzym 98v; BudNT Act 18/12; zábijafz nas y wodzifz do fądow/ á iednák ochotnie vmieramy. SkarŻyw 535, 532; ArtKanc D11, E3v; GórnRozm G3v; A gdy Gállion był ftároftą w Acháiey/ powftáli iednomyfłnie Zydowie przeciw Páwłowi/ y przywiedli go do fądu *WujNT Act 18/12; vftáwiamy náfzą władzą: áby którzykolwiek brácia ábo przyiáciele kréwni ábo też dálfzy oboiéy płci będąc rozdzieleni/ y wtym rozdzieleniu byli przez trzy látá y trzy Miefiące wmlczeniu/ nieprzywodząc fie do fądu [ad Iudicium non provocantes JanStat 562] [...] tedy od vpominánia fie y fobie przywłáfczánia częfci dziedzicznéy brátá fwégo/ [...] będą oddálени y odstérknieni. SarnStat 594, 259, 264; KlonWor 39.**

»[co] do sądu przywieść; przywiedziony, wtoczenie przed sąd« = *przedstawić sądowi do rozpatrzenia; deducere in iudicium JanStat (1;2:1): LItis Contestatio*, ieft głowney rzeczy gruntowne wtoczenie przed Sąd od obudwu ftron/ przes żálobę y odpowiedź. *GroicPorz t2v; A gdy w tákowéy fprawie która będzie przywiedżiona przed fąd/ o którý rzeczy wyflyfzawfzy fkárgę y odpowiedź będzie w fądzie fkazano: chcemy/ áby oná fkażń w kfięgi do Akt byłá wpifána SarnStat 748 [idem 790], 620, 790.*

»sądzić (się) przed sądem, sądem, w sądzie; sądzon(y) (*a. osądzon(y)*) przez sąd, w sądzie, u sądu, sądem, od sądu, przed sądem; sąd sądzi (*a. ma (roz)sądzić, a. odsędzać będzie itp.*)« [*szyk zmienny] (2:3:1;3:3:2:2:1;13):* Gdy w fądzie nie przijaciela fádzifz, tak fádz aby prawa zachowany były. *BielŻyw 11; ComCrac 21v; BibRadz 1.Cor 4/3; OrzRozm S2v; Per iudicium enunciata res, Przes fąd ofádzona. Mqcz 254b, 77c; WujJud 7; A przetoż ftárodawni ludzie ták o tych fądziech powiedáli/ że y bogi nimi fádzono/ y bogowie tych fądow vżywáli. ModrzBaz 91; WujNT 585 marg; VStáwiamy áby pozwáni o którýkolwiek obwinienia y wyftępki w náfzym fądzie/ byli fádzeni [*in nostro iudicio iudicentur JanStat 630*] *SarnStat 61; fądem Duchownym ma byđż fádzona [ad iudicium spirituale pertineat JanStat 237] znędziála/ która fobie ftráwy zárobić nie może. SarnStat 214, 215, 513, 580, 596 [2 r.], 622 (21); PowodPr 21; SkarKazSej 700b.**

»u sądu, przy sądzie siedzieć (*a. siadać*); u sądu siedzący« = *być (będący) członkiem kolegium sędziowskiego; apud iudicium residere, iudicio praesidere JanStat [szyk zmienny] (7:2;2):* Pifárze mogą mieć podpifki dla pifánia/ A wfzákże fámi muřzą fiedzieć przy fądzie y ná wypifich z kfiąg fie podpifowác. *UstPraw C2v; żaden Pifarz y podpifek v tego fądu, v którýgo fiedzi, niemoże kaus żadnych fprawowác. SarnStat 78; vftáwiamy: áby fámi Pifárze v fądów fiádáli [iudiciis assideant JanStat 497]/ á odprawowáli ludzie nie przez podftawki. SarnStat 563, 489, 565 [2 r.], 746, 821 [2 r.], 919, 956.*

»w sądzie, u sądu skaz(ow)ać; przez sąd, od sądu, w sądzie skaz(ow)an(y); sąd skaże (*a. skazanie (a. skażń) uczyni, a. ma skazać*); skażń sądu« = *decernere per iudicium; in iudicium sententiatum; iudicium*

decernet JanStat [szyk zmienny] (7:1;3:1;11;1): Item kiedy kogo pozową a on nyesthanye sand ma skazacz placzą *LibLeg* 6/117v, 6/116v; *UstPraw* C4; Si iudices pro causa mea senserint, Iefli fąd zá mną skazanie vczyni. *Mqcz* 382d; *GórnDworz* O6v; *ZapKościer* 1582/27; PRzysięgi które fıkázuią v fądu náfzého/ ták ná Séymie/ iáko króm Séymu/ máią byđz odfyłané do Powiátów *SarnStat* 159; A gdy w tákowéy fpráwie która bęđzie przywiedziona przed fąd/ [...] bęđzie w fądzie fıkazano: chcemy/ áby oná fıkazń w kśięgi do Akt byłą wpifána *SarnStat* 748; A gdy Sąd *super principali* fıkazń vczyni/ tedy ią ma concludowác/ áby iéy pozwány dofyć vczynił *SarnStat* 1149; A fąd wedle ftárého zwyczáiu [...] z controwerfiiéy ftron y wywodów ábo munimentów ich/ iáko bęđzie wedle prává póspolitégo rozumiał/ ták powódtwo iáko y dowód fıkázác władzą ma. *SarnStat* 1175, 462, 472, 514, 525, 614 (19).

»sta(wa)ć (*a.* stanąć, *a.* (u)stawić się) przed sądem, do sądu, u sądu, w sądzie; nie stanąć (*a.* nie stawać) do sądu, u sądu« = *iudicio stare Modrz; comparere coram a. in iudicio, parere coram iudicio JanStat* [szyk zmienny] (26:9:6:3;8:1): Owćá gdy przed fądem ftałá/ Ku długowi się nie znála *BierEz* M2v; *LibMal* 1543/70v; Vstawiwssy ssye przeth sądem varssewskim vrodzona Anna Lesczynska [...] yawnye y glossnye vyznawa ze rączy za Męńza swego dzisieyssego *ZapWar* 1549 nr 2662, 1550 nr 2676; POzwány gdyby do Sądu nieftánał/ winę Sędziemu przepada pięć grofzy y fzeląg *GroicPorz* p4v, C, Cv [2 r.], o, ov, o2 (19); Dzyerżawcy Kroleřtwa/ gdyby byli pozwáni o iáką krzywdę od kogo/ tedy winni przed fądem Zyemřkim ftać. *UstPraw* A; *Goski* A2v, A3v; *OrzRozm* T4v; Comparuit coram iudicio, Stánał oblicznie przed fądem. *Mqcz* 278a; *ModrzBaz* 85; *KochPs* 191; *SkarŻyw* 88, 552; *ZapKościer* 1582/27, 1595/88v; *ArtKanc* D17; A Páweł rzekł: Przed ftolicą Cefářřką (*marg*) fądem Cefářřkim. (–) ftoię [*Ad tribunal Caesaris sto*]/ gđzie mam być fądzon *WujNT Act* 25/10; w których fądziech Ziemřkich ná piérwřzym roku/ iáko záwitym ftánać y odpowiadác pozwáni będa powinni. *SarnStat* 662 [*idem* 746]; Téż vřtáwiamy: áby dźierżawcy dóbr Stołu náfzého Królewřkiego iefli fąřiadom álbó innym ludziom krzywdę iáką vczynią/ v fądu Ziemřkiego powinni byli ftáwác *SarnStat* 913, 416, 637, 684, 746, 756 (17).

»przed sądem, u sądu stawić« = *pociągnąć do odpowiedzialności* [szyk zmienny] (2:1): Iefliby poborcá cło álbó targowe wybierał nád wolnoć ludzi flácheckich álbó duchownych/ tákowego Poborcę ma Pan iego ftáwić v fądu *UstPraw* E2, E2 [2 r.].

»řwiadectwo dáć (*a.* czynić), řwiadczenie przed sądem« [szyk zmienny] (2:2): *UstPraw* G4; A Iefli przypowieřczony ftánařřzy przálały/ iż niewieđział o pozwie/ á powód z przygody nie miałby Woźnégo ku řwiádczeniu przed fądem [*casu quo Ministerialis Actori ad testificandum deesset JanStat* 669]: tákowy który przy/ bęđzie powinien przyřiadz/ iż pozew [...] nie przyřzedł do iego wiadomořci *SarnStat* 800 [*idem* 827], 614, 827.

»u sądu, przed sądem się toczyć« = *in iudicium deduci JanStat* [szyk zmienny] (3:1): Sądzą też czáfem wedle zwyczáiu zdawná wziętego álbó wedle podobney fpráwy ktora fye przed tym v Sądu toczyłá. *GroicPorz* a4, y3v; Przez wiele lat rozmáite fpráwy toczą fię v fądu [*causae ... varii generis versantur in foro*] *ModrzBaz* 140v; *SarnStat* 748.

»do sądu, przed sąd wnieřć (*a.* wnosić, *a.* przynieřć); do sądu, przed sądem wniesiony (*a.* wnaszany)« = *in iudicium producere a. deducere, ad iudicium deferre JanStat* [szyk zmienny] (8:2;1:1):

W pozwie wlczypliwe fłowá, y czci czyiéy dotykájące, niemáią bydz wnałzáné, ták przed Królem Ie⁸⁰ M. iáko y przed innym łádem. *SarnStat* 141; Iáko Viziae zá nieflufznym zwyczáiem do łádu wniešioné łá: á ize in simplicibus iniurijs et proprij laboris nie máią bydz dopułczoné. *SarnStat* 773; Kto lify hámuujące do łádu wnoši, á Sędzia Ziemłki álbo Grodzki ie przyjmie, winą cztérińáście grzywien niech będzie karan *SarnStat* 775, 327, 611, 680, 713 [2 r.], 750 (12).

»u sądu zdać, zdany« = *skazać (skazany) przed sądem [szyk zmienny] (1:4)*: W Łęczycy ná rokach miał Stárołtá ieden/ [...] dwu flug fwych/ kthorzy thego pilnowáli tuż przy Woźnym łtoiącz/ áby páná ich v łádu nie zdano. *GórnDworz* Q4v; Zdány v łádu ziemłkiego y condemnowany, nie ma przypułczony bydz ku zadnému controwertowániu álbo rozpirániu ná polu *SarnStat* 465, 798 [2 r.], 799 *żp*.

»zezna(wa)ć (a. zeznać się, a. zezna(wa)nie czynić) przed sądem, w sądzie, u sądu; zeznanie przed sądem, w sądzie, do sądu; zeznany przed sądem« = *in iudiciis recognitiones, recognitio ad iudicium, recognitio coram iudicio JanStat [szyk zmienny] (4:3:1;5:1:1;5)*: wóláкке tho zeznánie/ gdy fye wóláğa ku karániu ná gárdle/ ma być nie poniewolne/ nie mękámi wydławione/ ále dobrowolne przed Sądem. *GroicPorz* y2; Ołławiony o iákie złoczyńłtwo/ gdy by fye przed kim zeznáł tám kędy ná łtronie nie v Sądu/ [...] tákowy podáie do fyebie znák niemáły ku męce. *GroicPorz* hh4, l2v, m4; ZApify y zeznáńia dóbr w ziemi Siérádzkiéy y Łęczyckiéy przed łádem y Vrzędem zamkowym vczynioné [*resignationes bonorum ... coram iudicio et officio Castrensi factae JanStat* 438]/ niech będą mocné y waźné *SarnStat* 539; á ránny ná zeznáńie ran fwych przed łádem ma wwiéždź świádku dołtáteczné ná rány fwé *SarnStat* 616 [*idem* 912]; A iełli téż Woźny będzie miał złobá ná widzeniu Komorniká Podkomorzégo/ y Szłáchtę/ á z nimiby ono widzenie odpráwował y w łádzie zeznawał/ przeciw tákómu nie idzie tá vłtáwá y winá. *SarnStat* 1161, 473, 570, 576, 761, 859 (16).

Wyrażenia: »akta sądu« (1): *Acta Sądów Krółewłskich* 146. *SarnStat* 1306.

»dekret, rozprawa sądu; od sądu dekret« (4:1:1): Według tedy rosprawy Sądu ziemłskiego, [...] Sliachetny pán Ioachym Belaw przes plenipotentá swego [...] odełłal do práwa náłzego marc. pięćdziesiáth liczby pruskiey *ZapKóścier* 1580/9; (*nagł*) STAROSTA. (–) Od wólzyłłkich łáduw Dekretá ku Exekuciéy przywodzi *SarnStat* 233; A Dekretá tych wólzyłłkich łáduw máią bydz ták waźné/ iáko náłże królewłkié/ ná Séymie vczynioné. *SarnStat* 871, 858 [2 r.], 873.

»sąd dworski, dworu« (1:1): Tákże gdy będziemy w ziemiách Wielkiéy Polłki/ tylko z tychże ziem łłłáchtá do łádu Dworu náłżégo ma bydz przywáná [*citari, ad iudicium Curiae nostrae debebunt JanStat* 542]. *SarnStat* 144, 859.

»egzekucya od sądu, sądu« (7:2): EXEKVCIA Od łáduw Królewłkich Séymowych zá odełłániém do Grodu iáko idzie, łłłá znaydźiész w ksiéğách piérwłzych wysłzéy. *SarnStat* 542, 161, 480, 542 [2 r.], 543 [2 r.], 1308; potym łtátućie ktory roku P. 1563. vczyniony iełł/ ktorym łię exekucya łáduw duchownych/ [...] záhámuwáli: wnetże heretycy kołłioły wydźieráć/ [...] poczęli. *SkarKazSej* 700b.

»ekspurgacyja [= *usprawiedliwienie się*] u sądu« (1): Ziemłkiego práwá Kłięgi dźiełáte o Expurgáciiey v łádu. *SarnStat* 793 *żp*.

»gaj(o)ny (a. zagajony) [= *zgodny z prawem, legalny*] sąd« = *iudicium bannitum JanStat [szyk 5:4] (9)*: [*Pies*] Pozwáł iá [*owcę*] w łád záğáiony/ O ieden chleb pożyczony. *BierEz* M2v; Przed gaynym

Sądem/ przyjaciel nablifzły/ [...] człowiek zámordowanego/ [...] będzie żądał naprzod/ áby mu flugá z Vrządu był przydan/ ku przywołaniu Mężoboyce *GroicPorz* n, mv [2 r.], o, v; *SarnStat* 953 [2 r.]; Przeprafza kát [...] Stráceńcá nieboraká: Przepuść mi dla Bogá Tu przed sądem gáionym/ niż wynidziem z progá *KlonWor* 40; [gayny szánd bannitum iudicium *ReuchlinBartBydg* d6].

»jurysdyccja sądu« (1): HETMAN ma moc sądzić y exequować przełtępcę, [...] Bo ma iusz iurisdycią ná ten czás w mocy Królewfką, Stárością, y sądu ziemfkiego *SarnStat* 439.

»przez sąd karan« (5): Ktoby z bronią przyłzedł do sądu/ tákowy przes sąd ma być karan winą 14. grzywien *UstPraw* B4v; A kto ináczey vczyni/ winą cztérnaścia grzywien przez sąd niech będzie karan [per *Iudicium puniatur JanStat* 511] *SarnStat* 495 [*idem* (2)] 782, 932, 1199.

»porządek sądow« (14): Nápiśafem [!] krotko ten Porządek Sądow Mieyfkich/ tym zwłáfzczá ktorzy fy Lácińfkim ięzykiem niewiele báwią/ álbo innego krom swego przyrodzonego Polfkiego nieumieią. *GroicPorz* A3v; Bo wykłádać práwá/ ípiśowác porządki Sądow/ y wypuścić to ná Swiát/ iest wielka rzecz á ważna/ y iest fy ná co rozmyflic *GroicPorz* B4v, kt, A4, B4, C3, a (11); Nim o Tribunale Státuty fie poczná, tedyby tu przyłzło áktykowác *Ordinationem novorum Iudiciorum in Conventu Generali Petricouien(s)i Anno 1563. factam et laudatam*: gdyż *forma novorum Iudiciorum* wielce flúży ku obiáfnieniu porządku sądów Tribunału. *SarnStat* 849, 863, 1204.

»sąd pospolity [= powszechny, dotyczący wszystkich]« (3): *BibRadz* I 43v żp; Revellere vincula iudiciorum, Zwiąski sądowne rozerwác/ to yeft pokázić/ ípuśtofzic zachowánie sądów a praw póspolitych. *Mącz* [497]a; *GrabPospR* K2v.

»roki [= rozprawy] sądow« (2): Które íkrzynie y księgi niech bywáią otworzoné ná Rocéch sądów Ziemfkich [*in terminis Iudiciorum terrestrium JanStat* 436] *SarnStat* 538 [*idem*] 938.

»sąd siedzący [= obradujący]« (3): CHcemy/ áby káždy powód/ gdy zda pozwánego w kontumáciiey/ záplácił tylko dwa gróřzá: z których ieden niech będzie Pířázowi/ á drugi gróř sądowi siedzącemu. *SarnStat* 819; Sąd támże siedzący [*Iudicium ibi sedens JanStat* 518] z Vrządu swého temu prořzácemu Prokuratorá godného powinien náznáczyć. *SarnStat* 912 [*idem*] 569.

»sprawa sądu, przed sądem, w sądzie, na sądzie, (będzie) u sądu« = *res iudicii PolAnt, ModrzBaz, JanStat; defensio in iudicio Mącz; causa in iudicium JanStat* [szyk 15:5] (10:4:2:2:2): Pořtanoviono a vchwaliono iest iz Commiřfarze niemayá wřpravach sądv řwoiego odstempovacz řtatutu póspolitego okolo granicz vykvpna ymienia abo działv opiřanego. *ComCrac* 17v; *RejKup* z7; *GroicPorz* f2v, i4v, 12, mv, nn3, nn3v [2 r.]; *BibRadz* 2.Par 19/6; Práwá Egipskich ludzi tákíe były/ zwłáfzczá zá krolá Bábariufzá gdy dwa mieli řpráwę przed sądem/ ná řpiřku iá dawali řędziemu *BielKron* 9; Qua de re nunc litigatis inter vos, Co macie zá řpráwę ná sądzie miedzy řobá/ álbo teř ocz fie wáđżicie. *Mącz* 195c, 80b; Bo moře to być/ że o to řpráwá v sądu niebęđże ář w rok. *ModrzBaz* 98v; Vor gericht zu thun haben. Przed sądem mieć řpráwę. Sądzić řię. Agere caussam. Agere lege. *Calag* 548b; IZ w sąđziéch Niemieckich wiele řpraw řzláchtá miéwa: gdy fie tákowé řpráwy przytoczą: tedy ie z Rádámi/ które przy nas będą/ odpráwowác y sądzić będąmy. *SarnStat* 325, 319, 628, 748, 858.

»stolica, stolec sądu« = *tribunal iudicii JanStat* (6:1): IZ Pan Bog w řwey mocy Wářę Krolewfką zacnoř/ ná řtholicy włářney Krolewfkiey/ ná řtholcu sądu á obrony/ [...] pořádzić raczył/ Páná Bogá s tego chwalemy. *LeszczRzecz* A2; GDyř řtolice sądów [*Cum Iudiciorum tribunalia JanStat* 511]

ku czynięniu y rozeznaniu śprawiedliwości prawnicy [tj. Bogu] naywłaśniey z przeżrzenia Bożego są zachować/ a nam [...] wżyczoné: [...] przeto my [...] wstawiamy: aby [...] *SarnStat* 495 [idem 782, 931], 782, 887, 931; Krol który siedzi na łtolicy sądu/ rospisał wżytko złe weyrzenim swoim [*qui sedet in solio iudicii Vulg Prov* 20/8]. *SkarKazSej* 659b [przekład tego samego tekstu] 672b.

»sąd świecki« = *iudicium seculare, ius seculare JanStat* [szyk 11:3] (14): A wżytki ynné rzeczy ma są światłki sądzic i duchowni mająli czo świeczskimi czynicz abo zych poddanemi, mają sobie zniemi światłkiem prawem czynicz. *ComCrac* 21v, 19v, 21; *RejPos* 130v; *WujNT* 738; wstawiamy: aby Prełaci duchowni od takowych łtów śprawiedliwości hamujących przešli/ a zwlaćz w sąwach o rzeczy do sądu światłkiego przynależących. *SarnStat* 113 [idem 774, 936]; REfferendarze nazy [tj. królewscy] tylko łkarg a nie sądów/ wedle Státutów Królestwa/ pilnować będą: ani się napotym w sądy światłkie mieć będą mogli/ tylko przy bytności nalezey/ gdy łami przy vznaniu śpraw oblicznie będziemy. *SarnStat* 324, 562 [2 r.], 774, 936, 1087; *PowodPr* 21; *SkarKazSej* 699b.

»trybunał sądu« (1): ku łkáženiu niektórych Stárołtów złych zwyczáiów/ iż opuściłszy mieysca zwykłe na Stárołtwie/ w których sądy zwykły się były odprawować/ drugdy na mieyscach wrzędowi ich nieprzyłtoynych Trybunał sądów łwych [*Tribunalia Iudiciorum suorum JanStat* 431] łtanowią. [...] łkážuiemy y postánawiamy/ aby [...] *SarnStat* 528.

»wyłożony sąd« = *sąd odbywający rozprawy w ustalonych terminach* [szyk 9:1] (10): W Mieyskim Prawie są różne Sądy/ ielth inny Sąd wielki Burgrábfki/ inny wyłożony/ inny potoczny álbo potrzebny. *GroicPorz* i; kthore [*sprawy około imienia stojącego*] tylko przed gaynym wyłożonym Sądem mają być śprawowane/ na zwykłym a wżytkim wiadomym/ nie pokáthnym mieyscu. *GroicPorz* mv, k4v, 12 [2 r.], mv [2 r.], nn3 [2 r.], nn3v.

»sąd wyższego prawa« (2): [*za mych młodych lat apelowano*] Od sądów które łkláda Szláchtá Niemieckim obyczáiem gáiąc prawá, do sądu wyszłego prawá *SarnStat* 1279, 651.

»sąd zamkowy« = *iudicium castrense JanStat* (14): A o winy są zamkowy nie będzie sądził/ ále łędzia zamkowy odeszł łtrony do sądu ziemłkiego. *SarnStat* 513; CHcemy y łkážuiemy: aby kauzy o zbieglé kmiecie w łdźie zamkowym przez łtárołtę były odprawowane *SarnStat* 661, 506, 539, 661, 664 [3 r.], 686 (14).

»zasiedzenie sądu« = *ława przysięgłych* (1): Opisałłszy wedle praw perłony sądowé, w drugim rozdziale opisané są łáwice, álbo záśiedzenia sądów, które złożone są z onychże perłón *SarnStat* 749.

Zestawienia: »(burgrabski) wielki sąd« = *odbywający się trzy razy w roku sąd, któremu przewodniczył burgrabia* [szyk 8:2] (10): tak ten Sąd wielki/ iáko y inne Sądy/ łchylilłszy łye wżylcy zá Stołem/ polzeptem gáią/ iż żaden tego niełtyłzy. *GroicPorz* i2v; (*nagł*) Powážność wielkiego Sądu. (–) POWážność tego Sądu taka ielth/ iż na nim łtronie powážney/ żadna odwłoká/ żadnym obyczáiem niebywa daná *GroicPorz* i4v, i [2 r.], i4v, 1 [2 r.], nn2v, nn3 [2 r.].

»sąd duchowny, kościelny, Kościoła« = *sąd złożony z duchownych, rozpatrujący sprawy związane z wiarą i jej przestrzeganiem oraz sprawy duchownych; iudicium a. ius spirituale JanStat* [szyk 50:10] (55:4:1): Ielcze ty rzeczy do sądu duchownego przislłfayá, Czary, gołła, czynłłse Kołcielne wieczne y doczelne. *ComCrac* 20, 19v [2 r.], 20, 20v [5 r.], 21 [3 r.], 21v [2 r.]; *ZapWar* 1545 nr 2646 [3 r.]; Gdyby kto z nalezłych łtárołt omiełzkiwał exekwowác na tym co się dał klác rok y łzelć niedzyel: tedy

táki Stároftá przes łád duchowny może być zákłęt. *UstPraw* A4; Sędzya ktoryby w duchownym łádye niechciał czynić ípráwiedliwości/ á był o to trzy kroć pozwan/ táki vrząd tráci. *UstPraw* C3, A4, B [3 r.], C3, E2, H2v, H4v; ále widziłzli ty to iż Sąd Duchowny/ nietylko wedle Státutu Polłkiego/ ále y wedle Zákonu náłzego znośny ludziom ieft/ gdy on nie wykroczy z łwego kryfu. *OrzRozm* I, H4 [3 r.]; Iełli nie nowa [*wiara wasza*]: vkażcie mi/ kto ták przed Lutrem trzymał/ okrom Heretykow bezbożnych/ łádem Kościelnym ípráwiedliwie potępionych. *WujJud* 2v; [*Luter, Hus, Zwingliusz, Kalwin*] łádem Kościoła Powłzechnego/ iáwnie á ípráwiedliwie zá Heretyki łá ołádeni y potępieni. *WujJud* 7; Świętobliwy záprawdę ieft on obyczáy łádu duchownego [*iudicii ecclesiastici*] około przesłuchánia świádkow. *ModrzBaz* 85v; vwálz v łiebie/ cny czytelniku iákoby [...] Cefarze włzyfcy Chrześciánłcy/ ćierpieć y tego [*odejścia od stolicy Piotrowej*] dopuścić mogli? gdy Papieżowie/ [...] do łiebie włzytkiego świátá duchowne łády y áppellácy obracáli *SkarJedn* 149; *NiemObr* 172; *ArtKanc* D11, E3v; pozwał łługá Xiędzá iednego/ że mu mytá záłłżonego nie záplácił, [...] Sędzia odełłá do łádu duchownego. *GórnRozm* G3, L; żaden świetcki świetckiego o rzecz łczerze świetcká do łádu Duchowného niech nie łmie pozywáć. *SarnStat* 113, 112, 113, 185, 212, 213 (19); *PowodPr* 23; Naprzod w tym krolełtwie/ ieft łzkodliwe y iedney odrobiny ípráwiedliwości w łobie nie máiące/ ono práwo/ ktore iurysdicyá duchowná kościoła Bożego płuie: gdy łádom duchownym żadney exekucyey łwieckey/ ręce krolewłkicy czynić zákázuie. *SkarKazSej* 700a; Grzechy łię też rołkwitnęły one/ ktore łię łádem duchownym karály: cudzołółtwá/ kážirodułtwá/ lichwy/ czáry/ y inne ktore wedle praw łtárych y świętych duchowny łád karał *SkarKazSej* 700b, 679b, 700a, 700b [3 r.], 703b [2 r.].

»sąd grodzki« = *sąd powołany do sądzienia szlachty nieosiadłej i spraw gardłowych (podpalenie, napad na dom szlachcica, rabunek i gwałt), sprawowany przez starostę grodowego; iudicium castrense* *JanStat* [szyk 86:16] (102); *ComCrac* 17v, 18v, 21; pisarzow procuratorow voznich thak w sandziech ziemskich iako Groczkich prosá abi bili iurati abo przisiezni *ZapWar* 1545 nr 2646, 1548 nr 2668, 1549 nr 2657, 1550 nr 2655, 2666; á o łzkodę łád Grodzki ma odełłáć do zyemłkiego. *UstPraw* F, A2v, F [2 r.], H3v; *OrzRozm* Tv; *WierKróc* B3; za máły więc czás łády Grodzkie wákuiá? *GórnRozm* I4; MĄyełtat Królewłki Dekretem łwym/ [...] rołkázáć y zábrónić raczył: áby żaden pozwu nievczciwego [...] áni przed Máiełtatem Króla Ie⁸⁰ M. áni przed káždy łád Ziemłki álbo Grodzki wnośić/ [...] nie łmiał *SarnStat* 141; IEłli komu będzie potrzebá Woźného łtáwić z iedney do drugiéy ziemie/ á nie będzie go mógl wywieždź tedy ma przywieždź do łádu Grodzkiego tego powiátu/ gdzie ieft Woźnym *SarnStat* 575; A ípráwy łádów Grodzkich y *Querell&caud*; w Mákowie/ tám gdzie zdawná łádzoné bywály/ y teraz łádzoné bydź máią. *SarnStat* 748, 60, 78, 141, 148, 150 (86).

»sąd kapturowy« = *sąd nadzwyczajny wylaniany w województwach przez konfederację szlachecką w okresie bezkrólewia* (4): ípráwę páná Kálpra Kłodzińłkiego Stárołty Olkinickiego/ z Rzepkowlkim/ z tego łádu Kápturowého do náleżného [!] práwá/ iáko y té wysłzey pomienioné *in toto* odfylamy *SarnStat* 876, 875, 876 [2 r.].

»sąd koronny« = *najwyższy sąd apelacyjny dla spraw prawa ziemskiego* (2): od wszystkich sądow koronnych, na koniec też i od samej osoby KIM w niektórych causach jest na sjem apelacyja. *DiarDop* 113; *SarnStat* 869.

»sąd ławniczy« = *sąd zwoływany (gajony), złożony z wójta i ławników, rozpatrujący sprawy kryminalne i poważniejsze sprawy cywilne* [szyk 1:1] (2): Społob powołania Mężeboyce [!] wedle zachowania Sądu Lawniczego Krák(owskiego) *GroicPorz* nn4, k2v.

»sąd miejski« = *sąd działający w miastach lokowanych na prawie niemieckim, składający się z sądu radzieckiego (złożonego z rajców i zajmującego się sprawami drobniejszymi) oraz ławniczego (zajmującego się sprawami kryminalnymi); iudicium civile* *JanStat* [szyk 23:2] (25): *ComCrac* 21; tu tylko tá ielth intencya moiá/ ábym krotko wypifał o Perfonách Mieyfkiemu Sądowi przynależących/ począwfy od nawyřłzey aż do nanıřłzey. *GroicPorz* h2v; A thák tey Ceremoniey Sądu Mieyfkiego żaden niema być przeciwny. *GroicPorz* i4, kt, A3v, A4, B4, C (17); *OrzRozm* Tv; v ładow ziemřkich ná poły po Lacinie/ á v ładow mieyfckich ná poły po Niemiecku mowią. *BudBib* b4v; Przez Moyżefzow zákon docześny rozumiem wřzyřtkie inne vřtáwy/ [...] ták/ około nabożeńřtwá/ iáko y około ładow mieyfckich: tákże y około obyczáiw *CzechRozm* 87v; SKázuiemy/ áby [...] we wřzyřtkich miářtách y miářteczkách nářzych Królewřkich/ Pánów Duchownych y Swietckich/ nie ład mieyfcki ále żiemřki y Polřki był chowan/ y záłádzan. *SarnStat* 617 [*idem* 655], 503, 655, 1041 *marg*.

»sąd na(j)wyższy (niemiecki zamku krakowskiego), nawyřszego prawa« = *wyřsza instancja sádownicza dla miast rządzących się prawem niemieckim; iudicium supremum* *JanStat* [szyk 3:1] (3:1): Do którego Sądu Naiwyřřego Niemieckiego Zamku nářřego Krákowřkiego: [...] bęđie wolno im od wřzyřtkich Sęđzi/ Wóytów/ Sołtyřów [...] wřzyřtkim/ kóřzy řie práwuią/ áppellowác *SarnStat* 955; A iżby przerzeczony Wóyt nář/ y řiedm Láwników rzeczoného ładu nářřego nawyřřego tym mocniéy y pilniéy ładowi przerzeczonému naiwyřřemu y w wydawániu řkazánia przypilnowáli/ y oné odpráwowáli: tedy [...] oné z łářki nářřey ořobliwéy wymuiemy od wřzyřtkich podatków/ Poborów/ y kontribuciy *SarnStat* 956, 953.

»sąd niemiecki, prawa niemieckiego« = *sąd sądzący według prawa niemieckiego; iudicium Theutonicum* *JanStat* (4:2): IEřřcże wiecřře łupieřřwá/ łą w Niemieckim Práwie. Wnet řie łářką podeprzeřř/ řięđięřřli ná łáwie. (*marg*) Sądy Niemieckie. (–) *BielSat* Ev [*idem*] *BielRozm* 33 *marg*; chcemy/ iż ielři kto w łáđie práwá Niemieckiego [*in iudicio iuris Theutonicum* *JanStat* 515]/ álbo kóřregokolwiek inného przeřiwo komu pocznie řwá rzecz/ á pozwány zářię przeřiwoř iemu táմże żálobę vczyni/ tedy powodowa řtroná v támtęgóż ładu o podobną rzecz álbo téż inákřřą/ nie bęđie mogłá byđż támtýmże práwem pářtroná *SarnStat* 565 [*idem* 771], 319, 325, 771.

»sąd polski« = *sąd sądzący według prawa polskiego; iudicium Polonicum* *Modrz*, *JanStat* (4): Dozwáľáię [*w sądach duchownych*] řprzecřnikowi mowić co mu řię zda/ y o łámych perfonách řwiáđkow/ y o řpráwie. Sądy Polřkie/ ile wiem/ niemáię tákich prob. *ModrzBaz* 86; A iż zwyczaj ielř w łáđie Polřkim: iż Sęđzia/ od kogo bywa ruřzenie/ [...] nie piérwéy bęđie powinien řkazánia řwého oczyřćić/ áż mu przed tym przez řtronę trzy grzywny álbo řkóry kunie bęđą náznáczoné *SarnStat* 795, 617, 655.

»potoczny, potrzebny sąd« [*w tym: potoczny albo potrzebny* (3)] = *sąd, którego rozprawę zwoływano na życzenie stron dla pilnych spraw niespornych (np. majątkowych lub dotyczących spisania testamentu)* [szyk 7:4] (8:3): (*nagł*) O Potocznym Sáđzie. (–) POtoczny Sąd/ álbo iáko zową Potrzebny/ ielř then/ kthory okrom włózonych pewnych dni/ ná żáđanie czyie o Imienie ruchome bywa *GroicPorz*

m; A ku takiemu Potocznemu Sądowi/ dożyć ieść dwa albo trzy Przyfyeżnikow z Woytem/ ieśli ich ná ten czas niemoże być więcej. *GroicPorz* mv, i, 12, mv, nn3v [2 r.].

»sąd prawa majdeburskiego« = *sąd sądzący według prawa magdeburskiego* (1): Porządek Sądow y Spraw Mieyfkich/ Prává Máýdeburfkiego. *GroicPorz* kt.

»sąd sejmowy, walny« = *sąd składający się z króla i senatorów, zajmujący się rozpatrywaniem spraw odesłanych z trybunału (sądu ostatniej instancji)* [szyk 8:3] (10:1): bo wnet ukazują nam wielkie uciski ludzkie przez wielkie krzywdy, ktore mają tak od panow jako i od siebie rownych, ktore powiedają, że prze to cierpią, iż sprawiedliwości przez sąd WKM sejmowy mieć nie mogą. *DiarDop* 106; á w tych Seymowych nászych dżisieyfkych Sądziech żadney nádzieie niemam/ áby kto kiedy mógł przez nie ku fwe mu przyść *OrzRozm* T4, S2v, T2v; Dármoć fye kochamy w tych Seymowych Sądziech/ z których nic nie odnošimy iedno Limitacyą/ á próżné worki: to ieść/ nędzę z niewolą do domu. *OrzQuin* B4; *ActReg* 44; y áby żaden ná Pośelftwo nie był obiéran/ który rzecz y fprawę fądowną/ któraby ná Séymie miała bydź fprawowaná/ miał. Abowiem przez to y fądy Séymowe [*iudicia Conventionalia JanStat* 117] bywają zatrudnione/ y fprawy Pośelfkie częstokroć bywają opuśczone: gdy oboiéy fprawie dożyć vczynić nie mogą. *SarnStat* 42; Ale gdzie będziemy z Dworem nászym/ albo gdzie będzie fad nász wálny [*in iudicio nostro generali existente JanStat* 522]: będzie mógł Wożny zá rofkazániem nászym/ [...] pozwać w gofpodzie/ albo ná rynku *SarnStat* 574, 139, 542, 859.

»sąd trybunałski, trybunału« = *sąd ostatniej instancji* [szyk 17:4] (19:2): EXEKVTIA która bywała á *Colloquiorum* od Wiécowego fądu, tá iuż vftála: Ale poczęści fie iéy trzymają przy Trybunałfkim fądzie. *SarnStat* 543; O Kocách, Perefudách y winách v fądu głównego Trybunału Lubelskiego, Woiewództw Kiiowfkiego, Brácláwfkiego, Wołynfkiego. *SarnStat* 860; tedy ci mają ořtác ná fądziech Tribunałfkich/ których więtfza część fzláchty ná Séymiku obierze/ y onym inftrukcią podpifze y podpieczętuie/ co Tribunał rozfądzić ma Koronny. *SarnStat* 868, 139, 150, 416, 418, 543 (21).

»sąd wiecowy, główny« = *trybunał koronny rozpatrujący raz w roku w najwyższej instancji sprawy sądowe, na którym zasiadał król z radą panów, prałatów i urzędników ziemskich; iudicium colloquiale a. colloquiorum generalium JanStat* [szyk 14:3] (11:6): y niemogę inák rzec/ iedno że fprawiedliwie wedle tego iáko Prokurator moy powiedział/ ktory nie to z czym była Caufa/ od Sądu Ziemfkiego y Wiecowego przed Krolá przyfzła: ále to co była ftroná fobie v Sądu Ziemfkiego vpuściła/ ftronie nárażał *OrzRozm* T4v, S4, Tv; A zá onym przypożwem ná Wiécach/ będzie powinien fad wiecowy vczynić *scrutinium*. *SarnStat* 148; A ieśli fie przyda temu/ który Rok zwłóczy/ w chorobie dłużej trwać: tedy czwarty raz odłożyć będzie mógł/ iáko to o zwłókách w fądzie Wiécowym [*de prolongationibus Colloquii generalis JanStat* 481] ieść wyráżono. *SarnStat* 769; STanom Wielkiego Księztwa Litewfkiego/ zá potrzebą ich ná tym Séymie/ wydaliłmy Tribunał/ to ieść porządek fądów nowych głównych/ ku fądzaniu Appellácii *SarnStat* 863; á Rok wízelákim pożwem zawity ma bydź fkladán przed czáfem ná fądy główne/ wyszféy náznáczone/ ták záocznie/ iáko oczywiřcie zá fześć niedziel. *SarnStat* 873, 240, 543 [2 r.], 611, 748, 855 (14).

»wielkie sądy« = *sąd przysięgłych w starożytnych Atenach, heliaja* (1): Heliaea, Maxime erat Athenis iudicium, cuius iudices heliastae [...] dicebantur – Wielkie, fądi. *Calep* 475a.

»sąd wieski [= *wiejski*]« = *sąd powołany do sprawowania jurysdykcji cywilnej i wojskowej na wsi* (1): a testament którybi uczynił przed nami abo też przed ktoremkolwiek ynfzem prawem abo łądem łwiefkiem, Grodłkiem, Ziemłkiem, Wiełkiem, voitowłkiem, miełkiem y prziiłężniki, takovy niema nicz kv duchownemv łądv naliezech *ComCrac* 21.

»sąd ziemski« = *sąd powołany do sądzenia szlachty osiadłej we wszystkich sprawach, z wyjątkiem gardłowych (podpalenie, napad na dom szlachcica, rabunek i gwałt); składał się z sędziego, podsędka, pisarza i komorników; iudicium terrestre JanStat [szyk 199:15] (214): [Prokurator chociażby] procuratią czynił w szadziech będzie winien przedię tę prziiłięge uczynicz i autentic ziemłkiego łądv prziiłięgi łwey miecz, zaktorem będziemv viara w łądzie davana. *ComCrac* 19, 17v, 18v, 21; *ZapWar* 1545 nr 2646, 1548 nr 2668, 2669, 1549 nr 2657, 1550 nr 2655; A kthoryby Celnik brał [cło od soli i innych rzeczy od szlachty] ták ofiádł y iáko nieofiádł/ ták winien przed łądem Zyemłkim zwycięzon/ tedy do Grodu ku exekucyey ma być pozwan. *UstPraw* E; O kmieciá zbiegłego pozywác do łądu ziemłkiego *UstPraw* F2, A [2 r.], A2v, B [2 r.], B2v, D4v (26); *OrzRozm* S4, Tv, T4v [2 r.]; *Górndworz* O6v; *BielSat* E marg; *BudBib* b4v; *ZapKóścier* 1580/9; *BielRozm* 32 marg; *ActReg* 18; który łift Podkomorzego przez powoda przyniešiony łąd ziemłki do ksiąg ziemłkich ma wwiešć ná wieczną pámięć. *SarnStat* 459; Po łkończeniu łypánia gránic, Podkomorzy ma wydác do łądu ziemłkiego ná lišcie otworzyłtym wšyłtek ón ákt łypánia, y łkończenia onych gránic. *SarnStat* 468; W MAZOWSZV nie tylko ná gránicach Kommiłárłkich od Królestwá, ále y ná dziedźicznych, łtárców y łwiádków pilno wšywaia: Bo ták łąd ziemłki ná wiłią wyłła nim powód przykaże *SarnStat* 470; żeby łie wcale ná iednym miełfcu rzecz náłázłá, tedy nierozdziéłáiac, póki łie Stárošcia iurifdicia extendeie, á póki ziemłkiego łądu władza, ták połpołu znajdziełz. *SarnStat* 513; POCZYNA łie Procełs prawny Stárošci, *Brachij Regalis*, kedy łie kończy Procełs [= *przepisy dotyczące*] łądu Ziemłkiego *SarnStat* 544, *5v, 45, 60, 72, 78 (168); *PowodPr* 23; [*Diar* 1566 41].*

Szeregi: »sąd albo (i) grod [= *sąd ziemskiego prawa polskiego*]« (3): A od tákowey łprawy nie ma łąd álbo Gród prziiymowác rułzenia álbo áppelláciiey *SarnStat* 391 [*idem*] 402, 1301.

»sąd lub ławica« (1): A ták niech tych Sędziow o ktorych mowimy będzie dziewięć. Trzey z duchowne⁸⁰ łtanu/ trzey z łłácheckiego/ á trzey z mieylłkiego: od ktorey liczby/ niechby ie łądem lub ławicą [*iudicium vel collegium*] dziewięći ofob zwano. *ModrzBaz* 92v.

»sąd(y) a(l)bo (i) pisarstwa (a. pisarz)« = *iudicium vel notarius JanStat* (9): Káždy vrząd ma łwe łprawy: y nie máia dáleý dzieżec Sędziowie Ziemłcy y Piłárzowie Ziemłcy, Grodzkich łądów álbo piłárltw wełpólek z ziemłkimi. *SarnStat* 78 [*idem* 487, 489, 558, 562, 564, 821]; A to wšytko iáko rułzenie y náznáczenie Roku łłufznie w Aktá Sądowné przez łąd y Piłárzá [*per Iudicium et Notarium JanStat* 651] máia byđ wpifáne *SarnStat* 808 [*idem* 811], 487, 489, 558, 562, 564, 811, 821.

»sąd albo powiat [= *instytucja sądu ziemskiego lub grodzkiego*]« (2): they tho łagnyescze bendzie yá [*Anne*] volna [!] pozwacz do ktorego prawa bedzie chciała albo do grodzkiego albo do ziemskiego do ktorego kolwiek sądu albo poviathu w korvnie Polskiey *ZapWar* 1549 nr 2662 [*idem*] 1550 nr 2676.

»(ani) prawo, (i, a, a(l)bo, ani) sąd; prawo to jest sąd« = *lex ac iudicium Modrz* [szyk 13:9] (21;1): *ComCrac* 21; *ZapWar* 1548 nr 2669; O nędznełz náłze prawá/ nędznełz náłze łády/ Włzędy cnotá šcišniona/ włzędy zá nią błędy. *RejWiz* 102; Gdzye teráz ona łtáteczność? gdzye łády? gdzye prawá?

KochZuz A2v; *BibRadz* I 43v *żp*; *KochZg* A2; *Mqcz* 1b, [176]c, [497]a; Iáko tedy tám ná ten čás wielka odmiáná Cefárstwá bylá: tak też y teraz znaczna w rzeczách odmiáná przydzie/ nowe Práwá y Sądy będą poştánowane. *LeovPrzep* Cv; *RejZwierc* 64, 70v; Ten obowiązek nie bywa íprawion mocą cielefną/ áni żelázem (co należy ná Práwá y ná Sądy) ále włydem wśzytkim zádány *ModrzBaz* 23v, 63v [2 r.], 89; *Calag* 232b; *WujNT* 22; A iefli o ieden zły vczynek álbo o więcéy którégokolwiek páná ośiedli obwinieni będą/ takowych lámych powodowa ítroná/ która krzywdę cíerpi/ á nie páná ich/ o ón vczynek w íładzie y w práwie [*in iudicio, et foro JanStat* 591]/ do którégó należec będą/ niech pátrzy. *SarnStat* 650, 150, 865, 870. [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 2 r.]

»sąd albo (i) sędzia« (2): *Diar* 80; y takimże ípofobem íadowi álbo Sędziému [*iudicio seu Iudici JanStat* 618] przerzeczoná winę/ w którégó íładzie to íeft vczyniono/ ten który vczynił záplácić będzie powinien. *SarnStat* 672. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»sprawiedliwość i sąd« (1): [*prowincja inflancka*] tym czáfem vżywác ma práwá Máýdeburfkiégó/ álbo Sáíkiégó: y ná ten kíztałt porządek ípráwiedliwości y íádów íwych odpráwować/ iáko żemie Pruíkié. *SarnStat* 1204.

»sąd i (a(l)bo) trybunał« [*szyk* 2:1] (3): A ci obráni Sędziowie do drugich tylko íádów trwác máią. A ínfzy ná ich mieýfce do tego íádu álbo Tribunału głównégó obiéráni bydż máią *SarnStat* 867, 1184; Mácie iednego páná y krolá/ iedny práwá y wolności/ iedny íády y trybunały/ iedny íeymy koronne/ iednę ípolná mátkę/ oyczynę miłą *SkarKazSej* 672b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»(ani) sąd i (a(l)bo, ani) urząd« = *iudicium vel officium JanStat* [*szyk* 38:3] (41): Aby tym prędzá odpráwá ípráwiedliwości ízlá/ żaden Sąd áni vrząd nie ma dopuścić áppellácyey áni rużenia ab accefforio/ chybá íżby takowe było ktoreby nioślo żyfk [!] álbo ítrátę. *UstPraw* K2, Kv; A to íeft żywot práwie błogofławiony/ ktory íie nigdy ni ocz nie záfráuíe/ bo íie iuż táki nie boi áni íádu/ áni żadnego vrzędu *RejZwierc* 13, 191v *marg*, Bbb2v; Nie ma tez bydz żaden na insze sollenitates Iuramentow zaciągán V żadnego sadu albo Vrzędu iedno iako religia niesie ad Sacrosancta Chri(sti) Ewangelia *ActReg* 17, 41; A gdzie będzie przewycięzon/ Celnik ten/ w którymkolwiek íładzie w Koronie/ tak w Ziemńkim/ iáko y w Grodzkim/ y iáko y w vrzędzie/ ma wrócić cło ítronie/ z winą dwu íet grzywien *SarnStat* 402; Kíedy íie przytráfi/ íż który Sędzia álbo vrzędnik Ziemńki y Grodzki ma Akcyá íwoię v íádu/ álbo vrzędu íwégó z którąkolwiek ofobą: wolno mu to ma bydż záfádzić ku íey rozfádku ofobę ízláchecká w onéy żiemni ośiádlá *SarnStat* 559, 77, 391 [4 r.], 401, 402 [2 r.], 404 (34). [*Ponadto w połączeniach szeregowych* 7 r.]

W przen (1) : *Fora litibus omnia fervent, Methaphoricws, Wíziítki íády kipią/ to yeít/ wielkie ípráwy íá ná íádziech/ cziżba wielka przy íádziech. Mqcz* 120d.

Przen (1) :

Wyrażenie: »pozew do sądu« (1): Czuiác do íiebie Narew śliczną gładkość/ Czuiác też w bráciey íilé y też wártkość/ Chciáłá być równa w rodzáiu w vrodzie/ Wándálńkiey wodzie. (*marg*) Wándá Bogini ábo Nymfá Wiślna (–). Páui [!] ślicznością y domem chwalebna/ Niehcąc być táńsza niż pánná służebna/ Wzywáłá Narew chcąc íą wywieść z błádu/ Pozwem do íádu. *KlonFlis* G4.

a. *O trybunale Bożym* (75) : *OpecŻyw* [192]; (*did*) Kryítus każe Czartowi Regéftra cziícz Mnichowe (–) Nu/ Czczi rychley Pane Czarcze Co tu tam maís natey íkardze Íż widze rychley íkazanie Boć też

yuż Czas y Sąd wftanie *RejKup* cc3v, v8, x8, y5v, y7v, ee5, ee6; ktory [*Chrystus*] nietylko ma y rżadzi Kroleſthwo ſpráwiedliwie/ ále teſz przed frogim Sądem oycá ſwego/ wſzyſtki wierne y wybrane ſwoie owietzki vſpráwiedliwia *KrowObr* 180v; *Leop Iob* 19/29; kto praw/ pánie/ Przed frogim łádem twym zoſtánie? *KochPs* 194, 3, 10, 21; *LatHar* 211; *SkarKaz* 3a.

W porównaniu (1): káždy [*w sądzie*] ſobie poważnie/ vtćiwie/ á ftátecznie poczyňa/ nie ináczey iáko przed Sądem Bożym *GroicPorz* i4.

W charakterystycznych połączeniach: *sąd doskonały, okrutny, sprawiedliwy* (4), *srogi* (4), *straszliwy* (6).

Frazy: »sąd skaże (a. skazał); z sądu skazanie« (2;1): (*did*) Xiáze o Decret profy. (–) Mozes mnie ty wſytko ganicz Ia teſz czebie niemam zanicz Namem fię/ Natwem nieſtanie Aſz weydz s Sądu ſkazanie *RejKup* aa6v; (*did*) Kryſtus każe Kupcowi liſbe czinić (–) Miłć nie yeſt tu mieſcze tego Aby yeden lził drugiego Bo baczće tak tego yfczy Tu ſie żadny neoczifczj Ale yako go Sąd ſkaże Ták go potem vrząd karze *RejKup* cc8v, Aav.

»zasiadł sąd« (2): Widziałem teſz á ono ſtolice poſtáwione ſá/ á Stárodawny ſiadł ná nich [...]. Rzeká ognifta wychodziłá od niego/ [...] Y záſiadł ſąd [*iudicium sedit*] á kſięgi otworzone ſá. *BibRadz Dan* 7/10; *BudBib Dan* 7/10.

Zwroty: »w sąd ciągnąć« (1): Sieroctwá niechćiey [*Panie*] rozmnáżác nád námi/ Ni według złoſci/ obchodzić fię z námi/ W łąd nas nie ciągni/ bo ſtráconá mamy *GrabowSet* E3.

»karać w sądzie« (1): Ale choć ie [*lud swój*] kárác [*Pan Bóg*] w łądzie (to ieſt miernie z rozſádkiem/ nie z zápálczywoſciá chce) iednák go do końca wygládzić niechce. *CzechRozm* 118.

»przed sądem odpowiadać« (2): Izali mnie zá tho/ w krotkim tſáſie/ przed łádem Bożym/ niebédzieſz odpowiadał? *KrowObr* 240v, 221v.

»oskarżyć przed sądem« (1): [*Panie*] vczyńże mię teſz czyſtá á niewinná/ [...] áby we mnie nie znalazł nic móy nieprzyaciél/ czym by mię miał oſkárzyć przed ſpráwiedliwym łádem twoim. *SiebRozmyśl* C2.

»posadzić na sądzie« = *mianować sędzią* (1): A w ten łąd [*Pan*] przyżowie y niebo z wirżchu/ y ziemię ku roſeznaniu ludu ſwego. [*Ps* 49/4] (*koment*) To ieſt y więſtſze y mniefſze ſwięte poładzi na łądzie aby lud łádzili *WróbŻółt* Q3v.

»pozywać (a. zwać), pozew do sądu; przed sąd pozwać, pozwany; w sąd przyzwać« [*szyk zmienny*] (2;1;1;3;1): *WróbŻółt* 49/4; Chriſtus gdy wnich [*przedstawicielach różnych stanów*] nierząd poznał Cztery ftány przed łąd pozwał. *RejKup* b2v; Owo mas reieſtr ſpyſany Mnie od mego pana dany. Na ktorem ſá mianowany Dzys przet panſky łąd pozwany. *RejKup* e7v, y4v, y7v, z3; [*człowiek*] przemiia iáko cień á nie oſtoi fię. Y ná tákiegoſz ty [*Panie*] ieſzcze otwarzałſz oczy twoie/ á pozywałſz mię z ſobá do łádu. *BibRadz Iob* 14/3; Potym náſtápi trábá oná Archányoła iáko pozew do łádu *SkarKaz* 6a.

»przed sądem sta(ną)ć, (po)stawić się, być postawion(y); przed sąd sta(ną)ć, być postawiony« [*szyk zmienny*] (15;2;2;7;1): Ktore ſá dobre vczinki tych członkow wiary o fynie bożym? [...] wierzyć że przydzie na łąd dnia oſtatecznego/ á ftaná przed łádem iego wſziſczy ludzie żywy y cy ktorzy były pomarły *SeklKat* O3; *RejKup* b8v, c7v; Ale záſ Bog grzeſſnemu rzekł/ [...] Połóżyć reyeſtr grzechow twych przed obliczym twoim/ Ná on czás gdy ftániefz przed ták frogim łádem moim *LubPs* N3v,

Z; Włpomni łobie ná to/ iż mafz vmrzeć leda kiedy/ y łtánąć przed łądem Bożym. *KrowObr* 40, 220, 221v; *BibRadz* I 346, II 141b *marg*; [wiedz, że] iáko ie [ciało swoje] tu zágrzebiefz/ ták też z nim wltác mułifz/ á dułzá twoiá nędzna iuż záwždy w łmętku á w vdřęczeniu być mułi/ áż do onego frogiego dekretu twego/ gdy łtániefz s tym łwowlonym ciałem łwoim przed łtráfzliwym łądem iego [Pana] *RejPos* 163, 109, 128, 248v; *KuczbKat* 60; Abowiem włzyłtki vczynki náłze y naywyzłza łpráwiedliwość ludzka/ Bogu fie łtáwić niemoże przed łądem iego łpráwiedliwy^m y dołkonały^m. *WujJudConf* 101; *SkarŻyw* 4, [197]; To ciało z łiemie łtworzone/ w łiemię bęđzie obrocone/ y záś przed Sąđ wcale łtanie/ ná Archánielłkie trąbienie. *ArtKanc* S17v; *GrabowSet* Ev; O náłáfkáwłzy Iezu/ zmiłuy łię nádemná/ [...] ábył mię nie potępił w onę chwile/ kiedy włzelkie łtworzenie rozumne przed łtráfzliwy łąđ twoy bęđzie połtáwione. *LatHar* 25, 644; *KołakCath* B3; *WysKaz* 2; *SiebRozmyśl* C2, G4; *SkarKaz* 6b.

Wyrażenia: »sąđ Boży, Boski, Boga, Pana, Pański« (13:1:1:3:3): *RejKup* e7v; *GroicPorz* i4; Ozdobna tho konietznie wymowká/ ále niewiem áby wam thák przed Sądem Bożym onym łtráfliwym łłlá/ iáko wam teras łnádnie idzie/ przed prołtym ludem *KrowObr* 94; O Oycowie/ Oycowie? O Mátki/ mátki. Co łwoie dziatki dáiećie/ ná tákowe bluznierłtwá/ y połlugi Dijabelłkie/ poniełiećie cięłłłkie y łtráfliwe brzemoná przed Sąđ Boży *KrowObr* 149, 40, 210, 210v, 220, 240v; *BibRadz* I 346; Náłłuchałeł fie też łtráchu á niebełpieczeńłtwá łwego/ gdyż niewiefz ktorey godziny bęđzyełz połtáwion przed łtráfzliwym łądem Pána łwego *RejPos* 248v, 109; *KuczbKat* 60; *WujJud* 15v; Wyznawamy też to/ iż ten Zakon niemoże nas żadná miárą vłpráwiedliwić przed łądem Boga żywego vczynkami łwoiemi *WujJudConf* 76; Kto weł [w *Chrystusa*] wierzy, [...] Choćia wielkim grzechem obćiażony/ bęđzie zá práwego policżony/ przed łądem Bożym *ArtKanc* F10, M10v; *KołakCath* B3; *WujNT* 92; Pełne miłofierdzia łądy Bożkie ná łiemie. *SkarKaz* 3a, 3a *marg*.

»dekret sądu« (1): y tu tego dokłáđác [Pan] raczy/ iż iełli iuż w they omyłnołci przyđziełz ná ty frogie dekretá łądu iego łpráwiedliwego iż iuż bęđziełz podan onemu opráwcy łwemu [tj. *czartowi*] *RejPos* 181v.

»sąđ niebieski« (1): dayze nam miły panie [...] rozradowac fie łtey łwiętey wielmożnołci twoiey: abychmy też cie czałow łwoich znali y boga ktoremu možnołc każda nalezy: y łęđziego łaskawego: ktoremu łą łądy włłtytki niebieskie y łiemskie porucżone *RejPs* 144v.

»sąđ pospolity« = *trybunał Sądu Ostatecznego* (1): *SkarŻyw* 4 cf »sąđ i stolica«.

»sąđ sęđziego« (1): Náđ tym grzełłłnikyem ktory był powodem włłtykyego/ Vłtaw áby łprołny czárt łtał ná práwicy yego/ A gdy przed łądem práwego łęđzyego łtać bęđzye/ Nyełh frogi dekret wynidzye przećiw yemu włłęđzye *LubPs* Z.

Szeregi: »sąđ i sęđzia« (1): A żywi ktorzy nie vmrą ná on czás/ [...] łtáną włzytcy przed łądem y łęđzią łpráwiedliwym/ łpráwować łię y brác zapłátę zá robotę łwoię/ złą ábo dobrą. *SkarKaz* 6b.

»sąđ i stolica« (1): á ná ołmy on [dzień]/ łądu Bożego obudzeni y z ćiałmi náłzymi łtániemy przed łądem onym połpolitym/ y łtolica łpráwiedliwą. *SkarŻyw* 4.

»sąđ i trybunał« (1): niepodobna mi przedię rzecz wytrwác łurowość gniewu twego [Panie]/ y łtánąć bełpiecznie/ y popiłác łię przyłtoynie przed łtráfzliwym łądem/ y łurowym trybunałem łwoim *LatHar* 644.

2. *Rozprawa sądowa, sądzenie; iudicium Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat, JanPrzyw, Cn; forum Mącz, Modrz; ius Mącz; res Modrz (1459) : OpecŻyw 77v; ForCnR E2; Item sandy podolanom y Moldawyanom. vethrzy Nyedzyele mayą bicz kladzoni MetrKor 40/816, 40/811; LibLeg 6/115v; Tu [w Psalmie 57] prorok doćiera ná ludzi przełożone á zwłálczá ktorzy rozeznawáią łády ná łwiećie RejPs 85, 104v, 218v; SeklWyzn A, a3v [2 r.]; W tym przykazaniu [ósmym] przykazuie pan bog áby prawda była mowiona náfwiecie y trzimana w łlowiech/ wuczinkach/ w łządziech/ łwiadełtwach/ wtargu/ y zmowie SeklKat Mv; ZapWar 1549 nr 2657; A nie mniej to JKM frásuje, iż się sprawiedliwość pospolita omieszkiwa prze to, iż sądy nie dochodzą, ktore na sejmy zawisły. Diar 24, 24 [2 r.], 28, 91, 92 [3 r.], 95; BielKom F3v; prokurator [...] tylko do thego yełt pożyteczny/ że dobrze rzecz około łádu łpráwić/ wygráć ákciá/ álbo też wpuścić tráfi. GliczKsiąŻ N4v; Y Pan Bog tego chce/ áby włzędy między ludźmi/ á tym więcey ná Sądziech był wtćiwy porządek. GroicPorz C2; NA łądzie Woyt zá łłowne przewinienie/ bierze s przewinione go winy/ pięć grołzy y łzeląg. GroicPorz c3v; ná łądzie iedennálćie PrzyfyęŻnikow ma być/ á Woyth dwánałty. GroicPorz d2v; Potym ná bliłkich trzech Sądziech/ [...] zá rękoiemłstwem wyłłżzey námiennym/ [oskarŻony o zabójstwo] będzie łye ołwiadczał iáwnie/ iż o to mężoboyłstwo kthoby kolwiek go winował/ gotow káŻdemu odpowiadáć/ y káŻdemu łye włpráwiedliwić GroicPorz o2; Potym ná drugim bliłkim Sądzie będzie pytać [strona procesu]/ ácz ono łkazánie od kthorego łtroná áppellowálá/ á Appellácyey łwoiey niekończyłá/ niema w łwey mocy zolťáć? GroicPorz bb4v, A4 [2 r.], C, b, b2, c3 [2 r.] (55); RejWiz 123v, 137v; Leop Lev 19/35, Prov 28/21, Is 10/2, 28/7; OrzList e4v; Sądy niemogá być przekłádany. UstPraw C; Sędzya ná łądzye ma łię łpráwować wedle náuki Krolá KáŻimirzá/ A iełliby inák/ tedy iego łkaŻń niczemna. UstPraw C3, C, Cv, C2v, D2v, F2, G2v; RejŻwierz 10; Niech vmilkná przedemná wyłpy á narodowie niech łię posilá/ niechay łię zeydá/ y niech mowią żebychmy łię łpołu zefzli ná łąd. BibRadz Is 41/1, Dan 13/9; Ale iáko od tego łá Rády Koronne/ áby Krolá vczyły/ á wotuiác przed Krolém/ drogę ku prawdziwey Sentencyey/ wedle Práwá ná łądzie áby łkazał vkázowały: Ták też [...] OrzRozm O2v, O2v, Qv, R4v, S, S3 (10); A w tym przyłzły dwie niewiełcie ná łąd przed krolá Sálomoná BielKron 76v, 44, 78, 94 marg, 192v, 194, 318v, 321v; Cliens etiam per Methaphoram dicitur Ten który przes prokuratorá rzecz łwą ná łądzie łpráwuye. Mącz 57b; Testes vel dicta testium refellere, PokaŻić łwiadki/ To yełt, Okazać że ych łwiádectwo wedle práwa nie może być ná łądzie przyęte. Mącz 117b, 38c, 86a, 92c, 118d, 120d [2 r.] (26); OrzQuin C3v, S2v [2 r.], S3; Prot Dv; A mimo tho/ ná łądziech/ ná łełlyach/ przy rozbierániu rzeczy wielkich/ přędzey łie záwdy ieden człowiek ná zdániu ná łwym omyli/ niż wielka gromádá ludzi. GórnDworz Ggv, Hh6; HistRzym 93v; RejPos 59v, 86; BiałKat 101; KuczbKat 340; RejŻwierc 43v, 55v, 56; BudBib Deut 1/17; BudNT Iac 5/12; CzechRozm 96v, 252v; PaprPan R; Bo ná káŻdem łądzie trzy ołoby máią być/ powodowa łtroná/ obŻáłowány/ á łędzia. ModrzBaz 88v; Słýłzałem iednego zacnego człowieká/ [...] gdy powiedáł/ iż [...] Żaden tákí łąd od dawnego czáfu niebył/ ná ktoremby moŻny choćia winny/ práwo przegrał ModrzBaz 94v, [41], 89, 90 [2 r.], 91, 93v (16); SkarJedn 344; Oczko A2v; Nim ten łąd dołzedł/ przyłzły do Biłkupow liłty Cesałkie/ dáiący znać o niewinnołci AthanáŻego SkarŻyw 389, 152, 230, 333, 335, 390 (11); CzechEp 16, 101, 407; NiemObr 108; Ia niewiem czemu tego Pánowie Połłowie přágná/ żeby łády ná Seymie bywáły GórnRozm K4v, C4v, D3v marg, Gv*

marg, G2, H3v (12); *ActReg* 5v, 17, 127, 140, 141 [2 r.]; *Calep* 432a; *GórnTroas* 55; Prośbę [*Panie*] za krolmi/ książęty/ y przełożonemi wśelkimi [...] day im to [...] áby w ładźiech ná łámę tylko łprawiedliwość fię oglądáli *LatHar* 95; čás ielt/ áby fię ład poczał od domu Bożego. *WujNT* 1.*Petr* 4/17, 1.*Tim* 5/24; Bezecni łą/ którzy przez świádków oczyścienia do łádów przyłtěpuią. *SarnStat* 150; VStáwiamy/ áby [...] té łády przed tegodniem były obwołáné y wywołáné/ y mieyfce tákowému łádowi obwołániém było náznáczono. *SarnStat* 527, 2, 44, 49, 56 [2 r.], 61 (90); *PowodPr* 52, 64 [2 r.], 69; Przed chorobą/ mowi Mędrzec/ łzukay lekárftwá/ y przed łádem pytay fię łam [*Vulg Eccli* 18/20]. *SkarKaz* 7b; Więźień łłufźnie o zbrodni y grzechy łwoie poimány/ do łádu fię nie kwápi *SkarKaz* 8a, 2a, 8a [2 r.], 315b; *SkarKazSej* 696a; *KlonWor* 80.

sąd około czego (2): BibRadz 2.Mach 4/43; Centumviri pluraliter, Sto á pięć fędziow w Rzymie którzy káżdą póspolitą y naymnieyfzą rzecz [!] fędzili/ yako fądy około ymienia/ Testamentow y ynfze ym rowne Mącz 47d.

sąd z strony czego (1): Z strony małżeństwa sądy poczęści u nas odprawiają się w Duchownym prawie. *SarnStat* 1267.

sąd przeciw komu (1): Około ktorey rzeczy postanowion ięth sąd przeciw Menelaufowi. *BibRadz* 2.*Mach* 4/43.

sąd o kogo, o co (13): *GroicPorz* m *marg*, ll3v; *OrzRozm* R3 *marg*; *BielKron* 164v; *Iudicium capitis*, Sąd o głowę. *Mącz* 37c, [176]c; Przeto tedy maćieli łady o rzeczy docześne/ wyładźciełz te ná łąd/ ktorzy łą podlełszy w kościele. *WujNT* 1.*Cor* 6/4; Tákże o niewydánié Quárty/ y o dobrá *nullo iure recepta*, ná Séymie łady byđz máią. *SarnStat* 139; iełliby kto Stároftę ábo Dzierżawcę o grunt náłz pozwał/ o tákie dobrá ma byđz łąd ná Séymie/ praw y przywileiów ich niwczym nie náruřzáiąc. *SarnStat* 870, 44, 418, 856, 913 *marg*; [*UstPraw* 1579 113].

sąd między kim (i (a między) kim) (6): Niechay między wami będzie ład i prawni / ták domorodakom iáko obcym / ktoryby iedno zawnił *Leop Lev 24/22; BibRadz Ier 7/5, Ez 18/8; Iudicium sociale, Sąd między námi, á między nászemi i prziifieniki. Mącz 398b; BudBib Ez 18/8. Cf* »sąd mieć«.

sąd nad kim, nad czym (3): Abowiem narodziłszy Sąd będzie nād tymi/ którzy łą przełożeni. *GroicPorz* ppv; *WujJud* 157v; á iáko ze wšyřtkich zwierząt ná świecie człowiek ieřt nayleřsze zwierzę/ ták zaśię ieřli niechce podlegáć práwu/ ieřli řádu nad łobą nie ćierpi/ naygorřze/ y nayokrutnieyřze ieřt miedzy wšyřtkiemi zwierzęty. *GórnRozm* A4v.

sąd przed kim (1): [Sabianus] dał iego [św. Grzegorza] kfięgi palić [...]. Vkazał fie mu święty Grzegorz przez fen (iáko piřzã) vpomináiąc go áby thego przestał/ niechciał. Drugi raz/ niechciał. Trzeci raz mu rzekł/ iż mam stobã dziś sąd przed Bogiem o to *BielKron* 164v.

sąd z kim (5): Sąd z Królem trudny/ Gwałt niebezpieczny: niewiem co tu lepszégo? *OrzQuin* S2v; *BudBib* 1.*Esdr* 7/26; przeciwko którym [*mytnikom*] tak będzie postępowano/ iáko zwykł bywać sąd z nieosiádlémi. *SarnStat* 921. *Cf* »sąd mieć«.

sąd o kim, o czym (5): sądy o biskupych/ y nawyszych rzeczy sprawy/ y wszystkie wątpliwości mocą apostołskoye tolice rozsprawione y skończone być mają. *Krom Rozm III* N7; *Skarżyw* 390, 511; Lecz co nioftatek Dániel przydawa: iż będzie o nim [o *Antychryście*] sąd/ y wygładzon będzie

aż do końcá/ tego fię niechay boiá/ y lękáia/ wzyfscy pochlepcy łtolice Rzymfkiey *NiemObr* 171; *SarnStat* 503.

sąd czyj [= *kto sądzi*] [*w tym: pron poss (26), ai (poss) (18), G sb i pron (12)*] (56): *ZapWar* 1545 nr 2646 [2 r.]; *Diar* 71; A iefliby Sąd iego [wójta] ná kthory Dzień święty przypadł/ tedy ná záiutrz álbo ná trzeci dzień może być przełożon. *GroicPorz* k2, k2 [2 r.], m2v; Gdy tedy Księża ná Sądziech fwych/ nieruľzáia łtanu/ áni ofoby/ áni máietności náfzey/ vrzędnie nam opinie kácerfkie gánić będą/ niewiem czemu by Sądem fwym/ nam nieznośne być miały *OrzRozm* I, Tv *marg*, T2v; *BudBib* I 366d *marg*; bo będąc [sędziowie ustawiczni] ze wľzech łtron bezpieczni/ niebaliby fię łądow drugih ludzi. *ModrzBaz* 91v; *SkarŻyw* 391; Kiedyby X<iądz> K<anonik> y z Ambożym [...] łędziámi náfzymi być mieli/ tufzę iżebyłmy ná ich łądzie nie wľkoráli *NiemObr* 113; *PaprUp* Gv; *ActReg* 169; ktora [Berenika] męża fwego nápominała do vwaźania zdrowľzego rzeczy w łądziech iego/ niź to po nim znała *Phil* L3, L3; [fragment tekstu przysięgi podkomorzego:] ná którym łądzie nie mam mieć względu ná żadná ofobę: [...] nikomu w tym moim łądzie/ żadney przyiáźni y nieprzyiáźni niepokázuiąc *SarnStat* 458; iź [starostowie] niekiedy łądy fwé ná mieyfćach Vrzędowi ich nie przynależących vľtáwiáia/ łkazáliłmy y vľtáwiamy: áby [...] *SarnStat* 916, 116, 127, 232, 486, 527 (18); [Konstantyn Wielki] Bifikupy ták vczćil/ iź fię nigdy w ich łądy wdáwác niechćiał. *SkarKazSej* 679b, 659b. Cf W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy urzędu.

sąd czyj [= *kto jest sądzony*] [*w tym: G sb i pron (13), ai (3)*] (16): *RejPs* 122v; Ieľcze tez do łądv duchownego przilľuła łąd tych ktorzi fie dobrovolnie obviáze y zapilľvye wduchownem pravie *ComCrac* 20v; *KromRozm* III H6v; A wźdy ten ták wielki Moyżelź niemogł Sądom ludu onego łproľtác *OrzRozm* T2, T2 [2 r.]; *RejPos* 193v; Bo wam [papieże rzymscy] ieľt wľzyćiek łąd Bifikupow polecony. *SkarJedn* 106; *KochPs* 215; *SkarŻyw* 394 [2 r.], 559; *CzechEp* 55, 164; *ActReg* 98; *PowodPr* 66.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy urzędu, przy którym odbywa się rozprawa sądowa [*sąd* + przymiotnik (12), przymiotnik + *sąd* (5)] (17): Abowiem gdy kto ná wielki Burgrábfki łąd nieľtanie/ czterdźiefći groľzy winá ná takiego ieľt opilľána *GroicPorz* c3v; Potym Szoltyśi Sąd bywa po Burgrábfkim we dwu Niedźiel. *GroicPorz* k2, iv, i2, i3, i4v, nn3; ále gdy oni pozwáni ták mowić ná łądzie Krolewľkim będą/ co zá Dekret Krol wyda? *OrzRozm* Sv, T3, T4v; *ActReg* 44; O czáśie łądów Stárościch, łześćiniedzielných Roków. *SarnStat* 527, 43, 139, 160, 871, 953.

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy miejsca odbywania się rozprawy sądowej [*sąd* + przymiotnik (2), przymiotnik + *sąd* (2)] (4): *ActReg* 46; Sądy Bićckie y Czchowľkie/ które przypadáia ná Wielkánoc/ té przekłádamy ná Przewodny poniedźiálek. *SarnStat* 722; BRzefćkie łądy Ziemľkie we trzy niedźiele po Swiátkách. Włodźlávľkie w tydzień po nich. *SarnStat* 727, 858.

W połączeniach szeregowych (9): *ComCrac* 14v; Constituere iudicium dicebant veteres et constituere quaestionem, pro eo quod est constituere actionem, Sądy/ wiece/ álbo roki poľożyć. *Mqcz* 413a; *RejPos* 222v; O pokoiu lepak y zgodzie dźisieyľzych obywátelow náfzych mowić niepotrzebá/ gdyź fie iey W.K.M. y w Rádzie/ y w Pofelľkim kole/ y ná Sądziech z wielká/ iáko rozumiemy/ záłośćia y przykrośćia fwoia náľłuchác y nápátrzyć vľtáwicźnie możelź *WujJud* a5; Obywátele niech dobrotliwość twoię [królu] Páńľká poznáia. Niech czuiá ciebie być oycem

fwym y Páltyrzem: ták w łádziech/ iáko w karániu krzywd/ y we wśzech łpráwách Rzeczyppópolitey potrzebných. *ModrzBaz* 126v; Téż Séymy/ Wiécá/ Roki Ziemfkie y łády [...] w ziemi przerzeczonéy/ iáko w innych ziemiách Królestwá náłżego/ máią mieć fwóy Procefs y poštěpek. *SarnStat* 1054, 480, 574; O to fie też nieraz y nie ná iednym mieyfcu vpomináło/ áby łádown/ ziązdow/ y áktow ppópolitych nieodpráwowano w swiętá *PowodPr* 52.

W charakterystycznych połączeniach: sąd nasroższy, niesprawiedliwy (2), nowy, omieszkany, ostatni, polecony, postawion, wedle prawa, prawdziwy, prawy, sprawiedliwy (11), uprzedzający, ustawiczny, wszeteczny, wznowiony, zachowany, zwierzony; w sądzie niemiłosierny, nieprawdziwy, pilny, srogi.

Fraza: »sąd idzie (a. szedł, a. iść ma, a. dojdzie)« = rozprawa się toczy [szyk zmienny] (9): DNI w ktore żadne Sądy nieidą/ łą troiákie. *GroicPorz* o3v, ll3v; ia [...] ták rozumiem (może byđż iż głupie) że tego potrzebá/ iżby łády łzły wftáwicznie/ nie iedno *Criminaly*, ále y infze wśzyftkie *caufi*. *GórnRozm* K4, H4; Ktemu aby Sądy swym porządkiem szły kendy czas y mieysce w W(ielkim) X(ięstwie) L(itewskim) pewne dla sądow swych Krolewskich postanawiamy. *ActReg* 44, 169; W niebytności Królewfkiey iáko łády isc máią. *SarnStat* 6; z któręy przyczyny łády bywały lekko wázoné/ y leniwo łzły [*propter quod iudicium parvi pendebatur et debilitabatur JanStat* 489] *SarnStat* 785, 30.

Zwroty: »na sądzie bronić, (o)bronion« [szyk zmienny] (1:2): Cognitor, Vznáwácz/ yednacz/ Też ten który rzeczy czyey ná łádzie bróni y przilftrzega *Mącz* 251a; Vindicari passive, In posterum diem vindicari Przilfzłego dnia być ná łádzie obronión. *Mącz* 85d, 86a.

»sądow dosiadać« = *odprawiać roki sądowe, sądzić (1):* Czo sie thes thicze Sandziow Pothsáthkow i sandow swich abi dosiadali a oyných [*lege: o innych*] abi nieprzekładali *ZapWar* 1545 nr 2646.

»sąd(y) mieć« = *sądzić; forum agere Mącz* (7): *GroicPorz* iv; Iudicia tenere, Sądy mieć/ ná łádzie fiedzieć. *Mącz* 446b, 135a; (*nagł*) Sędziowie niech nie będą Stároftámi. (–) GDyż ztąd nie malé poddánym náłżym przydáią fie łzkody/ gdy Sędziowie w ziemiách/ kędy łády máią [*in terris in quibus praesunt Iudiciis JanPrzyw* 9]/ ná Starořtwá bywáią przekládáni *SarnStat* 558 [*idem* 887], 127, 162, 887.

»sąd mie(wa)ć« [*w tym: z kim (2), miedzy kim (1)*] = *sądzić się [szyk zmienny] (3):* *BielKron* 164v; *BudBib* I 366d *marg*; Przeto tedy iuż koniecznie ieft w was wyštěpek/ że łády miedzy łobą miewaćie [*quod iudicia habetis inter vos*]. *WujNT* 1.Cor 6/7.

»od sądu odchodzić (a. odejć), odstąpić; sąd opuszczać« = *samowolnie opuszczać rozprawę; de iudicio discedere JanStat [szyk zmienny] (29:2;1):* *ZapWar* 1545 nr 2646; A jeśliż pod tą przysięgą zezna [*ten, kto dał upominek*], że nie dał, tedy ten takąż summę temuż sądziemu przepaść ma także też tymże obyczajem, nie odchodząc od sądu usprawiedliwić się *Diar* 96, 96; Thákże ná tym Sądzie y ná káżdym innym/ nie godzi fye żadnemu łpráwę máiącemu/ gdy iá zácznie s łtroną/ od Sądu odchodzić/ krom dozwolenia Sędziego. *GroicPorz* i3v, q; Kiedyby pozwány ná Roku pierwfzem álbo wtorem łtánął y odpowiedział/ A potym vpornie od łádu odłzedł/ Táki ma być karan winą 14. grzywien *UstPraw* C3, B4v, F2v, G2; A gđzieby fie náłázło przez Dekret náłz/ iż *citatus* niewinnie á potwarznie pozwan był: tedy on Aktor bęđzie mu powinien wnet od łádu nie odchodząc łto grzywien

winy położyć *SarnStat* 712; Gdy kto *tactus* odéydzie od sądu: ma byđż fłkazan w przezyfku/ o co ieft *tactus*. *SarnStat* 799, 77, 148, 391, 402, 483 (23).

»sąd odkładać (*a. przekładać, a. przełożyć*), zawiesić; odłożony (*a. przekładany, a. przełożony*), zawieszony (jest), limitowany sąd; odłożenie sądu« [*w tym: zawieszony a odłożony (1)*] = *iudicium suspendere* *Mqcz* [szyk zmienny] (4:1;6:1:1;1): *ZapWar* 1545 nr 2646; *GroicPorz* k2, l; Sądy niemogą być przekładany. *UstPraw* C; *Iudicia omnia ad comitia generalia reiecta sunt*, Włziłtki sądy zawieszzone á odłożone są ná wielgi fyem. *Mqcz* 162d, 289b; *ActReg* 156; *Iustitium* – Odłożenie sądw [!]. *Calep* 572b; y niechciał [św. Paweł] tego sobie przywłażczać/ áby był sam siebie/ z fercá fwego/ y z włafnych myśli sądził/ ále ten sąd ná on dzień Páńfki odkładał. *WujNT* 586, *Act* 24 arg; A gdzieby Woiewodá/ [...] té sądy obwołané którymkolwiek fpořobem álbo przełożył [*iudicia proclamata ... transposuerit* *JanStat* 484]/ álbo przekáził: tákowy winą ftá grzywien pieniędzy niech będzie karan *SarnStat* 718, 718, 722.

»sąd odprawować (*a. odprawić, a. sprawować*); sąd odprawi się (*a. odprawować się itp. ma (a. mógł itp.)*), odprawowany (*a. sprawowany*) był (*a. bywa, a. będzie itp.*); odprawowanie (*a. odprawienie, a. sprawowanie*) sądu« = *iudicium exercere* *Modrz, JanStat*; *ius dicere* *Modrz*; *iudicium pertractare* *JanStat* [szyk zmienny] (42;10:24;15): Niepilnie IchM sprawują sądy swe, co WKM to sam znać raczysz *Diar* 71, 24, 27, 30, 91; W wtorey [części] położyłem [...] ktorych czáłow Sądy fprawowane być máią. *GroicPorz* C, iv, k2; y włekli fie [*lud izraelski*] Krolá/ widząc w nim być mądrość Bożą/ ku fprawowaniu sądu [*ad faciendum iudicium*]. *Leop* 3.Reg 3/28; Táżke y drugim [*Absalon*] mowił/ rzekąc: Bych ia był krolem/ lepiej y fprawiedliwieybych ty sądy fprawował. *BielKron* 72; *Iudicatus*, Moc ku fprawowaniu sądów. *Mqcz* [176]d; Iáka ieft zápálczywość trzebieńcá ku zgwałceniu páńienki tákowy ieft ten ktory przes gwałt odpráwuie sądy [*sic qui facit per vim iudicia*]. *BudBib Eccli* 20/3; Teraz záś o Vítáwách wedle ktorychby sądy odpráwowano [*quibus iudicia exercentur*]/ nápiśác vmyślilifmy. *ModrzBaz* 69v, 26, 74v, 87v, 89v, 90v (12); *SkarŻyw* 292, 559 [2 r.]; *Paprup* F4v; *ActReg* 44, 46, 102, 127, 144, 156, 169; Dobry Sędzia ma też y ná to fie oględác/ áby czáfu sądów fwych odpráwowania infzych fpraw przedfię nie brał *Phil* L3, L3; Stárořtowie w fześci niedzielách máią fwé sądy odpráwować *SarnStat* 486; fłkazálifmy/ y chcemy: áby pewnych czáłow álbo godzin/ y fłufznym vważeniem vmyřfu sądy były odpráwované y záchowáné *SarnStat* 785, 145, 166, 213, 232, 252 (50); *PowodPr* 52, 66; *SkarKazSej* 679a, 690a. [*Cf a.* »sąd sprawować« *GroicPorz* pp2, *SkarKaz* 2a.]

»na sąd (po)ciągnąć« = *ad iudicium protrahere* *Mqcz* (2); *Mqcz* 462a; do Práwá ia ciebie Króřeřtwá Polřkięgo/ y do Przywileiów iego/ przed Królá fwęgo ná Sąd ciągnę *OrzQuin* Aa2v.

»podać (*a. poddawać*) na sąd, pod sąd; na sąd podan« [szyk zmienny] (1:1;1): O fynáczku moy námileyřfy/ ty znařs iako gorzko ieft fertzu memu ij duřfy moié twoié rozláćzenie nocy przyřřlé/ ijżes od nędnęgo vcznia wydán ij na sąd nieřprawiedliwy od řydow ieřtes podán *OpecŻyw* 159; *MurzNT* 41 marg; *PowodPr* 63.

»do sądu postąpić« = *rozpocząć proces sądowy* (1): A gdyż tedy Rzeczpořpolita od [lege: do] Sądu by pořtąpić z Boleřřławem [...] miáła: kto ná tym Sądzie vrzędnym Sędzią będzie? *OrzQuin* S3.

»poz(y)wać, pozywanie, pozywany, pozew na sąd; pozwać ku sądowi« [szyk zmienny] (5:5:1:2;1): Ale ná infze Sądy pozew może być thegoż dnia kiedy Sąd ieřth/ wřzáćke przed thym niřli Práwo

fyędzie. *GroicPorz* iv; Potym Powod da go [*pozwanego*] pozwać ku wtoremu bliżkiemu Sądowi/ A iefliby nieftánął: tedy tymże fpołobem powod vftáne rok przeciw iemu *GroicPorz* qv, iv [2 r.], k2v, lv [2 r.], nn3 [2 r.], nn3v; Diem alicui dicere, Pozwać kogo ná fąd *Mącz* 86b, 275d; wielebnego też Athánázego ná fąd prawnie pozwał [*papież*]/ który ná pozew Papiefski przyiechał. *SkarJedn* 127; *SkarŻyw* 391.

»sąd prowadzić« (1): Thámże go [*króla*] ná Máyeftat Arcybiřkup wřadził/ Aby w boiázni Bożey fąd ná nim prowadził. *StryjWjaz* C3v.

»na sąd przychodzić (a. przyść)« [*o sprawach do rozpatrzenia*] (3): Praeiudicium, Rowne ofądzenie w rowney y w tákowey rzeczy która teras ná fąd przyszłá *Mącz* [176]d; Téz vftáwiamy: áby dla odpráwowania fprawiedliwego fądów/ y dla wierného nápiřania fpraw/ które ná fąd przychodzą [*negotiis in iudicium deductis JanStat* 504]/ były iedné Księgi fądów álbo Akt w każdym Powiećie. *SarnStat* 911, 911.

»na sąd przywieść (a. przywodzić), wodzenie, wiedziony« = *perducere ad iudicium Mącz* [szyk zmienny] (4:1:1): Educere in ius aliquem, Ná fąd kogo przywieść. *Mącz* 96c, 96d; *WerGoř* 266; Sędzia Zydowřki żadnéy fpráwy ná fąd niech nie przywodzi [*nullam causam ... in iudicium deducat JanStat* 1120]/ która fie między Zydy zácnie/ póki nie będzie przez fkárgę przedén przynieřioná. *SarnStat* 255, 1213; *SiebRozmyř* A3.

»sądzić sądy; sądy są (a. były, a. będą itp.) sądzone; sądenie (a. odsądzenie) sądow« = *odbywać rozprawy sądowe; iudicare iudicia PolAnt, JanStat; celebrare iudicia JanStat* [szyk zmienny] (14;20;5): *ZapWar* 1545 nr 2646; Woiewodowie máią tego doyrzrzeć/ áby nikt niebył vćiřnion ná mierze áni ná wadze. Też Sądy áby niebyły przes nie [*sprzedających towary*] omieřzkáne/ ále by były fądzone czáfów fłufznych *UstPraw* A2, A2v [2 r.]; *BibRadz Ier* 21/12; *Mącz* 47d; *CzechEp* 229; *ActReg* 44; *WujNT* 589 marg; Vřtáwiamy/ áby Stárořtowie nářzy fądów fwych nie fądžili w krótkim czářie/ iedno w řzeřci niedzielách *SarnStat* 527; CHcemy y rofkázuiemy: áby fądy Ziemřkie cztérzy kroć do roku/ [...] były fądzone. *SarnStat* 717, 76, 486, 495, 557, 558 (30).

»sądem, na sądzie sądzić; na sądzie (o)sądzon(y)« [szyk zmienny] (1:1;4): NA Wyłóžonych Sądziech/ bywáią fądzone fpráwy wřzelkie ták ty ktore řye řciągáią ná Perřonę iáko y thy ktore ná rzecz *GroicPorz* l2, i3, m4; *OrzRozm* T3; Sędzie y fprawce vřtáwifř řobie/ we wřzech bronach twych/ [...] á máią fądzić lud fądem fprawiedliwym [*iudicabunt populum iudicio iustitiae*]. *BudBib Deut* 16/18; *SarnStat* 876. [Cf a. »sądzić na sądzie« *KuczbKat* 335.]

»na sądzie siedzieć (a. siadać itp.), siedzący (a. siadający); zasieść sąd; ku sądu się posadzić« = *sądzić; sedere iudicem Mącz, Modrz; sedere pro tribunali Modrz, Vulg; dictitare causam, dicere ius, tenere iudicium Mącz; sedere super iudicium a. in iudicio Vulg; exercere iudicium Modrz; (in) iudicio praesidere, in iudicio residere JanStat* [szyk zmienny] (64:18;1;1): *BierEz* Q4; *FalZioř* V 52, 52v; Abouiem tam [*w Jeruzalem*] będą ná fądzie řiedzieć [*sederunt sedes in iudicio*] řtoleczni ktorzy będą fądzić dom Dawidow. *WróbŻoř* 121/5 [*przekład tego samego tekstu LubPs* cc3v]; I řaczunki pieniężne ktore o krzywdy abo o řkody ná pozwiech [*prokuratorowie*] kładą mayą bycz tak miarkovane, vazne, iáko řkoda ieřt vazna [...]. A řędzia ná řądzie řiedząc ma tego dogiędacz y řtrzedz i takiego karacz *ComCrac* 18v; *SeklWyzn* g3v; *LubPs* cc3v, gg6v; PRzyřyęźnicy álbo Lawnicy řą Perřony ná

Sądzie fyledzące/ kthorzy wyłlyfzawłzy/ á dobrze wyrozumiawłzy Sprawę obudwu łtron/ Sentencyą Sędziemu [...] náyduią *GroicPorz* dv; gdy iuż Lawnicy ná Sądzie zályędą/ thedy Woyt zwykł pytać Stárfzego Przyfyeżniká [...] *GroicPorz* lv, cv, c3, ev, i3v, l2; *Leop Iudic* 5/10, *Is* 28/6; *OrzRozm* L3; Krol zebrałwy Álsefory łiadł łnimi ná tym łądzie w polu pod namiotem miedzy Solcem á Piotrawinem nád Wiłłá *BielKron* 348v, 218v; Cognoscere causas, Słuchác łpraw ludzkich/ łiedzieć ná łądzie/ Sądzić. *Mqcz* 250d, 47d, 86c, [176]c, 179a, 319d, 446b; *GórnDworz* R6v; *HistRzym* 26; *BiałKat* 101; *RejZwierc* 43v, 99v; Ano w káżdym powiećie/ ná pewnych mieyfćách/ mieliby łędziowie záwždy ná łądziech łiedzieć *ModrzBaz* 90, 20v, 91 [3 r.], 92v; Był Moyżelz wpracey nieprzerobiony/ cáły dzień nie iedząc/ łiedział ná łądách/ łwary ludzkie iednáiąc. *SkarŻyw* 484, 429; Thám potym Piłat ku łądu łię ná łtolcu połádził/ áby go [*Jezusa*] niewinnie ołádził *ArtKanc* D17v; *LatHar* 520, 698; *WujNT Act* 25/6, 17; tedy nie baczác ná niebytność Sędzięgo/ y Podłędká/ y inych ná Dołtoienłtwách y vrzędzięch będących á ná Sądzięch łiadájących [*non obstante absentia ... Iudiciis praesidere solitorum JanStat* 1087]/ Piłarz y Komornicy będący przy łezeniu Kłiąg o zbieglęgo Kmiećią będą łądzić y łkázowác. *SarnStat* 918, 159, 224, 236, 495 [2 r.], 555 (36); *SiebRozmyśl* H3v; Włzák tefz nie włzyłtko mądrzy ná Sądzięch łiadáią. *CiekPotr* 66; *KlonWor* 18. [Cf a. »zasieść na sąd« *BibRadz* 2.Par 19/6.]

»skarżyć się na sądzie« (1): Avaritiam in crimen et in iudicium voco, Skárżę łie ná łądzie ná twoye łákomłtwo. *Mqcz* 504b.

»stanąć na sąd; stanąć, stawić się na sądzie« [*szyk zmienny*] (2;1:1): *GroicPorz* c3v [2 r.]; Stare iudicio, Stánąć ná łądzie. *Mqcz* [176]c; Vadimonium constituere, Pod zákládem rok komu vczynić áby łie łtáwił ná łądzie. *Mqcz* 476a.

»na sądzie, przez sąd się toczyć« = *esse apud iudicem Mqcz* (2:1): widziałem ná przełzłym Seymie v Piłárzá Sieráckiego Caułi/ ktore łye miedzy łtronámi przez Sądy toczą *per XL annos*, ktorým ielzcze końcá nie málz *OrzRozm* T4; Libertus meus, Wiłwiebodzony móy kłóregom ya vczinił wolnego/ áłbo kłórego łie łpráwá ná łądzie toczy. *Mqcz* 191b, 319a.

»sądy trzymać« = *odbywać rozprawy sądowe* (2): Fasti dies, Sądowne dni. Cuius contrarium est, Nefasti dies, Dni w kłóre łie nie godzi łądów trzimác *Mqcz* 118d, 88b.

»sąd (u)czynić, wykonywać; wykonanie sądu« = *facere iudicium Vulg, PolAnt, JanStat* [*szyk zmienny*] (15:1:1): *DiarDop* 106; y będzie Krol krolował/ á będzie mądry y będzie czynił Sąd y łpráwiedliwość ná źiemi *Leop Ier* 23/5, 1.Par 18/14, *Ier* 33/15, 1.*Mach* 8/32; *LeszczRzecz* A3; Ale poprawćie drog wálzych y łpraw wálzych ku dobre^{mv}/ á łpráwiedliwy łąd czyńćie miedzy łtronámi. *BibRadz Ier* 7/5, *Ez* 18/8; *BudBib Ez* 18/8, *Sap* 9/3; Tego łłucháiąc Cefarz/ łąd o nim [*Atanazjuszu*] Biłkupom w Tyrze vczynić kazał: y łwego tám wiernego połłáł. *SkarŻyw* 390; áby Vrzędnicy y ci kłórzy ná Dołtoienłtwách łą/ pilnieyfzy byli w wykonywaniu łądów y vrzędów [*executioni iudiciorum et administrationum JanPrzyw* 45] przynależących im/ [...] łkazáliłmy: iż [...] *SarnStat* 944, 443, 503, 749, 1284; Y przetoż ná wielu mieyfć łędzie łiemłkie zowie Pan BOG bogámi: bo łądy y łpráwiedliwość łudziom z mieyfćá Bożego iáko iego namielłnicy czynią/ y dobrego ludzkiego przełtrzegáią. *SkarKaz* 2a.

»wda(wa)ć się, wchodzić, wdanie się w sąd« = *in causam introitus Mącz* [szyk zmienny] (3:1:1): Othom fię teraz wdał w sąd [*Ecce nunc disposui iudicium*]/ y wiem to że zoftanę śprawiedliwym. *BibRadz Iob* 13/18; *Antequam in ius aditum est*, Niżli fię w sąd wdály/ álbo/ niż rzecz przed prawo przifzła. *Mącz* 104c, 124c; *RejZwierc* 192v; *ActReg* 108.

»pod sąd wpaść« = *być sądzonym* (1): Bo czałem ze dwu fłow głupi pifarz vczynił iedno. Iáko ono v ś: Iákobá w Rozdz: 5. wwirfzu 12. gdzie było po Grecku nápiáno Hina mi hypo kriín pefite. To ieft/ abyście pod sąd nie wpádli/ lecz głupi pifarz ztych zdwu słówek Hypo á kriifin vczynił iedno słowo Hypokriifin *BudNT przedm* b4.

»od sądu wstawać, wstawanie; wstać z sądu« = *przerwać proces sądowy* [szyk zmienny] (1:1:1): [torturowany *Bonifacjusz*] krzyknął/ ifz ieft wielki Bog Chrześciánki/ á ná Sędziego záwołał/ áby więcey oney nieludzkości [tj. *lania w gardło skazańcowi roztopionego ołowiu*] nieużywał: ták ifz wftać z sądu Stároftá musiał. *SkarŻyw* 441; A przerweczeni Komornicy/ álbo vrzędnicy sądowni/ którzy máią bydz poładzeni/ niemáią innych śpraw iedno fwé włáfné prokurować álbo śprawować/ áni ku śprawowaniu máią od sądu wftáwać [*de Iudicio levare JanStat* 453]. *SarnStat* 716, 784.

»(za)gaić sąd; gajenie sądu; bywa (a. jest, a. ma być itp.) (za)gajon(y) sąd« = *otwierać (otworzyć) rozprawę sądową* [szyk zmienny] (11;9;6): A w infzych Mieściech okromia Máýdeburgu/ kędy tylko fzełć Przyfyeźnikow bywa/ dofyć ieft dla gáienia Sądu czterzey álbo przynamniey trzey *GroicPorz* d3; TEn Sąd thák bywa Gáiony. Naprzod Burgrábiá fpyta Szołtyfá iefli czás ieft zágaić Sąd? *GroicPorz* i2; gdy iuż Sąd zágaia/ pozew nic nieważy. *GroicPorz* lv; A ma Sądy gáić pod tymi okolicznościami: Ná mieyfctu befpiecznym/ iáwnym/ nie pokątnym/ ktemu obránym/ ráno/ gdy Słońce wznidzie/ trzeżwo/ nie w dzień święty. *GroicPorz* l2, C, d2v, i2 [4 r.], i2v [2 r.], i3 (25); Gdy fię iuż tedy zefzli wnet sąd zágaiono/ Aby vrzędnie w tákich rzeczach poftąpiono. *HistLan* E.

»zdać sąd; zdanie sądu« = *przekazać dalsze prowadzenie rozprawy sądowej* (1;2): (nagł) Zdanie wielkiego Sądu. (–) GDy iuż Burgrábiá ma wftać z mieyfćcá Sądu fwego/ zda w moc Sądy wfzytki Woytowi y Przyfyeźnikom *GroicPorz* kv-k2, nn3.

»zdać sąd« = *zakończyć rozprawę sądową* (1): Potym Burmiſtrz y z Woytem y z inemi pány/ Widząc iż iuż Teftáment ieft w kłięgi wpifány/ Zdawfzy sąd támże fię z nim [*panem starym*] záraz pożegnáli *HistLan* E3.

Wyrażenia: »sądy criminalium actionum (a. criminales)« = *rozprawy sądowe dotyczące spraw karnych* (3): *GórnRozm* C3v; A po propozyciiéy/ y odpráwieniu przy Poſłéch ziemfkich wót Senatorfkich/ tydzień cały dzień podle dnia mamy mieć wolny do sądów *criminalium actionum*. *SarnStat* 149 [*idem*] 857.

»goſcinny sąd« = *rozprawa dotycząca goſcia, cudzoziemca* (6): Ná Goſcinny Sąd Sędzia záwždy ma być gotow. *GroicPorz* m2; POzwány iefli nie iefth pod władzą oney zwierzchnoſci Mieyfkiey/ gdzie iefth pozwan/ może fye wyiać do práw fwego/ iáko ieft Kfýądz/ Mnich/ Rycerfki człowiek/ Student/ oprócz przyczyn wyfłzey opifánych przy goſćinnym Sądzie. *GroicPorz* t2, d, m2, nn3v [2 r.].

»sąd graniczny« = *rozprawa dotycząca wytyczenia granic między posiadłościami* (1): Aiefliby tez kto proſtego rzádu abo ftanu człowiek na śprawie a sądzie granicznym, abo ynnem przeciwno

Commiffarzo^m fie rzuciel floyy a nievczcziel, taki ma bycz wieżą abo fiedzeniem do polroka karąn ComCrac 17v.

»odwłoczny sąd; odwłoka w sądzie; przewłoka sądu« = *rozprawa sądowa odłożona na inny termin* (1;2;1): iżby kto z rotą żołodował z rofkazania nálezego/ w dąlekich ftronách/ táki może mieć lifty nálezymi odwłokę w Sądyze tylko przes rok. *UstPraw* H2, G3; Widzę że też wáfz rozum w tym fię bårzo myli/ Bo mnimaćie żeby was ludźie ofławili/ Kiedy wam prawdę mowią/ y wáfze nierządy/ Gąnią nie pochlebuiąc/ y odwłoczne fądy. *Prot* A2v; A ponieważ tákowe przedmowy nie fą krzczy: bo bywáią czynione ábo dla ziednania láfki v fędźiego/ [...] álbo dla zátłumienia rzeczy ftrony przeciwney/ ábo iednák dla przewłoki y rozerwania fądu [*aut certe ad tempus extrahendum iudiciumque frustrandum*]: Przeto máią być zniřzczone y od fprawiedliwego fądu wyrzucone *ModrzBaz* 94v.

»sąd sprawiedliwości« (1): Pořłowie aby też nie proźnowali, nim by im dana odpowiedź, przez ty dni namawiali około sądow sprawiedliwości pořpolitej *Diar* 30.

»sąd świecki« (2): *NiemObr* 171; A w nowym zakonie przez trzy ftá lat [...] fámi kápłani y bífkupi rządzili: [...] Bo nie máiąc iefzcze krolow Chrzeřćiańfkich/ fámi fądy świeckie odpráwowáli *SkarKazSej* 679a.

»sąd trybunalski (a. trybunalny)« (5): *CzechEp* 229; III. Częřć po odpráwieniu fądu Tribunálfkiego, Té tytuły rewidowác: Exekucia. *Salaria*. Areřtowánié. Appellácia. Remiřfię. Záviefzenié fpraw. *SarnStat* 850, 47, 870, 871.

»sąd urzędny« [*szyk* 1:1] (2): bo Rzeczpořpolita dáie/ gdy Krol z Rádámi fwemi záflųżonym ludźiom dáie: á iż fye Rzeczpořpolita ná nierządne rozdawánié fkárzy/ może vrzędnem Sądem nie temi Vniuerfálmi/ to náleźiono być/ komu co Krol dobrze dał *OrzRozm* R3; *OrzQuin* S3.

»sądy ustawiczne« (1): W czym wřzyřtkim ludźie vkrzywdzeni fkárzą fię ze lzámi [!] ná tę leniwą fprawiedliwość/ [...] Iákoź bårzo to źle fię řtáło/ iż fądy zwłafczá *Criminales* nie fą vřtáwiczne *GórnrRozm* C3v.

»wyłożony sąd« [*szyk* 14:6] (20): WYłożony Sąd to ieft/ kthory bywa czáfow wedle práwá zámierzonych/ á idźie řwoim pořthępkim záwřdy przes dwie niedźieli *GroicPorz* k4v; A iefli s tych to Sądow wyłożonych kthory przypádnie ná dzień řwięty/ thedy bywa przełożon ná inny dzień. *GroicPorz* l; A dla lepfzey pewnořci y więřfzey wiadomořci/ thedy ná táki Sąd wyłożony trzy kroć thegoź dnia po ránu dzwonią. *GroicPorz* lv; (*nagł*) Pozywánié ná wyłożony Sąd. (–) NA ten Sąd może pozwác tegoź dnia kthorego ma być obchodzon/ wřzákźe przed tym niź bęďdzie zágaion. *GroicPorz* lv; (*nagł*) Gáienie Sądu wyłożonego. (–) Sąd Wyłożony thymźe obyczáiem przes Woytá iáko y Burgrábłki bywa gáiony *GroicPorz* lv, c3v, i3, l [5 r.], lv, l2 (20).

»wywołanie sądu; sąd (był, a. ma być) obwołany (a. wywołan(y))« [*w tym: obwołany i wywołany* (1)] = *iudicium voce publicatum* *JanStat* [*szyk* 5:3] (4;4): o czym řzerzey mař niźey nápiřfano przy Burgrábłkim fąďdzie/ zwłafzczá o zbićiu álbo zránieniu kogo pod wywołány Sądem. *GroicPorz* c3v; (*nagł*) Wywołánié wielkiego Sądu. (–) TEN Sąd przed thym niźli bywa/ dwie niedźieli przes Podwoyřkiego iáwnie ma być wywołan. *GroicPorz* iv; Ale krom tego czáfu wywołania wielkiego Sądu/ gdy kto kogo ráni/ bąď Męřczyznę/ bąď też Białą głowę. Woyt bierze/ grořzy dwáďdzieřciá y pięć y řzeląg. *GroicPorz* k3, k2v, nn2v; Vřtáviamy/ áby [...] té fądy [*starořcie*] przed tegodniem

były obwołané y wywołané/ y mieyłce tákowému ładowi obwołániém było náznáczono. *SarnStat* 527, 718.

»sąd zawity [= *ostateczny, rozstrzygający*]« (1): Téż poštánawiamy: áby Sądy zawité [*Iudicia peremptoria JanStat* 456] álbo Roki główne trzy kroć były do roku we wżyftkich Ziemiąc SarnStat 911.

»zeznanie na sądzie« (1): SKutek zeznania ná Sądzie ten ieft/ iże odporna łtroná/ gdy zeznanie vczyni/ iuż powod od potwierdzenia łwey żałoby bywa wolen. *GroicPorz* yv.

Zestawienia: »sąd asesorski« (1): *OrzRozm* T3 cf »sąd wiecowy«.

»(burgrabski) wielki sąd« [*szyk* 13:7] (20): BVrgrábfki wielki Sąd/ trzy kroć do roku bywa. Pierwłzy/ w dzień Świętey Agáty. Drugi/ trzeciego dnia po S. Ianie Krzćicielu. Trzeci/ w Oktawę S. Marćiná. *GroicPorz* iv; (*nagł*) Pozywánie ná wielki Sąd. (–) NA then Sąd Pozew przynamniey przed trzemá dniomá vprzedzić ma przes łługę Vrzędowego/ z námienieniem ładu tego. *GroicPorz* iv; W Krákwie tákże Burgrábfka winá wedle moderácyey/ gdy ktho pozwány ná wielki Sąd nieftánie/ álbo łye czego nieutćiwego v Sądu dopułci *GroicPorz* k2v, c3v, iv, i2 [3 r.], i3, k (19); *SarnStat* 1041.

»sąd duchowny« (2): *SkarŻyw* 292; TRZECI VRZĄD DVCHOWNY: Sądy Duchowne odpráwować/ wedle łwey Iurisdiciiey *SarnStat* 213.

»sąd grodzki« [*szyk* 9:1] (10): Stároftowie łady Grodzkie w łzełc niedziel máią ładzić *UstPraw* A2v, A2v; ACz wiémy to/ co káždému Vrzędowi łędzięgo w ładzeniu łádów Ziemłkich y Grodzkich [*in celebrandis iudiciis Terrestribus et Castrensibus JanStat* 489] należy: włzákże [...] *SarnStat* 557; po dokończeniu Séymu Wálnęgo żadné łady/ áni Ziemłkie/ áni Grodzkie nie mogą byđz ładzone *in arctiori tempore*, iedno po dwu niedziel. *SarnStat* 724, 487, 527, 721, 740, 871, 1305; [*UstPraw* 1579 113].

»sąd kapturowy« (1): ACzkolwiek łady Kápturowé Wołyńłkie *in robore* zołtáwiamy/ iednák kauzy Duchowné zakonu Rzymłkiego którebykolwiek ná tym ładzie Kápturowym były ładzone/ wolnémi czyniemi y kálsuiemi od włzelákich Dekrétów y procełsów Kápturowych *SarnStat* 876.

[»sąd mały« = *zwyczajne posiedzenie sądu w przeciwieństwie do sądu wielkiego*: *Cervus* F31/54v; Sząd mały polozony iudicium particulare expositum *ReuchlinBartBydg* q5.]

»sąd mieyski« (1): O Sądzie mieyłckim/ o rány/ y mężobóyftwo. *SarnStat* 913 *marg*.

»potoczny, potrzebny sąd« (4:1): Tákże gdy ktho pozwány ná wyłožony álbo potoczny ład nie łtánie/ ile kroć nieftawa/ tyle winę wyłżłzey opifáną przepada *GroicPorz* c3v; [*łługa urzędowy*] opowie głósem włztykiemu połpołftwu/ iże ná tym Sądzie łpráwy ktore łye ná wyłožonych y potrzebnych ładziech poczęły/ á ná dżifeyłzy dzień przypádły/ mieyłcá niemáią/ y ładzone niebęđą *GroicPorz* i3, m *marg*, nn3v; iedni łą łędziowie ktorzi ładzą łpráwy ludzi vrzędow niemáiących: [...] drudzy zásię mieyłkie łpráwy á potoczne łady odpráwuia [*et forensibus rebus tractant*] *ModrzBaz* 89v.

[»sąd powieśny [= *dotyczący wsi*]: Kłedy od Páná Kmieć vćieczy/ thedy ma być záłtan z Wożnym y z Szłáchtą: o którego Sąd nie ma być Powieśny/ ále Ziemłki/ álbo Grodzki. *UstPraw* 1579 113.]

»sąd sejmowy« (1): A to wszystko [*uciski w przedawaniu rzeczy potrzebnych*] powiedają być prze to, że WKM sądow zwykłych sejmowych czynić nie raczysz *DiarDop* 106.

»sąd ultimae instantiae [= *najwyższej instancji*]« (3): Bo wspomniemy sobie lata przeszłe za Zygmunta zdały się bydz aurea secula. Ale atoli się trafiało. ze actye zaniego [za króla Zygmunta] zaczęte az się na onych sędziech Vltimé Instantie odprawiały. *ActReg* 22; A Mázoweckie łądy *ultimae instantiae*, które teraz łądzą/ iáko lie záczyły fkończyć lie máią. *SarnStat* 858, 855.

»sąd wiecowy« (1): [król] nas łądzić będzie przez wybrane ludzi/ ná Sądziech Ziemskich/ Wiecowych/ y Afseforńkich *OrzRozm* T3.

»sąd ziemski« = *iudicium terrestre a. ordinarium* *JanStat* [szyk 45:1] (46); *ZapWar* 1545 nr 2646; *OrzRozm* T3; *RejAp* 173; A ktemu ten káždy/ z którym lie frymárk stánie/ ná piérwśze łądy ziemskie po Séymie/ lift ten fwoy frymárkowy tám publikować/ y od łądu ziemskiego woźnego *ad intromittendum* ma wziąć. *SarnStat* 91; Wfzákże Pifárzóm Ziemskim iné Podpiłki/ którzy tylko w pifaniu im pomagać máią/ dopuścżamy mieć: to wyrażiwfzy/ áby fami ták przy łądziéch Ziemskich/ iáko przy położeniu ksiąg/ y inych Práwnych fprawách bywáli *SarnStat* 563; Vftáwiamy/ żeby łądy Ziemskie przez Woźnego obwołáne od Woiewody mieyfć nie były/ áni mogą bydz przekládáne ná iny czás. *SarnStat* 718; PRze fzerokość Woiewództw w Wielkiey Polfcze nie mogą bydz łądy Ziemskie/ iedno dwa kroć do roku. *SarnStat* 722, 30 [2 r.], 43, 116, 480, 495 (43); [*UstPraw* 1579 113].

Szeregi: »sądy, (i) jurydyki (a. jurysdyccja)« (3): Kościelnych ofób [...] powinność iefć [...] Sądy y Iurifdicią fwą odprawować, wedle Artykulów Práwu Duchownému podległych. *SarnStat* 166; Sądy Ziemskie y Grodzkie/ iuridyki Grodzkie/ nie máią lie odprawować w żadnym vrzędzie y w Grodzie po dokończeniu Séymu Wálnego Koronnego *SarnStat* 527 [*idem*] 721.

»(ani) sąd i (ani) karanie« (4): *KromRozm* III H6v; *CzechEp* 164; ále też y duchownikom fwoim [papież] do tego pamagał [!]/ áby wolnymi być mogli/ od wfzelákiego łądu/ y karánia świeckiego *NiemObr* 171; bo teraz żaden fię krolá nie boi/ áni iego łądow/ áni iego karánia. Kto chce/ o nim fzemrze *SkarKazSej* 659b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym* 1 r.]

»kauzy i sądy« (1): Iáko Stároftá Królewłki/ ták y fám Król troiákie kauzy y łądy miéwa. *SarnStat* 162.

»sąd i (albo) pozew (a. pozywanie)« [szyk 1:1] (2): Quidvis potius quam iudicium, Cokolwiek bądź/ tilko áby nie łąd álbo pozywanie było. *Mącz* 340d; [nasi przodkowie] Sámi miedzy fobą w iedney práwdziwey Wierze/ miłość y iedność Chrześciánfką pilnie záchowywáli/ Pozwámi y Sądámi Krolow nie obciázáli *WujJud* a3.

»prawo i (a) sąd« [szyk 2:1] (3): *BudBib* I 366d *marg*; Deborę żonę Lápidothá obdárzył/ naprzod Pan Bog męłkim státkiem y mądrością: ták ifz łądy y práwá wfzytkich odprawowála *SkarŻyw* 559. Cf »bez prawa i bez sądu«.

»(i) roki i (albo) sąd(y)« = *iudicia et (seu) termini* *JanStat* [szyk 9:4] (13); *ZapWar* 1545 nr 2646; Táki niedbálec iz począł/ á rok y fzełć niedzyel nic nieczynił/ tráci to o co był pozwał: Wyiáwfzy izby roki álbo łądy przes ták długi czás niebyły. *UstPraw* H4; Roki álbo łądy po rozeftánium listów Séymowych, áz do Séymu Powiátowego niech będą łądzoné. *SarnStat* 717 [*idem* 785]; ROki y ich łądy vftáwiamy/ áby były łądzoné w káżdych ziemiách y powieciéch/ iáko były zázwdy bywác zwykły *SarnStat* 745 [*idem* 916]; A ná Rocech álbo Sądziech Ziemskich/ które będą w Zatorze fprawowáné/

Sędzia Zatorfki niech fwe mieysce dżierzy *SarnStat* 1212, 459, 785, 911, 916 [3 r.], 1212 [2 r.].
[*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sąd a (ani) rozprawa« (2): *RejPs* 219; Nie wdawał sie ten Pan [*tj. Chrystus*] będąc [!] Pánem y Krol'em swiátá wżytkiego/ áni zwolennicy iego w żadne łady áni w żadne rośprawy tego fwiátá. *RejZwierc* 192v.

»sejmy abo sądy« (1): Boć wás podadzą do walnych rád (*marg*) nafeim'y abo łady (–) [*Tradent enim vos in consessus*] i w Bożnicách swoich wás biczować będą *MurzNT Matth* 10/17. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sądy i spory« (1): [*św. Paweł*] Korynthczyki w pirwśym [*Liście*] [...] vczy yáko fye máyą zachować przeciw wyftępnym/ y około ładow y łporow. *KromRozm II* ev.

»sprawa (sądowa) i (a, albo) sąd« [*szyk 4:1*] (5): *ComCrac* 17v; Iakofz/ yfami to przypuścicie dorofśadku fwego iefli to tilko dwóch abo trzech łprawa y ład bel *Paprup* Gv; A krol IM radby te sądy odprawował, cum dignitate et sine inuidia. Limitowane te rebellium sprawy. albo Sądy aż doponiedziałku *ActReg* 156; VStáwiám'y/ áby dla łprawiedliwého odprawovánia ładow/ y dla łpifovánia wierného łpraw/ które sie v ładu toczą/ były iedné księgi ładow/ álbo łpraw ładownych [*unus liber Iudiciorum seu Actorum JanStat* 504] w káżdym Powiećié. *SarnStat* 748, 873. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sąd i (a) sprawiedliwość« = *iudicium et (atque) iustitia Vulg* (6): Krolował tedy Dawid nád wśyftkim ludem Ifráelskim/ á czynił Sądy/ y łprawiedliwość wśyftkiemu ludu fwemu *Leop* 1.*Par* 18/14, *Ier* 23/5, 33/15; Słuchay iáko ná cię Pan woła przez Ezáiiáfzá [!] fwiętego: Abyś nie opuźczał sirotki/ ábyś pomogł vpádłemu á wćiśnionemu w ładzye y w łprawiedliwości iego *RejPos* 193v; *SkarKaz* 2a. Cf »bez sądu a bez sprawiedliwości«.

»sądy i wieca« (1): vftáwuim'y: áby Roki Ziemskie były [...] káždého roku trzy kroć ładzoné/ [...] (okró'm Woiewództw: które wedle próśby Połłów fwych łady Ziemskie y Wiécá mieć máią iáko niżej iefť opifáno.) *SarnStat* 721. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»sąd i wyświadczenie« (1): W ofťátnich Mándatach Dekálogu fwego/ ochrania Bog obrázy bliźnich náłzych/ naprzod w ofobie/ potym w żenie ábo domownikach/ á nákoniec w máiętności iego wśyftkie około tego roznice pod łprawiedliwy bez żadnego fałzu ábo ofzukánia ład y wyświadczenie poddawáiąc. *PowodPr* 63.

»zdania i sądy« (2): gdy wynidzie ieden tydzień po przyechánium náłzym ná Séym/ Zdánia y Sądy będą łprawováné [*condemnationes et Iudicia exerceantur JanStat* 547]/ áby nakłady y wydatki wielkimi ludzie nie byli wćiśnieni. *SarnStat* 145 [*idem*] 932.

Wyrażenie przyimkowe: »bez sądu« (3): Tá [*ustawa*] była od Arryanow ná S. Anáftázego vczynioná/ ifz kto raz złożony/ winnie álbo niewinnie/ bez Synodowego dozwołenia wroći fię ná fwoię łtolicę: ten bez wżytkiego ładu/ potępiony iefť. *SkarŻyw* 89.

~ Szeregi: »bez prawa i bez sądu« (1): Pobierz wśytko Krolu cóś komu dał/ bes Prává/ y bes Sądu/ iednem Dekretem Seymowym wśytko *OrzRozm* C4.

»bez sądu a bez sprawiedliwości« (1): iż nam [Chrystus] náukę dawa/ ábychmy [...] bez sądu/ á bez íspráwiedliwości niechcieli nád nim [bliźnim swoim] vżywać zwirzchności swoiey/ a chłuby á fwieckiey chwały swoiey *RejPos* 85v. ~

Przen (6) : [człowiek pocziwy] thylko s łamey fzczyrey cnoty był powinien vczynić/ áby był ná wżem pilen tey íspráwiedliwości świętey/ á łam fie napirwey rozładził s łumnieniem łwoim/ bo tho natrudnieyfzy łąd/ łácniey íefzcze s kim innym. *RejZwierc* 56v; [sędzia] Skazał iż gładfzą Krolowa [tj. *Wisła*]/ rzecz ífta/ Niżli łłużbiftá [tj. *Narew*]. Narew y z brácią/ wnet łię rozgniewálá/ A ínfzą drogą płynąc łię wezbrálá. Więc mieyfce łądu ná brzegu ná lewem Názwano GNIEWEM. *KlonFlis* G4v.

Zwrot: »zagaic sąd« (1): Sędzia roftropny/ puścił przed łię łtrony/ Y zágáil łąd [między *Wisłą* i *Narwią*] tuż v łamey brony *KlonFlis* G4v.

a) O rachunku sumienia (3) :

sąd czyj (1): Sądem łámego łiebie íeft ípowiedz/ z náuki ł. Auguštyná [...] gdzie grzełzny człowiek miałto ínstygatorá ma łumnienie/ miałto łwiádkow/ Páná Bogá y Anyoły íego/ miałto łędźiego/ káplaná *LatHar* 133.

Zwrot: »sąd (u)czynić« = (o)sądzić się [szyk zmienny] (2): A ktory że to íeft łąd ktory czynić ma grzełzny íedno ípowiedz? *WysKaz* 24, 24.

Szereg: »sąd i sprawiedliwość« (1): Ná to ták odpowídam: Ze tám to [lege: tamto] mieyfce Ezechielowe [*Ez* 18/21] trzy rzeczy w łobie zámyka: Naprzod Bog łam mowi o złoścíwym: [...] Druga że mowi: *Si fecerit iudicium et iustitiam*. Íefli [grzeszny człowiek] vczynił łąd y íspráwiedliwość. [...] Trzećia/ [...] *WysKaz* 24.

a. O sądzeniu Bożym (611) :

α. W judaizmie i chrześcijaństwie (610) : *WróbŻółt* Q3, Q3v; Ktore łą dobre vczinki tych członkow wiary o łynie bożym? [...] (–) wierzyć że przydzie na łąd dnia ołtatecznego [= *w dniu ostatecznym*] *SeklKat* O3, R3v; *RejKup* v5, x8 [2 r.], Yv [2 r.], y5, y6v (10); *MurzHist* R4; *KromRozm II* e3; *KromRozm III* D4; *KrowObr* 163v; Y rzekł mu Iezus: Ná łądem ía przyłfedł tu ná ten łwiáth: áby cí co nie widzą widzieli: á kthorzy widzą łlepemi łie łtháli *Leop Ioann* 9/39, AAa, *Ps* 75/10, *Is* 1/27, *Ier* 50/34, *Mal* 3/5, *Hebr* 10/27, 1.*Petr* 4/17; *RejZwierz* 101v [2 r.], bb3v; Rzekł tedy pan Duch moy wiecznie łię łądem nie będzie obchodźić z człowiekiem gdyż íeft cíáło. *BibRadz Gen* 6/3, *Ps* 50 arg; *RejAp* 87v, 121, 165, 168v [2 r.]; *RejPos* 6v, 7 marg, 33v, 82v, 85v, 159, 223; *RejPosWiecz*³ 97; *GrzegŚm* 50; *KuczbKat* 20, 60 [4 r.]; *RejZwierc* 48; *WujJudConf* 71v; Wiedzą [wszyscy wierni] że Pan przyść ma ná łąd/ á kárác włzelką niepobożność/ y włzythki złe żywące *RejPosWstaw* [21³], 21, [21³] [3 r.], [21³]v, 22v; *BudBib Mal* 3/5; *BudNT Act* 24/25; *KochPs* 112; *SkarŻyw* 4, 120; *CzechEp* 141, 368; *KochMRot* C2; Włzyfcy Aniołowie/ Kryłtowi połłowie/ ná łąd z Pánem przydą *ArtKanc* A10v, A13v, H2, M11, T; *GrabowSet* D4v, X4; Náznáczono łudźiom raz łmierć/ potym łąd. *LatHar* 51, 142, 276, 499, 639, 645 [3 r.], 647, 721 marg; Przez podobieńłtwo o dźiełáci Pánnách/ y o tálentách/ pokázuie co łię ma dźiac ná łądzie z dobrymi y ze złymi/ z gotowymi y z niegotowymi *WujNT przedm* 39; Náuká Apołłolłka nie byłác tylko áni náwícey o wierze/ ále o íspráwiedliwości/ pokućie/ y łądzie *WujNT* 496, *Matth* 12/20, s. 52, 159, *Mar* 13 arg, *Luc* 10/14 (25); Ná tym kázaniu rozdźielíwłzy go ná trzy częłci: W Pierwłzey zá pomocą Bożą/ náuczłmy łię/ ták ná tym łwiećie

żyć/ iákobychmy mogli cżáfu fwego dobrze y fzczeńliwie fkończyć/ á śmierci y fądu fię nie ftráchác.
WysKaz 3, 13, 35; Nie fłuchác tedy tey zdrády heretyckiey/ ále fię bárzo onego przyfzłé⁸⁰ fądu przelęknác/ y nań fobie dobre vczynki gotowác winniłmy. *SkarKaz* 5b; Y ták fię fąd on fkończy. Ci [źli] poydą ná męki wieczne/ á fprawiedliwi ná żywot y rofkolzy wieczne. *SkarKaz* 7a, 3b [3 r.], 4a [5 r.], b [2 r.], 5a [3 r.], 8a, 242b, 243b.

sąd około kogo (1): A wydało morze vmárłe fwoie/ ktorzy w nim byli: tákże y fmierć y piekło wydałi theż ony kthorzy byli pomárli/ y był fąd około nich/ według vczynkow ich. *RejAp* 171v.

sąd według czego (3): *Leop Dan* 3/28; *RejAp* 171v; Iákożby oddał [Syn Człowieczy] káżdemu w dzień fądny według vczynkow iego (*marg*) Sąd według vczynkow iego. (–) *WujNT Matth* 16/27.

sąd przeciwko komu, przeciw czemu (3): Pobudzáiacza modlithwá ku Pánu Bogu/ áby fię wzrúfzył frogim fądem przeciw krzywdzye tey/ kthora fię iemu fámemu od niewiernikow dzyeie. *LubPs* R3v *marg*; *BibRadz Ps* 7 *arg*; Oto przyfzedł Pan z tyfiącmi fwiętych fwoich/ áby czynił fąd przeciwko wfiytkim *WujNT Iudae* 15.

sąd między czym a czym (żywotne) (1): A ták ty trzodo moiá/ ták mowił Pan Bog/ Oto ia vczynię fąd między owcą á owcą/ między bárány á kozły. *BibRadz Ez* 34/17.

sąd nad kim, nad czym (16): *WróbŻółt* 118/84; TV w tym Pfalmie ieft modlitwá przeciwko ciężkości grzechu/ w ktorym gdy człowyek ieft położon/ iuż zázwdy mufi być trofkliwego fumnienia/ czuiącż frogość fądu Bożego nád fobą. *LubPs* L3v; W iákim ftráchu ieftłh człowiek/ gdy zá grzech zna frogość fądu Bożego nád fobą. *LubPs* T4 *marg*, A3v, Cv *marg*, S5, bb2 *marg*; *BibRadz* I 291a *marg*, II 143d *marg*; Przynośiny pewne zafię będą/ gdy po ftráfzliwym fądzycie fwoim nád niewierniki fwoimi weźmie [Pan] do domu fwego/ tho ieftłh do kroleftwá fwego niebiefkiego theż wdzięczną oblubienicę fwoię [tj. *naród ludzki*]. *RejAp* 158, 45v, 47v, 99, 155v, 174v; *SkarŻyw* 79.

sąd z kim (36): rácz [Panie] wyflvífć łáfkáwie prozbę moię á nieprzypuścizay mię ku zádnemu fądowi z fobą *RejPs* 210v, 50v; *RejKup* x8; *Leop* RRrrv; wie Pan moy iákie pociechy zoftłhawil fprawiedliwemu/ á iákie theż fąd fobie zoftáwił ze złołniki fwemi. *RejPos* 128, 85v; ze wfiemi Bogi Micráimfkimi vczynię fądy ia Iehowáh. *BudBib Ex* 12/12, *Deut* 33/21, *Iob* 14/3; Sąd łáfkáwy Boski z Iádámem y Iáwą. *SkarŻyw* 262 *marg*; Nie záfiaday Pánie ná fąd z flugą twy^m *LatHar* 53, 158, 644, 653. Cf »wchodźć w sąd«, »w sąd się wdawać«, »zasieść na sąd«.

sąd o kim, o czym (7): Ktory ftrzeże prawdy ná wieki/ czyni fąd o tych co cierpią krzywdę *Leop Ps* 145/7; Vczynię fąd o Moábie y dowiedzą fię iżem ia ieftłh Pan. *BibRadz Ez* 25/11; *BielKron* 136v; A żaden niechay nie rozumie áby dufze náthychmiałł po śmierci fądzone były/ wfiytki fą zátrzymáne w iedney y połpolitey ftraży/ aż cżás przydźie gdy Naywyzłzy Sędzia vczyni Sąd o zaflugach ich. *GrzegŚm* 15; *KochPs* 16, 36; W tym też vpadł ten Pháryzeuflz/ iż łam fię fądził/ á fądu Bożego o fwoich vczynkách nie czekał. *SkarKaz* 352b.

sąd czyj [= *kto sądził*] [*w tym: ai (poss) (153), pron poss (87), G sb i pron (46)*] (286): *BierRaj* 22; *WróbŻółt* Z6v; ábowyem on [Pan Chrystus] dał znác [...] iáko mamy oczekáwác fprawiedliwego fądu iego. *RejPs* 144, 141v; *MurzHist* Q2v; Y długoż tych dni przedłużył Pánye flufłce thwemu/ A kyedy pewny cżás złożyłł fądowi thwoyemu *LubPs* bb3, Cv *marg*, C2; *KrowObr* 242v; *RejWiz* 132; *Leop Dan* 3/28; *BibRadz* I 303c *marg*, 4. *Esdr* 8/60[61]; cżáfem powiádałł iż Kriřtus nie przydźie ná

świat aż na sąd swoy *RejAp* 85, BB5v, 7, 9, 17, 40 (21); Bo ielzcież za táfego wieku/ gdy Prorok Ezdrás w rozmowach swoich pytał go/ co też dálej czynić będzie raczył s tym nikczemnym światem/ á s tym nędznym człowiekiem/ tedy mu Pan wšytkę spráwę frogofci sądu swóiego opowiedzieć raczył. *RejPos* 5v; Iuż sie nie lę kay áni śmierci/ áni sądu frogowego iego [*Pana*]/ gdyż wiesz iż zálie ma być ożywione ciało twoie *RejPos* 30, 4, 4v [2 r.], 7, 7v, 12v (58); Ano sie opowieda [*Pan Bóg*] s frogim sądem swoim/ Iż ia y spráwiedliwości wálze á nie tylko krzywdę znowu poładzać będę. *RejZwierc* 44, 36, 132, 176, 197v [2 r.]; *RejPosWstaw* [110³]v; *BudBib Deut* 33/21; *CzechRozm* 93; *KarnNap ktv*; Wítań/ á rościągni swóy sąd spráwiedliwy/ A vznay/ kto z nas praw ielt/ á kto krzywy/ Mój wieczny Boże. *KochPs* 50, 170, 207; *SkarŻyw* 46, 165, 262; *CzechEp* 239; POwítań Pánie iuż powítań/ [...] Ná swe śluby rołpomni/ niż twoy sąd przydzie groźny *ArtKanc* K9, Mv, M2, S11v; *GrabowSet* D4, O4v, P4, S3v; *LatHar* 142, 146, 176, 306, 342, 395, 653; *WujNT Apoc* 14/7; O ráczże [*najświętsza dziewico*] się też do iego [*twego syna*] naświétlżéy miłości przyczynić za mną/ [...] żeby mi nie był on sąd iego stráfzliwy á frogi *SiebRozmyśl* L2v; *SkarKaz* 8b [2 r.], 279a, 352b [2 r.]. Cf »sąd Boży«.

sąd czyj, czego [= *kto, co jest sądzone(-y)*] [*w tym: G sb i pron* (12), *pron poss* (3), *ai* (3)] (18): Teraz ielt sąd tego światá *Leop* AAA4v, *Is* 27 arg; *BibRadz Ioel* 3/12; A tego żaden [*człowiek*] nie baczy iż to ná każdą godzinę tuż za piętami iego chodzi [*strach*]/ gdyż tu iuż ten strách á ten sąd iego tak nád głową iego záwždy zołtác musi *RejAp* 96v, 125v; *RejPos* 262, [278]v, 314v; Tákże y tu rozumieć mamy iż Kryłtus położył przed oczy pewny sąd niewiernych *GrzegŚm* 59, 13; *KuczbKat* 60 [2 r.]; *WujJud* 221; Iezus Kryłtus krol nawyżłzy/ przydzie k nam z niebiełką rzefzą/ na sąd włzechżywych [!] y martwych *ArtKanc* S20; *LatHar* 378; *WujNT Ioann* 12/31, 2.*Petr* 3/7; *SkarKaz* 2a.

W połączeniach szeregowych (6): Bo kto boga ze wšytkiego fertza miluie/ anij śmierci/ anij piekła/ anij męki/ anij sądu sie lę ká *OpecŻyw* [192]v; *SeklKat* Xv; *GrzegŚm* A4; *SkarŻyw* 4; *WujNT* 784; Przeto iefli cię boiażń BOZA nie odwodzi Od występku: Niechayżeć ná pamięć przychodzi Sąd BOZY, męká ciężka/ karánie fromotne *KlonWor* 12.

W przeciwstawieniu: »sąd ... miłosierdzie« (2): *BibRadz* II 143d marg; Rozdzielaymy te dwa czáfy/ podobno teraz naydziem czas miłosierdzia/ á potym czas sądu. *SkarKaz* 4b.

W charakterystycznych połączeniach: sąd groźny (8), jawny, łaskawy (3), miłościwy, możny, nieomylny, nieuchronny, okrutny (3), ostry, pewny, pilny, prawdziwy, prawy (2), prędki, przysły (9), sprawiedliwy (29), srogi (44), straszliwy (straszny) (31), surowy, ścisły, ustawiczny; sądu srogość (14), straszliwość (strach) (2), światłość.

Zwroty: »okazać się na sąd« = *przyść sądzić* (1): BOg náłz frogi pełny pomłti/ á pan bog stráfzliwy/ Dobrowolnye fye okazał ná sąd spráwyedliwy *LubPs* V3.

»powsta(wa)ć na sądzie, na sąd, w sądzie, w sąd« [*o zmartwychwstaniu*] [*szyk zmienny*] (3:2:2:1): Niezboźni w sąd niepowstáną *MurzHist* S3v; Y dla tego ci złołnicy prze swoy vporny błád/ Nie powstáną miedzy wierne ná spráwiedliwy sąd *LubPs* Bv; Przethoż niepowstawiaią źli á bezboźni w sądzie [*non resurgent impii in iudicio*]: áni grzełłnicy w rádzie spráwiedliwych. *Leop Ps* 1/5; *RejAp* 9v [2 r.], Ff3v; Day [*Panie*]/ ábyłmy w radości/ ná twoy sąd/ powstáli *GrabowSet* P4; *LatHar* 739 [*zawsze przekład lub nawiązanie do tego samego tekstu*].

»pozywać, pozwany (*a. wezwany, a. przyzwany*), zawołany na sąd« = *vocare ad iudicium PolAnt* [szyk zmienny] (4:4:1): Naydziesz panfkie miłosyerdzie jego Obácijs' to wtych łterech ofóbách Gdy wlflyfys' w ćartowých żałobách Ktorzy jda już na łąd pozwáni *RejKup* o2, x5v; Pan pozywa wftytkich narodow ná łąd iákoby będąc gotow czynić liczbę znimi ze wftythkich vczynkow ich przed łędziem. *BibRadz Is* 41 *arg*, *Am* 7/4; Zátym przyšedł do nich [*do Adama i Ewy*] Pan Bog do Ráiu/ pozywác ie ná miłosierny y łáfkáwy łąd łwoy/ nie ná potępienie *SkarŻyw* 262, 46, 336; Toż będzie przed tym łądem [*Ostatecznym*]/ niezmierne y dáleko bez przyrownánia łtráfzliwym obyczáiem/ gdy nie iedná część máła łwiátá/ ále wftytek łtrofkány y ná łąd ten záwołány będzie. *SkarKaz* 5a, 4b.

»na sąd, do sądu przyść (*a. przychodzić, a. iść*)« = *stawi(a)ć się (stanąć) przed sądem; in iudicium venire Vulg, PolAnt* [szyk zmienny] (8:1): Czy wftytchy [*Księżę, Biskup i Gardian*] iż zacny byli Lekcze łobie to [*wezwanie*] wazyli. Sli na łąd panfky bęłpierznie [!]/ Mnimaiąc/ iż iuż łnać wiecznie. Tak mieli y wniebie rzádzycz *RejKup* b3v, o2, y3; żáluy tego/ y pokutuy/ dokąd iefztze Dychałz y łáfkę otrzymác możefz/ ábyś nieprzyšedł ná łpráwiedliwy/ grozny/ y łtráfliwy/ Sąd iego [*Pana*]. *KrowObr* 242v; A łam zbáwićiel náłz powiádać raczy. Záprawdę/ záprawdę wam powiádam/ że ten kto łlucha łłowá moiego/ á wierzy onemu ktory mię pošłał/ má żywot wieczny. Y ná Sąd nie przydzie/ ále proštho przeydzie od łmierći do żywotá [*Vulg Ioann* 5/24] *Leop* *A3v [*przekład tego samego tekstu* (3)] *WujJudConf* 204; *BudNT Ioann* 5/24; *WujNT Ioann* 5/24; *SzarzRyt* Bv.

»przywieść do sądu, ku sądu, na sąd« [szyk zmienny] (1:1:1): Bogá łie boy/ przykazánie choway/ [...] Abowiem Pan Bog ná łąd przywiedzye [*adducet Deus in iudicium Vulg Eccle* 12/14] wftyłkie łkutki ludzkie ze wftyką táiemną rzeczą/ chocia złe álbo dobre. *BielKron* 82, 82; Wftyákoż ná tego [*człowieka*] otwarzałz oczy twoie [*Panie*]/ y mnie przywiedziefz do łądu z łobą [*et me adduces in iudicium tecum*]? *BudBib Iob* 14/3.

»[kogo] sądem rozprawowác« (1): tyka też [*prorok*] łáfkáwego przyłcia pańłkiego/ iáko łnim wftytko dobre náłtác miáło/ y iáko wkáždey łlufłnołci ma národ ludzki łądem łwem rołpráwowác. *RejPs* 141v.

»sądzić, sądzony na sądzie; sądem sądzić, osádzony« [szyk zmienny] (5:1;1:1): A dáleko iefł lepiej łiedzić w więźieniu/ niżeli być w wiekuiftych mękách [!] Piekielnych: y ciężey też iefł Bołkim niż ludzkim łądem ołádzonym być. *KuczbKat* 335; Boć nie dármo łwięty Páweł piłze/ iż wftyeteczniki/ pijánice/ y ine łwowlniki łrodze będzie Pan łądził ná łądzie łwoim *RejŻwierc* 36; *ReszPrz* 87; *ReszHoz* 117; *LatHar* 133; *WujNT* 314 [2 r.]; *SkarKaz* 350a.

»sąd sprawowác (*a. odprawowác*), sądzić; sąd sprawowan(y) ma być (*a. był*)« [szyk zmienny] (6:2;2): Báććiefz co czynić mácie/ Abowiem nie Ludzki Sąd łpráwuiefcie/ ále Boży [*non enim hominis exercetis iudicium, sed Domini Vulg 2.Par* 19/6] *GroicPorz* pp2 [*przekład tego samego tekstu SkarKaz*]; Powiedzýał potym Anyoł/ á wftyákeś wiedzyc ćhiał/ Iákby Pan łwoie łądy rozłicźnie łpráwował. *RejWiz* 132; *BibRadz I* 303c *marg*; ábowiem ná thákimże go [*Pana*] pewno obłoku záfię ogládaćie gdy przydzye łędzić łpráwiedliwego łądu łwego. *RejAp* 161v, 72; *KuczbKat* 60; ná ktorey łtolicy łiedząc/ [*Chrystus*] imieniem Bożym/ łąd odpráwowác będzie *NiemObr* 108, 108; *SarnStat* 792; *SkarKaz* 2a.

»sta(ną)ć (*a. (po)stawić (się)*) na sądzie, na sąd; postawion na sąd« = *statuere in iudicio Vulg* [szyk zmienny] (10:7;2): *BierRaj* 17; A tak iuż łtani na łąd boży A kaž vkladać na woży. Strzelby/ prochy/ kule/ drzewa Boć iuż tego tam nietrzeba. *RejKup* C, Fv, t6; Iuż w iákiey łpráwie zeydzyefz zá

żywotá fwego/ Ták fie muśiŕz poŕtáwić ná fád Páná twego. *RejWiz* 164, 121v; *RejFig* Cc3; *BibRadz* 4.Esdr 12/33; [Sybilla Erytrea pisze o Sądzie Ostatecznym:] Głębokość zyeimie otworzy/ Piekło przez przepásć wynorzy. Stáną ná fád przełozeni/ Wízyŕcy od Bogá fтворzeni. *BielKron* 135v; *RejAp* 173v; *RejPos* 7, 7v; *RejZwierc* 4v; Nieŕtety zginálem/ zbłądzilem [!]: iáko fię fćawię ná fád Boży? co rzekę? *SkarŻyw* 172; Gdy z tego ŕwiátá zeydziemy/ á ná twym [Panie] Sądzie fćaniemy/ Rácć fćpráwiedliwoŕci przeŕtáć/ ráćć miłofierdzia vżywáć *ArtKanc* Mv, S11v [2 r.]; *LatHar* 638 [2 r.].

»sąd (u)czynić; czynić się sąd ma; czynienie sądu« = *facere iudicium* *Vulg*, *PolAnt* [szyk zmienny] (29;1;1): Ach wieleli iefzcze dni flugi twe⁸⁰ miły panie/ kiedy fád vczyñiŕz nad thymi ktorzy mnie przeŕladuią. *WróbŻołt* 118/84, gg5v, 145/7; PAnie moy wezmi obronę fwoię/ á záftaw fie przećiw fćprzećiwnikom moiem/ á vczyñ fád fćpráwiedliwy fćprzeŕládownicy mymi. *RejPs* 50v; Ten Pan fám czyni práwy fád ludzynom krzywdę ćirpiącym *LubPs* ff2, I3v, S5; *Leop Ps* 145/7, *Dan* 3/28, RRrrv; Pánie toćieŕ iefć fćpráwiedliwy/ á wŕzytki twoie fćpráwy y vczyñki fą miłofierdzie y prawdá/ á czyniŕz fád fćpráwiedliwy y prawdziwy ná wieki [Et iudicium verum et iustum tu iudicas in aeternum]. *BibRadz* Tob 3/2, Ez 25/11, 30/19, 34/17, *Esth* 10/11[9]; *RejPos* 21; *GrzegŚm* 7, 15; *BudBib Ex* 12/12, *Deut* 33/21, Ez 25/11, 30/14, 19; *BudNT Ioann* 5/27; Panie/ vczyñ fád o mnie/ á tám vyźrzyŕz moię Niewinnoŕć *KochPs* 36, 16; y dał mu [Bóg Ojciec Chrystusowi] zwierzchnoŕć czynić fád [et potestatem dedit ei iudicium facere *Vulg* Ioann 5/27]/ iź iefć fyn człowieczy. *NiemObr* 108 [przekład tego samego tekstu *GrzegŚm* 7, *BudNT*, *WujNT*]; *WujNT Ioann* 5/27, s. 321 marg, *Iudae* 15; Szczera tám [na Sądzie Ostatecznym] y dziwnie fćráfzliwa fćpráwiedliwoŕć będzie/ y pomyslić niepodobno/ z iákim fćtráchem/ ogromnoŕcią/ mocą y wŕpániáłoŕcią czynić fię ten fád ma. *SkarKaz* 5b.

»wchodzić (a. wniŕć, a. zachodzić, a. przychodzić) [z kim] w sąd, na sąd« = *sądzić* kogoŕ [szyk zmienny] (13;1): Et non intres in iudicium cum sermo [!] tuo domine, [...] A nie ráćć [Panie] wchodzić w fád ŕ flugą twoim *WróbŻołt* 142/2; *RejKup* r8v; *MurzNT* 3v; *LubPs* ee4v; *RejPos* 133v; *CzechRozm* 207v; Nie ráćć z námi [Panie] w twoy fád wchodzić/ fćrodze fię z námi obchodzić/ podług twey fćpráwiedliwoŕci *ArtKanc* M2; *GrabowSet* Gv, R2, S3v, T; *LatHar* 170; Profzę y zemną y z temi co mię flucháią nie wchodzić [Panie] w fád: ále zwyczáiu y náture fćwoiey vżyway nád námi. *SkarKaz*)(3, 3a [zawsze przekład lub nawiązanie do tego samego tekstu].

»w sąd się wdawać« [w tym: z kim (3)] (5): Kto mu [Panu] jedno dufacz tu chćzć Do fćwych zaflug nas przypuŕcza A zláŕky fćwey wniebo puŕcza A tak fćobić nieduffaimy A wŕfád fię snim niewdawaymy *RejKup* Sv, n5, aa2v; ty [Panie] me záłoŕci Serdeczne vyźrzyŕz/ poruŕzon k lutoŕci/ W fád fię nie wdáiąc/ zñiŕczyŕz wŕzelkie trwogi *GrabowSet* S3v, I4.

»zagaić sąd; zagajony (będzie) sąd« [szyk zmienny] (1;2): Sąd zágaiony Boży. *BielKron* 136v marg; ktorego [Pana] oczekawamy/ káźdego dnia zágaić fád wielki Boży/ á náŕze wyŕŕępkí ná nim rozezñawáć. *BielKron* 155v, 136v.

»(za)sieć (a. zasiadać) na sąd [w tym: z kim (5)]; na sądzie (za)siadać (a. (u)sieć); ku sądu sieć« [szyk zmienny] (11;6;1): Rzekł [Ezop]/ tedy tá burdá będzie/ Kiedy Pan Bog ná fád ŕiędzie. A vmárli będą wŕtáwáć *BierEz* C3v; *RejKup* x5v, y5, y5v; Bowiem gdy Pan ná on czás ná fádzye wŕiędzye/ To ich [aniółów] vrząd y fćpráwá/ tám ná ten czás będzye *RejWiz* 157; Rzekł potym [Jozafat] do fćdźiow/ Báććcieź co macie czynić ábowiem nie záfiádać ná fádzie ludzkim/ ále ná Pánŕkim

[*non homini iudicabitur, sed DOMINO*]/ który będzie z wami przy sprawach sądu. *BibRadz 2.Par 19/6*; Niech się ocuca/ a niech wnida narodowie w dolinie Iozáfath/ ábowiem tam zalięde ná sąd wżytkich okolicznych narodów [*quia ibi sedebo ad iudicandum omnes gentes de circuitu*]. *BibRadz Ioel 3/12*; Czwarte przyście [*Pana*] będzie/ gdy ku sądu siędzie/ tam będzie dziwny dzień/ gdy wltaniem z grobow weń *ArtKanc A10v, A10v*; PRofę/ kto w on čás/ mnie przychylnym będzie/ Gdy on oštátni Sędzia [*tj. Bóg*] ná sąd siędzie? *GrabowSet X3v, Bv, O4v*; nie zasiadayze ná sąd z ługą twoim [*non intres in iudicium cum servo Tuo Vulg Ps 142/2*]/ Pánie: ábowiem nie wpráwiedliwi się przed tobą żaden żywy człowiek. *LatHar 644 [przekład tego samego tekstu 53, 395, 653], 53, 158, 391, 395, 653*.

Wyrażenia: »sąd Boski, Boży, Pański [= *wg prawa Bożego*]« (3:2:2): *GroicPorz pp2*; Tákże y w Ieruzálem poštánowił Iozáfát [sędziów] z Lewitów y z kápłanów/ y zprzednieyfzych domów Izráelskich dla sądów Pánfkich [*ad iudicium Domini*]/ y dla spraw iego *BibRadz 2.Par 19/8, 2.Par 19/6*; Aby się znaczyło, że Sędziowie nie fwoy sąd, ále Boży sądzą: A iże ná mieyfcu Bożym: [...] Przetóz gdy [sędzia] zábrnie, á wątpi czego się ma trzymać, do przysięgi, to iest do Bożego rozsądku ftrony odsyła. *SarnStat 792; SkarKaz 2a, b [2 r.]*.

»sąd Boży, Boski, Pański, Pana (Boga), Krystusow(y)« = *iudicium Dei* *Murm, Mymer¹, PolAnt, Modrz; iudicium Domini PolAnt [szyk 151:6] (94:6:52:3:2): OpecŻyw 190v, [192]v; OpecŻywSandR nlb 6; Murm [207]; TarDuch B8; Mymer¹ 43; WróbŻółt N8 [2 r.], ff5; Tu wtem Pfálmie iest figura á prorocstwo sądu bożego RejPs 74, 74 marg, 142v, 218v, 222, Ff3; A fnadz miła bracia iuż ty znaki nadchodzą/ przyżłego dnia frogiego sądu Bożego⁶⁰ LudWieś A4; SeklKat Xv; [Posel mówi do Sumienia:] A trudno ma [Kupiec] wtym nierzadzie Sprawyc się na bofkym sądzie. RejKup f6, kt, b3v, C, Fv; RejKupSekl a7v; MurzHist K4, R4; KromRozm III B3, C7v, L4; ktore [pokusy] z wątpyenia dla frogości fmierci/ á czuiąc też wftrażenie sądu Bożego/ ná ludzi przypadáią. LubPs T3, A3v, E marg, L3v, T4 marg, V3, bb2 marg; [złoczyńca dobrowolnie zeznał] iż vkradł/ wydął/ wylupił/ zabił/ fpalił rc. y s tym idzie ná Sąd Boży GroicPorz hh2v; KrowObr 125v, 238; Srogye pyekło podemną/ Pánfki sąd nádemną RejWiz 71, 121v, 164 [2 r.], 178v, Dd3; Leop RRrrv; RejFig Cc3; Ezáiafz z płáczem^m nárzeka ná grzechy Ierolimfkie á groží sądem Bożym BibRadz Is 1 arg, I 291a marg, Ps 7 arg, I 356a marg, Mich 6/2, II 44c marg (9); BielKron 93, 136v, 155v, 467v; ná którym to Kazániu ón Mnich/ S. Micheafzá Prorocstwo/ ftráfzliwymi fłowy przywłázczył Polfkiéy Koronie: [...] drzáło/ iáko ná iáwnym Sądzie Bożym/ ftráchem y boiáźnią/ ono kazánie wżytko OrzQuin Y2v, T4v, X4, Y3; Gdy byłá otworzona pieczęć fzofta/ tam się okazało podobieńftwo ftráchu sądu Pánfkiego przyżłego. RejAp CCv, BB5 marg, 9v, 40, 47v, 59v (21); GórnDworz P4v; Nyewiernicy zá fpráwiedliwym sądem Bożym pothępienia nie vydą RejPos 7v, 2v, 4v marg, 7v, [36], 85v, 222v marg, 260v; ináczey nie groží pímo złym [ludziom] iedno onym Sądem Kryftufowym GrzegŚm 12, 60 [2 r.]; KuczbKat 60 marg, 335; RejZwierc 4v, 41, 48, 56; oczekawaymy wżyfcy sądu Pána náżzego Iezuła kryftufá RejPosRozpr c3v; RejPosWstaw [21³]; BudNT Rom 2/5; KarnNap Cv; ModrzBaz 49v, 70v; SkarJedn 295, 393; Poftem y wltawicznym wzdychánim á modlitwą cielfzył ftrapioną dużę fwoię/ do śmierci się y sądu Bofkiego przypráwuiąc. SkarŻyw 166; [siostra św. Wincentego] vmieráiąc oblokłá się w nią [w koszulę brata] wołáiąc: [...] owo brát moy ná sąd mię Chryftufow prowadzi. y to mowiąc vmárłá. SkarŻyw 311, 4, 79, 98, 99, 117 (16); CzechEp 7, 50, 97, 165; ReszList 164; Przetóc się niepobożni nigdy nie*

zołtoią/ ná frogim łądzie Páńfkim, y ci co źle broią *ArtKanc* P20v, S11; *GórnTroas* 54; *LatHar* ++ +2v, 158, 200, 669, 750; *WujNT* 12, 13, 57, 1.*Cor* 3 arg, s. 712; *PowodPr* 53; Y ná łądzie Bożym wedle vczynkow łądzą/ iáko kto dla Chryřtułá miłóřierny był. *SkarKaz* 350a,)(3v, 4a [2 r.], 8a, 351a, 352b (10); *KlonWor* 12, 37.

»czas sądu« [*w tym: czasu (= podczas) (40)*] = *tempus iudicii PolAnt* (46): *RejKupSekl* a8; *BibRadz Esth* 10/11[9]; [*řw. Paweł napisał*] Iż fyn człowieczy nie ináczey przydzie iáko błýfkáwicá cżáfu łądu fwoiego. *RejAp* 172, 9, 167, 194; Abowim o nich [*ludziach swawolnych*] ták tenże Páweł s. nápiřál: Iż ty cudzołózniki á ty ludzie řwowolnie bez zakonu żywiące/ będzie Pan Bog okrutnie łądził cżáfu łądu fwoiego *RejPos* 43v; kwář fie rychley do mnie/ bo iuż cżás moy przychodzi/ iż muřę iřć do Pána mego/ á cżekáć oney korony/ ktorą mi Pan moy ma dáć řpráwiedliwy/ cżáfu łądu fwoiego. *RejPos* 128, 2v, 12v, 29, 30 [2 r.], 41 (34); A cżáfu łądu Páńfkiego/ iáko piřmo powieda/ iż krolowie á moczarze řwiátá tego będą fie thuláć á tłuc między řkáłami á między gorámi/ profząc ich áby ie zákryły przed frogóřcią łądu onego. *RejZwierc* 48, 56; *RejPosWstaw* [110³]v; Wřzytko P. Bog chowa ná on cżás obiáwienienia y łądu řwego. *SkarKaz* 352b, 4a, b.

»dzień sądu« = *dies iudicii PolAnt, Vulg* (22): *TarDuch* D5; *LudWieř* A4; *RejKupSekl* a8; A ty dwá dżiały przyřły przed Bogá w godżinę/ w cżás/ y w dzień łądu ktory miał vczynić między řwżemi narody. *BibRadz Esth* 10/11[9], 4.*Esdr* 12/34; *BielKron* 467v; nikt z ziemie powřtháć nie móże/ áż cżáfu dnia łądu iego [*Chryřtusa*]/ iedno on řam/ kthory iáko Ionař trzy dni leżał pod zákrytořcią ziemie. *RejAp* 91v, 138v; vmie Pan pocieřzyć řpráwiedliwego. A nád złořniki záchował řobie pomřtę cżáfu dnia řpráwiedliwego łądu fwoiego. *RejPos* 138, 258; *BudNT Rom* 2/5; *KarnNap ktv*; *CzechEp* 50; Dzień łądu twego [*Panie*]/ niech nam řwtáwicznie Przed okiem będzie *GrabowSet* S3v; W dzień łądu twego wybaw nas Pá(nie). *LatHar* 176, 142, 306, 342, 393; [*řw. Paweł*] pokázuie/ iż ácz dzień łądu Páńfkiego pewnie będzie/ ná ktorym y oni [*Tesaloniczanie*] řwá zapłátę/ y przeřładowce ich/ karánie odniořą: řwzákże nie ták rychło będzie/ y niepierwey áż Antychřiřt przydzie *WujNT* 712, 1.*Cor* 3 arg, 2.*Petr* 3/7.

»godzina sądu« = *hora iudicii PolAnt, Vulg* (4): *BibRadz Esth* 10/11[9]; Boycie fie Bogá/ á cżyńcie mu pocżćiwóřć/ ábowiem prichodzi godziná łądu iego *RejAp* 119v [*przekład tego samego tekstu* (2)] *CzechEp* 239; *WujNT Apoc* 14/7.

»sąd řwięty« [*řzyk 1:1*] (2): Gdyřz pán bóg wielé kroc napotępionych gwałtem wymágá/ prawdziwé řwiadeřtwa/ o maieřtácie/ o řprawiedliwořci i łądzie fwoiem řwiętem iako i na Iudařzu to wymogł [!] że i řwoi grzéch wyznáł i o niewinnořci Chřiřtułowyi řwiadeřtwo wydał. *MurzHist* Q2v; *RejPos* 260v.

Wyrażenia na oznaczenie Sądu Ostatecznego: »sąd ořteczny (ořteczniejszy), ořtatni, dnia wielkiego [= *ořtatniego*]*«* [*řzyk 21:9*] (16:13:1): Dáymi [*Panie*] fie okázaniá marné chwály wyřtrzędz/ a řtymi znamiony iuż duchownymi/ przed oblicžnořcią twą na ořtatniřm łądzie widzietz Amen. *OpecŻyw* 132v; KVPIECZ To Ieřt, Křtált a podobieřstwo Sadu Bożego ořtecznego *RejKup kt*; *RejKupSekl* a8; *KromRozm III* B3; Bowiem řam řwřzechmocny pan moy pomřci fie nád nimi [*złořnikami*]/ Náwiedzi ie w ořtátni řád plagámi wiecznemi. *LubPs* hh4, N3v marg; *BibRadz* *7, I 446; *RejAp* 160v; Nákoniec Biřkup powiedział. Kiedibych ia tho práwy/ iemu odpuřcił/ czobym ia Pánu Bogu odpowiedział ná on cżás/ kiedy ná łądzie ořtátnim mi rzecze/ *Redde rationem villicationis*

tuae? GórnDworz Q2v; RejPos 4v; CzechEp 99; ReszPrz 87; ReszHoz 117; A gdy zaśiędziefz ná Sąd oštáteczny/ Przeyrzy/ o Iezu/ zem ia tak bešpieczny GrabowSet O4v, O4v; LatHar 523; ieft rzecz potrzebná/ ábyfmy fię ftrzegli grzechow/ wfpomináiąc ná śmierć/ ná fąd oštáteczny/ y ná męki piekielne WujNT 784; Y ánioty ktorzy nie záchowáli zacności fwey/ ále miefzkánie fwoie opuścili/ ná fąd dnia wielkiego/ zwiázkámi wiecznymi pod chmurą [Jezus] záchował. WujNT Iudae 6, Matth 15 arg, Luc 21 arg, s. 314, 837, XXXXXV, Bbbbbb3v; PowodPr 53; SkarKaz 1a, b, 2, 243a; [GilPos 319v].

»sąd pospolity [= powszechny]« [szyk 4:3] (7): *KromRozm III B3; [zmarli]* Pragną tedy zázwždy oného pošpolitého fądu: który zowiemy *Vniuerfale iudicium*: á to dla dofkonáłego Błogošławieńftwá fwého *BialKat* 103v; Bárzo się tedy godziło/ áby ciálá wespółek z duřzými fwoimi/ fłufzney zapláty wieczney chwały álbo też męki dořtały: co bez wřzyřtkich ludzi zmartwychwřtania/ y bez pošpolitego fądu byc niemogło. *KuczbKat* 60, 60 [3 r.], 103v marg.

»sąd pořledni« (1): Przykład o řtráfzliwořci fądu/ pořledniego wřzyřtkim grzeřznym. *HistRzym* 93.

»sąd powszechny« (3): *Iob [...]*/ nieco o zmarthwych wřtaniu powieda/ oznáymuiąc że będzie Sąd powřřfechni. *Leop Iob* 19 arg; Bo niewyřłowioną řrogořć/ y fądu pojedynkowego/ y fądu powřřzechnego/ piřmo řwięte nam rozgłořilo. *LatHar* 133, 638.

»sąd prawdziwy« (1): Kto tak [będzie] w cnotách wtwierdzony/ Gdy przyyřdzie ná fąd prawdziwy/ By nie miał być potępiony? *SzarzRyt* Bv.

»wałny sąd« [szyk 3:2] (5): Błogořławiony/ ktory fię tu řam fądzi y karze/ aby y po řmierci fwey zaráz/ y ná onym wálnym fądzie nie był řurowiey fądzony/ y tyřiąć kroć řrodzey karány. *LatHar* 133, 378, 393, 638; Pan Chřiřtus ieft Bogu Oycu rowny y řpořiftny: [...] Czego tu řzeřćiorako dowodzi. Napřzod z řtrony řtworzenia: [...] Piąte/ z řtrony duřz ludzkich ożywienia. Náořtátek/ z řtrony wřzyřtkich zmárłych przed wálnym fądem do żywotá przywrocenia. *WujNT* 324.

»sąd wiekuisty« (1): PRzetoř [...] mieymy fię ku dofkonáłořci: nie znowu zákłádáiąc gruntu pokuty od vczynkow martwych/ y wiáry w Bogá/ náuki krzczenia/ y rąk wkłádania/ y powřtania z martwych/ y fądu wiekuiřtego [*iudicii aeterni*]. *WujNT Hebr* 6/2.

»sąd wielki« [szyk 1:1] (2): Potym Pan Bog řřtápi w mocy fwoiey/ [...] A gdy iuř pokoy pořtánowi/ wielki fąd zágáiony będzie o żywych y zmárłych ludziach ná zyemi *BielKron* 136v, 155v.

Wyrażenia na oznaczenie řądu kářdego człowieka tuř po řmierci: »sąd osobny, osobliwy« (3:1): Boiázliwe dekretu Páńřkiego z fądu ořobliwego y pojedynkowego oczekawánie. *LatHar* 669; K temu obácz/ iż przy řmierci kářdego/ dzieie fię iákiř fąd ořobny *WujNT* 263, 263 marg, Bbbbbb3v.

»sąd pojedynkowy« [szyk 5:2] (7): řtáwić fię muřzę/ y ná fąd pojedynkowy/ zaráz po řmierci/ álbo tuř przy řmierci; y ná fąd powřřzechny y wálny/ w dzień ożywienia wřzyřtkiego narodu ludzkiego. *LatHar* 638, 133, 638 [2 r.], 669; CO zá potrebá tego przyřřcia y fądu ludzi wřzyřtkich zaráz/ ktorzy byli y będą ná ten ieden dzień, gdyř ieft fąd pojedynkowy řkoro po řmierci kářdego? *SkarKaz* 2a, 3a.

»řzczegulny sąd« (1): Wiem dobrze y to/ że [...] iáko przy pojedynkowym y řzczegulnym fądzie duchowne duřze mey drzewo pádnie/ tak leżeć ná cřáły wiekiem nieokreřzone będzie. *LatHar* 638.

»sąd włářciwy (a. włářcinny)« [szyk 1:1] (2): Gdřie [w wykładzie o czasie řądu] też potrebá vkázáć co tego ieft zá przyczyná/ iż po włářciwym kářdego człowieká fądzie/ ieřcže drugi fąd wřzyřtkim pořpolity řpřawowan być ma. *KuczbKat* 60, 60.

»Szeregi: »sąd i karanie« (2): gdyż nie żaden ozwać nie może aby był bez grzechu/ á iżby nie zálłzył ípráwiedliwego łádu y karánia Páńfkiego nád łobą *RejAp* 47v; *LatHar* 669. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sąd i liczba; liczba, to jest sąd« (1;1): Ale zły flugá wrzucon yełt do ćyemności zewnętrznych/ á nye pirwey/ áliż łye pan wrocił ná liczbę/ to yełt/ ná łád. *KromRozm III* C8v; *LatHar* 670. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sąd, (i) piekło« [*szyk 1:1*] (2): *SkarŻyw* 165; *A iuż śiekierá iełt przyłożona*. [*Vulg Matth 3/10*]) Tu łan ś. łwym przykładem vczy káznodzieie/ áby ludzie odłtráłzáli od złego/ boiáznią pieklá y łádu Bożego *WujNT* 12. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sąd a pomsta« (1): gdyż pod figurą łrogości łerozolimłkiey ten łrogi łád łwoy/ á thę pomłtę łwoię opowiedáćci [*Pan*] raczy *RejPos* 260.

»sąd i potępienie« (1): Obáćże tho pilnie kiedyby Sąd y potępienie naprzod íákich dułz było łkoro po śmierci: ázaby píłmo thym náwięcey nie groziło? *GrzegŚm* 13.

»prawo i sąd« (1): y gdy kto od ípráwiedliwóści do miłóśierdzia áppelluie/ idzie mu tá áppellácyá/ íáko onemu co wołáł: Nie wchodź zemną Pánie w práwo y łád/ bo káždy ná tym przegra. vczyń wedle miłóśierdzia twego. *SkarKaz* 3a. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sąd a rozmierzenie sprawiedliwości« (1): káždy z nas [...] obáczy/ iż ten Pan nic bez przyczyny nie czyni/ nic bez ípráwiedliwego łádu á bez rozmierzenia ípráwiedliwóści łwey nic nie ípráwuie. *RejAp* 47.

»sprawa albo sąd« (1): Słuchayże iż łie sftáło milczenie ná niebie. Tu iuż rozumiey/ iż gdy ine ípráwy álbo łády Páńfkie były ípráwowáne/ iż łie y takie y owákie głófy ozywáły. *RejAp* 72.

»sprawiedliwość i sądy« (1): Potym Gadowi rzekł [*Mojżesz*]/ błogosłáwion ktory rozłzyrza Gadá/ [...] ípráwiedliwość łehowy czynić będzie/ y łády iego z łzráelem [*iustitiam Domini fecit, et iudicia eius cum Israel*]. *BudBib Deut* 33/21.

»srogość a sąd« (1): Tu theraz Apołtoł powiáda/ iż [...] będzie krolował [*Pan*] áż ná wieki wiekom Amen. Nie iżbyć nie krolował po ten čás y przed tym/ pewnoć krolował/ ále w łrogości á w włtáwicznym łádzie z niewierniki łwemi *RejAp* 97v.

»sąd i trybunał« (1): łkoro człówiek śwíátá tego łkończy/ iełt trzeći poiedynkowy łád y trybunał/ íáko Apołtoł śwíádczy: Státut Boży iełt áby káždy raz vmárl/ á potym łád. *SkarKaz* 3a.

»sąd i upalenie« (1): Iełli omyie Pan plugałtwá Corek Syońłkich/ y krew łeruzalem omyie z połrzodku iego. W Duchu łádu/ y w Duchu vpálenia [*in spiritu iudicii, et spiritu ardoris Vulg Is 4/4*]. *WysKaz* 34.

»sąd i (a) zatracenie« (3): y wiele ich [...] dla łákomłtwá łmyłłonymi łłowy będą wámi tárgowáć/ ktorych Sąd łtrałłiwy otzekawa/ y zátrácenie ich nieomięłłka. *KrowObr* 137v, 160; *Leop Is* 27 arg.

»sąd i zginienie« (1): Lecz niebiołá ktore teraz łá/ y źiemíá/ tymże łłowem iego [*Boga*] połtáwíone łá/ záchowáne ogníowi ná dzień łádu y zginienia [*in diem iudicii et perditionis*] niepobożnych łudzi. *WujNT 2.Petr* 3/7.

Wyrażenie przyimkowe: »bez sądu« (3): Czart chce je [*Kupca i Mnicha*] tak pobrać bez sądu *RejKup* x7; Wyłtep Xiaze a niechczefli Widzys zefie Czarczi zefli By cze lepak y bez Sandu Niewzeli dołwego rzadu *RejKup* z3v, z4.

β. W wierzeniach pogańskich (1) :

Zwrot: »sąd [nad czym] czynić« (1): (*marg*) Wiará Pogánfka Litewfka o ładnym [!] Dniu y o zmartwych wstaniu. (–) [...] Ryfie też albo Niedźwiedzie pánnogcie palono z vmárłymi/ bo wierzyli/ iſz ná gorę wielką á przykrą ku ładnemu dniowi mieli wstępować/ ktory sąd nád wſzytkim ſwiątem ieden iákiſ Bog nawſzechmocniejszy miał czynić *StrykKron* 155.

3. Prawo sądenia, władza sądownicza; *iudicium Vulg, PolAnt, Modrz* (49) : *RejPs* 218; Ale ty przekłety á bezbożny wodzu Izráelfki/ [...] Odeń Infulę/ zdeym Koronę: [...] Niepráwością/ Niepráwością/ niepráwością położę ią: A to fie nie ſtáło/ dokąd nieprzyſſedł ten ktorego iefł sąd/ y wydam mu. *Leop Ez* 21/27; *OrzRozm* O2v; [*Likurgus*] Krolom moc ná walki wſtáwił. Rádzie sądy y dochodow ſzáfowanie. Senatowi ſtrożą praw *BielKron* 272v; *BiałKat* 336; ktoremu [*Jezusowi*] wſzytkie rzeczy poddane są od oycá/ y zwierzchność wſzytká ná niebie y ná ziemi [...] y sąd y żywot *CzechEp* 217; *NiemObr* 109; *WujNT Ioann* 5 arg.

sąd nad kim (1): Y ſnadz ktoć by fie chciał czem ſprzećiwić pan bog ſtánawſły ná prawey ręce twoiey połamie wſytki mocárſtwa krolewkie wczás rozniewania ſwego iſz fie muſłá wniwecz obroćić. A tobie poruczy rozliczne sądy nád wſytkiemi národy *RejPs* 165.

sąd o czym (1): Iefli o zbáwieniu ludzkim sądy im [*osobom duchownym*] P. Bog poruczył [...] iáko takimi sądy ich gárdzić ma/ kto Bogá zna *SkarKazSej* 700a.

sąd czyj [pron poss] (4): Zowią ſię Chriſtyány [*namiestnicy Chrystusowi, tj. papieżu*]: [...] Máią ſię zá chwalce Boże: [...] nie czynią woley twoiey [*Panie Boże*]/ owſzem ſię iey vpornie ſprzećiwiáią. Smiele ſobie sąd twoy przyczytáią *CzechEp* 37; Dayże iuſz Pánie ſwoy sąd náſzemu Krolowi [*Vulg Ps* 71/1]/ A błogoſław mu/ iákoſ ſzczęſcił Iágiełłowi. *KmitaPsal* A5v [*przekład tego samego tekstu* (2)] *LatHar* 398; *SkarKazSej* 696a.

W połączeniach szeregowych (2): Oto ſłyſzyſz á ſłyſzyſz nędzniku iſz thu ſwięći Pánu lámemu á nikomu inemu nie przypifuią sądu/ pomſty/ á ſpráwiedliwoſci/ iedno temu ktory kroluie ná wiek wiekom *RejAp* 154v; *CzechEp* 292.

Zwroty: »dać (*a. oddać, a. powzdać*) sąd; dan(y) (*a. oddany*) jest sąd; [*co*] podać do sądu« [*w tym: czego czyjego* (1)] = *iudicium datum est Modrz* [*szyk zmienny*] (25;8;1): *MurzNT* 218v *marg*; Oćiec nieſądzi nikogo/ ále wſyſtek sąd dał Synowi [*sed omne iudicium dedit Filio Vulg Ioann* 5/22]/ áby wſyſcy tzcili Syná/ iáko tztzą Oycá *KrowObr* 214 [*przekład tego samego tekstu CzechRozm* 41v [2 r.], 195v, *NiemObr* (5), *WujNT*]; *BibRadz* I 451a *marg*; Y Vyrzałem pothym ſtholice/ y ſiedzące ná nich/ á sąd iefth im dan [*et iudicium datum est illis Vulg Apoc* 20/4] *RejAp* 167 [*przekład tego samego tekstu WujNT*], 168, 168v [2 r.]; Bo gdy pan albo przełożony iáki [...] da łakomcowi iákiemu sądy/ da łupieſcy pobory/ głodnemu myto/ [...] tedyć to tym będzie dobrze/ ále wſytkim innym zle. *RejZwierc* 97v; Aż przyſzedł ſtárodawny/ á sąd dano ſwiętym nawyſſzym [*et iudicium datum est sanctis altissimis*] *BudBib Dan* 7/22; Ale to zgołá on Iezus Chriſtus potomek Dawidow ſobie przyczyta/ y to o ſobie powieda/ że iemu dał Bog oćiec wſyſtek sąd. *CzechRozm* 43, 11v, 41v [2 r.], 43 [2 r.], 195v;

ModrzBaz 62; Wielki á żadnemu inemu Apoštołowi/ [...] nie dány vrząd: ktory z łobą niešie ono co pierwey Pan obiecał/ to ieft/ fundáment kościelny y náuki á wyznánia opokę/ klucznictwo Ráyfkie/ y łád dułz wftytkich wiernych ná ziemi *SkarŻyw* 599; *CzechEp* 78, 150, 292, 325; *NiemObr* 107, 108 [3 r.], 113; *KmitaPsal* A5v; *LatHar* 398; *WujNT Ioann* 5/22, *Apoc* 20/4, Bbbbbbb3v; *SkarKazSej* 696a; Ieft też táki wyftępek: *Repetundas* zową: Gdy kto bywa godnością vczczon vrzędową: Kiedy mu dobrá mieyfkie poruczą do rządu/ Lub iáką Prowincyą podádzą do łądu *KlonWor* 18.

»mieć (w ręku) sąd« [szyk zmienny] (3): *BudBib Ez* 21/32[27]; Bo wftytkę ziemię łądzić: á wftytek mieć łąd/ iedno to ieft. *CzechRozm* 41v; Tu bowiem máieftat włałny łyná Bożego wyftáwiony/ y opifány ieft/ bo mieć moc/ ku obżywieniu kogo chce: Yżá to nie Boża moc? Tákie wftytek łąd w ręku łwoich mieć/ y komuż to irdno [*lege*: jedno] Bogu náleży? *NiemObr* 107.

Wyrażenie: »sąd w prawie« (1): [*Likurgus*] Włóził tez krolom moc nad boiowaním, mądrím á vczonym łády w prawie łtarczom łtrzeżenie praw *BielŻyw* 26.

Szereg: »i sądy, i miecz [= *prawo karania*]« (1): Czemu ráczey niebierzefz ná pomoc vrzędu/ ktoremu y łády y miecz [*et iudicia, et gladius*] w ręce ieft dan? *ModrzBaz* 62.

4. *Miejsce, w którym odbywa się rozprawa sądowa* (3) : V Tebanow nád łádem było zmálowano/ Krolá łlepo/ á wfty złote mu przydano. *RejZwierz* 12; Forum [...], Sąd/ to yeft plác/ álbo mieyfce gdzie łády bywáya. *Mącz* 135a; [*rzekł Galion do Żydów*:] ia nie chcę być tego [*Pawła*] łędzią. Y odegnał ie od łtolice (*marg*) od łribunału, od łądu. (–) [*Et minavit eos a tribunalí*] *WujNT Act* 18/16.

5. *Decyzja, rozstrzygnięcie, werdykt; iudicium HistAl, Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, JanStat; sententia Mącz, Modrz; arbitrium Mącz, JanStat* [w tym: czyj (36) – G sb i pron (18), pron poss (11), ai (poss) (7)] (100) : *RejPs* 122v; Bracia też naszymy, [...] nie chcieliby też takowego sejmu za słuszny a staradawno zwyczajny sjem rozumieć ani jego sądu słuchać ani ustaw jego żadnych dzierżeć. *DiarDop* 111; Bo co ieft iż kto piłał Wenuśowe błędy/ Kupidowe załtrzały Paryśowe łády. *RejWiz* 5v; *Mącz* 14a; niechay tego pan Kriłki łędzią będzie/ iełli biaległowy ták iáko męłczyźni Anyełfką miłością miłować mogą. [...] do iutrą tą władzą/ ktorą ia mam/ łąd ten odkłádam. *GórńDworz* Mm7v; Wedle słowá zakonu/ ktoryć vkażą/ y wedle łądu/ ktoryć powiedzą/ vczyniłz *BudBib Deut* 17/11, *Eccle* 8/5, 6; *SkarJedn* 117, 337; [*mówi Antenor*:] Iełli [*Aleksander*] w łáfkę duła Boginiey łwey/ niech ná to mieyfce dwu łie boi/ Ktore dla niey rozgniewał/ y łádem łwym zgánił. *KochOdpr* C; Y był tám [*św. Jan na wyspie Patmos*] ałz do łmierć Domicyaná. po ktorym włtápiwłzy Nerwá y Tráíánus/ łády y połtępkí iego iáko okrutne y niełpráwiedliwe potępili. *SkarŻyw* 408; *CzechEp* 382; Starosta Sądecki zebrze łaski, o iego Starostwo Staraią się dway, bodaiby go niemiał Pan Zarnowski, kiedyby się na to vparł; Owo tych sądow co zywo czeka [*tj. wszyscy czekają*] iako kania dżdzu. *ActReg* 156, 7; *KochFrag* 26; *SarnStat* 529; Toć ten łtárlży kto z vrzędu łądzi/ á ten niłży ktory vrzędowi y łádom iego podlega. *SkarKaz* 607b; *SkarKazSej* 700b.

sąd około czego (1): *KromRozm III* H6 cf »sąd a rozeznanie«.

sąd przeciw komu (1): *WitosłLut* A4 cf »sąd mieć«.

sąd o kim, o czym (2): *KuczbKat* 210 cf »prawy sąd«. Cf »sąd uczynić«.

W porównaniu (1): Zwał ná Iehowę drogę twoię/ á vfay nań/ [...] Y wywiedzie iáko światło łpráwiedliwość twoię/ á łády twoie iáko południe. *BudBib Ps* 36/6.

Zwroty: »sąd mieć« = *podjąć decyzję* (1): Ale w tákiey poštáwie [*Juno*] iákás w ten čás miálá/ Gdyś gorę nád innymi w vrodzie mieć chćiálá. Gdzie Pryiamczyk niełufzny łąd miał przeciw tobie/ [...] Przypátrrze fię tey parze *WitosłLut* A4.

»sąd (u)czynić« [*w tym: między kim* (1), *o kim* (1)] (2): Trudniey iešt między dwiema przyjacielmi łąd vcźynić, niż między dwiema nie przyjacielmi *BielŻyw* 15; Tá m nas trzy o ktorych łąd kiedás byłtrooki *Paris* czynił/ záyrzeły ná Sali fzerokiey. *Minerva, Venus, Iuno RybWit* A3.

»[co] w sąd wziąć« (1): Ad Arbitrium suum revocare, Rzecz w łwoy łąd wzyać. *Mącz* 14a.

Wyrażenia: »niesprawiedliwy, niemiłosierny, niesłuszny sąd« (2:1:1): *OpecŻyw* 77v; chwieią fię wšytki grunty źemie (*marg*) To iešt zá ich [*rzádzácych*] niešpráwiedliwemi łády pełno po wšytkiey źiemii rozruchow y zámieřzánia. (–) *BibRadz Ps* 81/5; Circumveniri iudicio, W niešpráwiedliwym łádzie być ošzukan. *Mącz* 482c; *WitosłLut* A4.

»prawy sąd« (1): Ale iáko święte Zebránie Tridentškie mądrze vpomniáło/ iż o żadney rzeczy práwy łąd być niemože/ [...] ážby oná rzecz y łpráwá [!] dobrze poznána y wiadoma byłá: thedyć [...] ludzie pokutuiący wšyřtki grzechy z ołobná/ Káplánom przy Spowiedzi máią oznáymiác. *KuczbKat* 210.

Szeregi: »sąd a rozeznanie« (1): A yuž ná konyec y łąd á rozeznanýe około wyáry á kacýřtwá/ co práwye włádna rzecz biškupya/ [*urzędnicy košcielni*] łobyie przywłářczáýą *KromRozm III* H6.

»ustawa i sąd« (1): Y poštánowił [*Jozafat*] łędzie [...] Tedy im rokazał [!] mowiác [...]. A wšytki łpráwy [*tj. we wšyřtkich sprawach*] kthore przed was przychodźić będą od bráćiey wářzey/ [...] ták około morderštwá iáko około zakonu y przykazánia/ y około vřtav y łádom [*inter ... statuta, et iudicia*]/ A będźiećie ie [*braci*] nápominać áby nie wyłępowáli przeciwo Pánu *BibRadz 2.Par* 19/10.

»sąd a widzenie« (1): pedaria sententia, Przizwáłyące skazánie/ to yešt/ przizwolenie ná łąd á widzenie řtářřich pánow. *Mącz* 294a.

Wyrażenie przyimkowe: »za sądem« (1): A choć zá nieiákim łádem vcźyni z nim [*pan dziedziczny ze swoim rodzicem*] co chce/ o to práwney obrony ábo káźniey niemařz. *PowodPr* 69.

Przen (1) : Y niemářz nic włáďřiech iey [*prawdy*] niešpráwiedliwego/ onác iešt mocą/ kroleřtwem/ możnošćią/ y máieřtatem ná wieki wieczne. *BudBib 3.Esdr* 4/40.

a. *Wyrok (głównie skazujący); teź kara; iudicatum* *Mącz, Modrz, JanStat* (67) : *Leop Eccli* 42/2; weźmimy iemu [*królowi*] z rąk łády/ bo teź łye drugdy Krol ná łáďřie (iáko Człowiek) łáďřac nas omyła. *OrzRozm* O2v; [*Salomon rzekł:*] Rozetnicie to dzyecię żywe ná poły/ á daycie káźdey z nich [*niewiařt*] łwoię połowicę (*marg*) Sąd krolá Sálomoná. (–). *BielKron* 76v, 318v *marg*, Llll3; *Mącz* 13a; O Boże oto ten człowiek dał winę temu to páłterzowi niewinne^{mv} á zabił go/ á gdyž dopuřřczářž tákowy łąd ná niewinnego/ á przeto ia poydě á będę żył iáko y inřzy ludzie. *HistRzym* 28; Sędzia teź poboźny nie iedno łobie dobry/ ále y owym dobry co iego poboźnego łádu potrzebuia. *RejZwierc* 71v; *BudBib Prov* 19/29, I 404b *marg*; Aleć záprawdě trzebá fię przypáťrowác obyczáiom tego kto ma być obieran: ieřli ieřřcže niebėďác ná vrzędźie vmiał pošłufznym być/ ieřli łáďrowi dořć czynił/ ieřli vrząd w vcźřiwošći miał. *ModrzBaz* 74, 14v, 89v; *ZapKościer* 1580/14; *CzechEp* 21; Podáią teraz łobie ludzie przez ręce łády ná pismie onego Zácnego *Poteřtata* Padewřkiego *Gobba Grimani*, ktore łády rownáią fię mądrořći Sálámonowej: Abo łády *Gonzagi* w Medyolánie/ zářz nie fá v ludźi

dziwem? *GórnRozm* F4; *WujNT* 108, 314, *Tit* 3/11, s. 748; *SkarKaz* 313a; Gdy ofądzi trybunał/ sądu jego ma exekucyą: gdy itároftá/ także *SkarKazSej* 700b, 700b.

sąd według czego (1): Sąd Sálomonow nie według Polkiego prawá. *GórnRozm* G2v *marg.*

sąd na kogo (2): Sąd ná Kánoniki nieczyłte. *SkarŻyw* 510 *marg.* Cf »uczynić sąd«.

W połączeniach szeregowych (4): *BibRadz Zach* 7/9; *RejPos* 127; A miałto dobrowolnego przywiedzenia ku prawdzie Pánłkiey/ ták iáko on íam y Apoštołowie vczyli/ ázaż nie írogie sądy? ázaż nie ítráfłzne klátwy? ázaż nie okrutne íentencie doćíłkáíá niewinnych ludzi? *RejZwierc* 192v; *SarnStat* 1089.

Zwroty: »sąd odnieść« (1): [król] kazał íkorę z íego [starosty] cíáłá złupić/ [...] á ná mieyfłce onego zábitego/ fyná íego íędziá vczynił: tym ípofohem/ áby pátrząc ná onę oycowfłką íkorę/ ítrzegł íię/ żeby kiedy tákiegoż sądu odnieść niemuśiał [ne ... *iudicium subire cogeretur*]. *ModrzBaz* 88v.

»sądzić sądem, sąd« = *wydawać wyrok; iudicare iudicium HistAl, PolAnt, Vulg* [szyk *zmienny*] (2:1): A nie dopuśzczáłz ludziom żyć w ich íwobodności/ ále íe w niewolftwo przypądzáłz y vdrączáłz/ prąwých sądow namniey nie sądzíłz *HistAl* I8; Nie sądzćíełz według poftáwy/ ále sądzćíe sądem ípráwiedliwym. *BibRadz Ioann* 7/24; *WujNT Ioann* 7/24.

»sąd (u)czynić; sąd uczynion(y)« = *wyda(wa)ć wyrok; iudicium iudicare Vulg, PolAnt; iudicium factum Modrz; arbitrium confectum JanStat* (4;2): Vłyłżał tedy wśyfłtek lud Íiráelfki sąd on ktory Krol vczynił *Leop* 3.Reg 3/28; *BibRadz 2.Petr* 2/11, *Zach* 7/9; Y Cyrus páchołćíem będąc także zbłádził/ że fuknie/ miedzy ktoremi niebyłto trzebá/ po odmieniawfzy/ nieśpráwiedliwy Sąd vczynił [*iniquum exercuit iudicium*] *ModrzBaz* 19v; Záíłte on sąd Sálomonow chocia nie zdowodow ítron/ á wfzákże nie bez rozumu vczynion *ModrzBaz* 90; *SarnStat* 1089.

»(u)czynić sąd« = *wykon(yw)ać wyrok [w tym: na kogo (1), nad kim (1)]* (2): *LubPs* ff4v; Y popalą domy twoie ogniem/ y będą czynić ná cie sądy [et *facient in te iudicia*]/ przed oczymá wielu niewiáłth *Leop Ez* 16/41.

»wybić się, wyzwolony z sądu« (1:1): Paulus appellavit ad Caesarem, Paweł do Cefarzá appelował á odzywał íię/ albo Wybił íię z sądu przes appellácią a odzew. *Mącz* 13a; *RejPos* 306v.

[»wydać sąd«: responde <mihi> *iudicium* vyday sąnd [cf *Vulg 2.Reg* 12/1] *ReuchlinBartBydg Tv.*]

Wyrażenia: »sąd niespráwiedliwy, nieprawy« = *iniquum iudicium Modrz* [szyk 2:1] (2:1): Vyrzyfłzi gwáłt vbogich/ á sądy nieśpráwiedliwe/ nie dziwuy íię Bofkiey woley/ bo íełt ítroż nád ítroże [*Vulg Eccle* 5/7] *BielKron* 80; Prośząc od Antyochá corki íego/ sądem niepráwem ítráćíełm był ízyię *HistRzym* 26v; *ModrzBaz* 19v.

»sąd okrutny« (1): Słuchay co Zuzánná [uczyníłá] będąc wyzwolona przez dziwną ípráwę s sądu okrutnego. *RejPos* 306v.

»sądu połozenie [= *skazanie*]« (1): Tamże odpowiedáiáťz íám [św. *Biernat*] mowi. O iáciem miły Iezu przyczýna twé boleści/ [...] íj tweé niewinné ímierci/ przeto wywołáwaiáťz mowi: O dziwného sądu połoženíjé/ O niewymowné tajemnice boże zrzáddeníjé/ oto ígrześfyl nieśpráwiedliwy a za to íkárán ípráwiedliwy [tj. *Jezus*] *OpecŻyw* 134.

»prawy, prawdziwy sąd« = *rectum iudicium HistAl (1:1): HistAl I8*; Bog zastępował tak mowi/
Czyńcie prawdziwy sąd [*iudicium verum iudicate*]/ a czyńcie miłofierdzie y łáfkę káždy nád bliźnim
fwym. *BibRadz Zach 7/9*.

»sąd sędziego« [szyk 1:1] (2): *Iudicatum facere ad exequutionem, Sędziego decret a sąd prziwieść
álbo wypełnić. Mącz [176]d; Vśłyfzawfzy wfzyfcy sąd fędziego/ bárzo go chwalili HistRzym 86v.*

»słuszny sąd« (1): *IEfli Krześciánin Zydá zábiie/ flufznym fądem niech będzie karan [digno Iudicio
puniatu JanStat 1118] SarnStat 253.*

»sąd (jest) sprawiedliwy« = *iudicium iustum PolAnt, Vulg, JanStat [szyk 7:2] (9): RejZwierz 10
marg, 12; BibRadz Ioann 7/24; Przeto fprawiedliwym Sądem Królewfkim/ odnieść ná łobie máfz tę
winę y tę káźń/ ze wfzyftkim potómftwem twoim OrzQuin Aa3; A przeto gánimy y odrzucamy precz
Nowokrzczeńce/ ktorzy [...] to łobie máią zá grzech y zá rzecz nieprzyftoyną/ áby fprawiedliwym
fądem złoczyńcá od vrzędu miał być zábijan WujJudConf 215; PaprPan Y; WujNT Ioann 7/24;
które [skóry barankowe] máią łobie [sędziowie kasztelańscy] zátrzymáwác/ iefli pokażá sąd fwóy byđz
fprawiedliwy. SarnStat 560; Gdzie fię co prawem dzieie/ tám sąd fprawiedliwy. SapEpit A4v.*

»srogi sąd; srogość sądu« [szyk 4:1] (4;1): [*Pan Jezus*] poleceniem dziefiáci grzywien frogość sądu
vkázuie. *Leop Luc 19 arg; Quis te damnator, Y kto frosfzfi sąd miał yáko ty. Mącz 77c; A tak vważ
to łobie/ iż tákiemu wiernemu człowiekowi/ ktory dufa Pánu fwemu/ iż áni miecz/ áni głód/ áni
żadny frogi sąd/ nigdy záfzkodzić nie może. RejPos 127, 179; RejZwierz 192v.*

»sąd śmierci« (1): *Zás gdy ná człowieku będzie grzech/ sąd śmierci [peccatum iudicii mortis]/ y
vmrze/ tedy go záwiefiż ná drewnie. BudBib Deut 21/22.*

»sąd życzliwy« (1): *Królowie fądzá poddáné/ [...] Długóz (powiáda [Bóg]) złośliwy Wáfz będzie
znał sąd życzliwy? A dobry w fwéy doległóści Nie dóydzie fprawiedliwości KochPs 124.*

Szeregi: »sąd i (a) dekret« [szyk 1:1] (2): *Mącz [176]d; Iż áni my/ áni Pánowie Rády żadnych
Win áni Perefudów/ áni Pánowie Rádá náfzá od fądów y Dekrétów w fprawách ich ultimae instantiae
przeřádzonych brác nie mieli. SarnStat 860. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]*

»świadectwo [= stwierdzenie] i sąd« (1): *Iezu ktorys fwiadecztwem tegoż Piłata y fądem nie winnies
był nalezion y dořwiadczon. fmi(łuj) fie nad nami. TarDuch C3v.*

Wyrażenia przyimkowe: »z sądu« (2): *SKázuiemy/ áby Sędziowie y Burgrábiowie obywatéle y
poddáné náfzé/ [...] ku zápláceniu win/ które będą powinné z fądu [ex iudicato JanStat 434] byđz
pláconé/ przypędzáli. SarnStat 491 [idem] 947.*

»za sądem« (1): *Iakom ya thá czasthka okthoram przypomyerze vczynyl wspor zasadem trzy zagony
dla vvyasdu zadzyerszal za prawem vyelmoszynskyem vyszy trzech lath ZapWar 1525 nr 2303.*

W przen (2) :

Wyrażenie: »bluźnierski sąd [przeciwko komu]« = *exsecrabile iudicium PolAnt, Vulg [szyk 1:1] (2):
Gdyż łami Aniołowie kthorzy siłą y mocą więczlzy fą/ nie czynią bluźnierfkiego fądu przeciwko im
[swawolnym] v Páná. BibRadz 2.Petr 2/11; WujNT 2.Petr 2/11.*

**6. Decyzja o losach ludzi i świata o pochodzeniu nadprzyrodzonym; też kara za przewinienia i
grzechy; iudicium Miech, Vulg, PolAnt, Modrz; damnatio PolAnt, Vulg (519) : RejPs 202; RejWiz
131, 131v; Proźba z vfth vbogiego/ áż do vfzu Bożych przydzie/ á Sąd nagle przydzie iemu. Leop**

Eccli 21/6, *Is* 34/5, *Iac* 3/1; Powstańże Pánie w popędliwości twej/ [...] á ocuć się według łądu kthoryś mnie poştánowił. *BibRadz Ps* 7/7, II 90c *marg*; *RejAp* 164 *marg*; *RejPos* 131; łąd ónym będzie bes miłosierdzia: kthórzy nie czynią miłosierdzia nád bliźnimi śwymi. *BiałKat* 213v; *KuczbKat* 170; *RejZwierc* 175, 175v; *BudBib Ex* 7/4, *Is* 34/5, *Ez* 14/21; Bo kto się (iáko Páweł powieda) poştánowieniu Bożemu przeciwi/ ten łobie łąd otrzymawa *ModrzBaz* 63; O pánie dobroć twoiá do niebá przeştálá/ [...] á łądów/ y twoiéy mądrości/ Táz ieşt miárá/ która ieşt morfkich głębości. *KochPs* 51; *SkarŻyw* 305; *LatHar* 211; *WujNT 1.Cor* 11/34, *Iac* 2/13 [2 r.], s. 788 *marg*; V Pána Bogá inákłze łądy niżli v ludzi. *SkarKaz* 347a *marg*.

sąd czego (20): *WróbŻołt* 118/13; Rośpomnicysz ony dziwy co [Pan] raczył śprawować/ Cudá y łądy vft yego co w nich was chcył chować *LubPs* X6v, bb2v, bb6. Cf »sąd sprawiedliwości«.

sąd wedle (a. według) *czego* (2): *RejZwierc* 184v; **SAD** Boży według prawdy. Rzym: 2. 2. Ieşt niewybádány. Rzym: 11. 33. *WujNT Bbbbbb3v*.

sąd z czego (1): ábowiem łąd w prawdzie z iednego *wpadku*, ku potępieniu: ále dar z wiela wyłępkow/ ku vśprawiedliwieniu. *WujNT Rom* 5/16.

sąd przeciw(ko) komu, przeciw czemu (4): *Leop Sap* 12 *arg*; Im się więcej boimy Bogá y chwalimy go/ tym więcej czuiemy w fercách náłzych/ iákowy ieşt łąd iego á popędliwość przeciw grzechom náłzym. *BibRadz I* 316b *marg*, *Gen* 4/15; *WujNT* 108.

sąd na kogo (2): O Przekłété niebo/ o gwiazdy náder frogié/ O bogów łtráłzny łądzie ná ludzie vbogię. *GórnTroas* 68. Cf »sąd wydać«.

sąd za co (5): *LubPs* K3; *RejPos* 322v; *HistLan* F4; wiefz brácie miły iákimeśwá grzechem Stworzyciela niebá y ziemie y zbáwiciela náłzego Iezufa obráziłá: zá który czekać musiem frogiego łądu y karánia iego *SkarŻyw* 440. Cf »sądem skazać«.

sąd nad kim (8): *OrzRozm* C3v; á nic się nie lę kay áni się dziwuy/ gdy Pan rozmáicie śzáfuie łądy śwymi nád wiernymi śwymi. *RejPos* [323]v, 146v; *RejZwierc* 184; [*Festus kazał spalić Antoninę i Aleksandra*] y ziściłá się pogrofká świętych/ y łąd Bołki nád nimi. *SkarŻyw* 445. Cf »rozciągnąć sąd«, »sąd uczynić«.

sąd o kim, o czym (3): [*mówi Franciszek*:] powiedam/ że bych iá zwiłką radością/ [...] wśzelakié męki piekielne cierpiał/ [...] tilko żebych to mógl wierzyć/ że łąd boży/ o mnie może być iako odmienion abo włżon [!] *MurzHist* R3; *RejZwierc* 95. Cf »sąd uczynić«.

sąd czyj [= *kto decyduje*] [*w tym: pron poss* (138), *ai* (133), *G sb i pron* (55)] (326): *BierEz* A3v; Wielkie zaijśté pánie łą łądy twé a nierozbadané *OpecŻyw* 87v; *MiechGlab* 48; bomci ia w łądziech twoich [Panie] nadzieię pokładał. *WróbŻołt* 118/43, 118/39, 52, oo2v, 118/75, 76, 120, 137; Włemy náłz miły pánie iz łą nieomyłne łądy twoie *RejPs* 110v, 111v, 178v, 184, 188; *MurzHist* Bv, D4v; *MurzNT Ioann* 8/16; *KromRozm II* y2; A twe łądy [Panie] ktorem poznał yák łą ząwždy wdzięczne/ Otom ich ząwždy pożądał z rofkazánia twego *LubPs* aa6v, C3, Gv *marg*, I4v, K2, L4 (22); A ták Pan łądem swoim kazał inák zrzádzić *RejWiz* 132, 131, 175v; Zniebá dałes śłyłlec [Panie] łąd twoy *Leop Ps* 75/9, 118/39, 43, 52, 75, *Sap* 12/12 (9); *KochZuz* A4v; *BibRadz Ex* 6/6, I 83d *marg*, 201b *marg*, 316b *marg*, *Iob* 34 *arg* (9); *RejAp* AA6, 9, 47, 51, 52v (24); *HistRzym* 30, 87v, 88v; A Tu pátrzay/ iáki Pan thwoy tu nadobny porządek thobie moy miły Krześciańłki człowiecze/ zoştáwić á

połthánowić raczył. Náltráfzywłzy cie [...] onymi okrucieńłtwy ładow łwoich. *RejPos* 267v, 12v, 86, 179, 193, 195v (14); *KuczbKat* 265; *RejZwierc* 1, 95, 174v [2 r.], 175v, 195v (9); Głos moy vsłyłz wedle miłofierdzia twego Iehowo/ wedle ładu twego ożywaiy mię. *BudBib Ps* 118/149, *Ps* 96/8, 118/137, 156, 4.*Esdr* 8/60, *Iudith* 9/5[7]; *BudNT Ioann* 5/30, *Apoc* 15/4; *CzechRozm* 113v, 149, 170v, 227v; Twoje łady [*Panie*] opowiádam zázwždy vłty łwémi *KochPs* 179, 14, 15, 76, 114, 180 (11); [św. Hieronim pociesza *Paulę* po śmierci córki] A nieboyże łię/ ábyć ták zbáwiciel twoy nie mowił? Gniewałz łię Paulo/ ifz corká twoiá/ moiá łię corká złtálá? Gniewałz łię ná łady moje *SkarŻyw* 196, 79, 196 [2 r.], 271 [2 r.], 440, 558; *CzechEp* 74, 95; *NiemObr* 17; *ArtKanc* A15; Zem łyn niegodny [*Panie*]/ łumnienie wyznawa/ Y łłufłnie/ gdy mnie twoy ład/ ná śmierć wzdwá *GrabowSet* Iv, N2v; *KochFrag* 18; Náuczyłém łię łtád [*Panie*] twego niewyczerpánego ładu łię łękác *LatHar* 592, +3, 369, 384, 583 [2 r.], 608, 640; VMie Pán Bog ná świećie włzyłtkiemu dogodźić/ Iego ładow trudnoby rozumem dochodźić. *KołakCath* C4; *WujNT Ioann* 5/30, s. 526, *Ioann* 8/16, *Rom* 11/33, s. 738 (8); *SkarKaz*)(3, 4a, 7a, 277b, 347b; *GosłCast* 70; *SkarKazSej* 702a. Cf »sąd Pański«, *Wyrażenia przyimkowe*.

sąd czyj [= kogo dotyczy] [w tym: *pron poss* (11), *G sb i pron* (3), *ai* (1)] (15): Sądy moye nych pochodzą od twej [*Panie*] obliczności *LubPs* D3v; *Leop Ps* 16/2, *Is* 49/4, *Eccli* 35/25; *BibRadz* I 191a *marg*; ále tu iuż łłyzłymy iż iá [*bestię*] iuż zdano z grodu ná ratułz/ á iuż łie słtáło wypełnienie ładu iey/ gdyż łłyzłymy iż ielt łtrąconá żywo do pieklá *RejAp* 163v; *RejPosWiecz*² 95v; *GrabowSet* G4; Biádá/ biádá/ miáłto ono wielkie Bábilonia/ miáłto ono mocne: iż w iedną godzinę przyłzedł ład twoy. *WujNT Apoc* 18/10, *Apoc* 18/20; (*marg*) Rzecz zmárłego do żywych pozostáłych przyácioł. (–) *Memor esto iudicij mei*. Pomni ná ład moy/ bo też tákże będzie twoy [*Vulg Eccli* 38/22]. *WysKaz* 47 [przekład tego samego tekstu *WysKaz* (2), *SkarKaz* 387a], 2, 47; *SkarKaz* 161b, 387a.

Ze zdaniem przydawkowym (2): A toć ielt ład/ że przyłzła światłość náswiat a ludzie miłowali więcy ciémność/ niłzły światłość *MurzNT Ioann* 3/19; *BudNT Ioann* 3/19.

W połączeniach szeregowych (13): *SeklKat* T2; *KromRozm* II tv; boś ieltł [*Panie*] łpráwiedliwy we włłech rzeczách ktoreś nam vczyłnił/ y włłytłkie łkutłi twoie práwdziwe/ y drogi twoie prółte/ á włłytłkie łady twoie práwdziwe. *Leop Dan* 3/27; czoż owłzem nam nędznikom więcey tho przyłtoi/ [...] wołác ku temu Pánu/ wyłławiáiąc moc/ błogółławieńłtwo/ łpráwiedliwość/ y dziwne łady iego *RejAp* 130, AA4v, 51, 52v, 55; nie málz tákıey łrogości/ nie málz tákıego łmutku áni vpadku/ gdy łie kto przypátrzy łpráwám/ opátrznóści á dziwnym łádom Páná łwoiego/ á onym dziwnym obietnicám y dekretom iego/ áby nie mułiał káždy łobie ználeć [...] pociefzenia łwoiego *RejPos* 354, 217v; *RejZwierc* 1; *KochPs* 186; Naprzod im [*potomkom Noego*] to dác raczył [*Pan*]/ áby ziemie rodzay ich nápełnił/ á národzili łług y chwálcow Bogu/ opowiádáiąc im znáıomość Boská/ y łpráwy y łady iego/ ono łtráfzliwe łkaránie ná ktore pátrzyli *SkarŻyw* 271.

W przeciwstawieniach: »sąd ... żywot (3), łaska, miłosierdzie, okup« (6): Ná then czás do nas Bog złtępuie gdi tu iego łáłkę áłbo ład łpráwiedliwy czuiemy *BibRadz* I 9d *marg*; Toć ielt práwdá moy miły brácie/ iż leżácemu vpornie w grzechu/ ábo kto łie vpornie wráca do niego/ iuż wedle píłmá nie słtáwa miłofierdzia/ iedno ład iuż zázwiefzon ielt iemu. *RejPos* 328; *GrzegŚm* 7; *BudNT Ioann*

5/29; *WujNT Ioann* 5/29; Stoię pod krzyżem twoim [*Panie*]/ y z boku twego z źródlą zbawienia piję krew twoię. Proszę niech mi ná moy okup [= *zbawienie*] á nie ná łąd łłuży. *SkarKaz* 161b.

Zwroty: bibl. »sąd, na sąd, sądu (sobie) jeść (*a. pożywać*) (*i pić*); sąd, na sąd przyjmować (*a. przyjąć*); na sąd (sobie) używać« [*przekład lub nawiązanie do Vulg 1.Cor 11/29*] = *iudicium sibi manducare (et bibere)* *Vulg* [*szyk zmienny*] (10:4:2;3:1;2); *SeklKat* Y; *KrowObr* 202, 202v; [*gdybyś*] ináczey o pożywaniu ciálá iego [*Pana Chrystusa*]/ y o piciu krwi iego/ niż on ciebie vczy/ miał trzymać/ tedy wedle wyroku Páwła s. wiedz pewnie/ iż łąd łobie iefz y pijefz/ nie máiąc łłuźnego rosłádku o cieie Páná fwoiego. *RejPos* 89v, 142; Ktorzy ná łąd łobie á niegodnie vżywáiá fwiátości ciálá páná Kriřtuřowego. *RejPosWiecz*² 95 *marg*, 95 [2 r.], 95v; Abowiem gdybyřmy ták/ Bierźcie y iedźcie/ ná rozmyłłanie rozumieli/ ná pámiętánie/ ná łłuchánie/ y ná wierzenie: gđzięż fye óno podźieie/ co Páweł mówi: Który niegodnie vżywa/ ná łąd łobie pożywa? *BiałKat* 291, 271 [2 r.], 286; *KuczbKat* 170, 180; Kto pożywa niegodnie łádu łobie pożywa. *WujJud* 259, 257; *CzechRozm* 268; Leniřtwo łzczere w nas prozná onę wymowkę w noři: boię fię ábych niedořtoynie y ná łąd nie przyiáł. *SkarŻyw* 36; y iefli nie czynię rozłádku Ciálá y Krwie twoiey/ Pánie IEzu Chryřte/ Boże moy/ winieniem/ y ná łąd łobie pożywam y piję. *LatHar* 210; Abowiem ktory ie y piie niegodnie/ łąd łobie ie y piie/ nie rozłádzáiáć ciálá Páńřkiego. *WujNT 1.Cor* 11/29, s. 332.

bibl. »karać, karanie z sądu« [*przekład lub komentarz do Vulg Ioann 16/8 i 16/11*] [*szyk zmienny*] (16:1): Iáłne karanie fyn boży raczył powiedzieć v fwiętego Iána w xij. cap. [*tym, którzy grzeszą przeciwko Duchowi Świętemu*] ze będzie karał ludzi z grzechu zprawiedliwořci y złádu *SeklKat* P4, P2v; *RejPos* 128v [2 r.], 129 [2 r.], 129v, 130v [2 r.], [136]v [2 r.]; *BiałKat* 98v; *CzechEp* 152; Bo tobie karánie řwiátá z grzechu dopuřłczzonego/ řprawiedliwořci zániecháney/ y łádu zápomniánego przypifano *LatHar* 33; A on [*Duch řwięty*] [...]/ będzie karał řwiát [...] z łádu [*arguet mundum ... de iudicio*]; iż křiáżę tego řwiátá iuż iefł ołáđzone. *WujNT Ioann* 16/11, *Ioann* 16/8, s. 370 *marg*.

»sąd mieć« [*w tym: około kogo* (1)] [*szyk zmienny*] (3): Prořtacy łáfkáwřzy łąd máiá 164. *RejAp* Ee4v; Ieřli/ wedle Apořtołá/ tá ktora řwiátá řkořztowáwřzy wdowá byłá/ y Bogu fię pořwięciłá/ á potym fię do małżeńřtwá obroci/ łąd ma y potępienie/ iřz wiáry pierwfzey niezřtrzymáłá: dáłeko więcey tá potępiona będzie/ ktora [...] *SkarŻyw* 457; *SkarKaz* 347b.

bibl. »mówić sądy« = *ogłaszać wyrok* (1): á teraz ia będę mówił łády moie řnimi [*z ludem moim*] [*Ego loquar iudicia Mea cum eis*]. *Leop Ier* 4/12.

»sąd objawi(a)ć, okaz(ow)ać; sąd się okazał, zjawił; objawienie, okazanie sądu« = *iudicium manifestum est* *PolAnt*; *exemplum a. revelatio iudicii* *Vulg* [*szyk zmienny*] (6:4;1:1;1:1): [*mówi Franciszek:*] I na mnie řamym bóg fwoi łąd okazuie i řprawiedliwořć pełni *MurzHist* D4v, Bv; *LubPs* X6v, aa4v, ccv *marg*, ff3 *marg*; *RejWiz* 131v; A ták to odemnie powieřz Izráelczykom/ Iż ia Pan/ wywiode was z tey ciężkořci Egiptřkiey/ á wybáwię was z niewořłtwá od nich/ y wyćiągnáwřzy rámię řwe wyzwołę was/ okázuiáć wielkie łády fwoie [*in iudiciis magnis*]. *BibRadz Ex* 6/6, I 201b *marg*; *KuczbKat* 265; *BudNT Apoc* 15/4; Zadnemu narodowi tákim fię [*Pan*] nie řtáwił: á łáďow řwoich im nie obiáwił. *LatHar* 384; *WujNT Rom* 2/5, 2.*Thess* 1/5.

»sąd (na sobie) odnieřć (*a. ponieřć*)« = *accipere a. portare iudicium, accipere damnationem* *Vulg* [*szyk zmienny*] (13): *KrowObr* B3; A thák Pan Bog odrzuconym/ y tym ktorzy fię w złořci kocháiá/

dopuŝcza iż fię ná kázdi dzień gorŝzymi zŝtawiaią/ aby tym ŝroŝlzy ŝąd ná ŝobie odnieŝli *BibRadz* II 143d *marg*; *RejAp* 164; Iáko nas poŝtháwi czás dokończenia náŝego/ tháki ŝąd odnieŝiemy *RejPos* 5v *marg*; *RejPosWiecz*² 95v; A ielŝiŝe teŝ ktorzy ŝą iż ŝie nie báwia thymi záwikłánemi ŝpráwami ŝwiátá tego/ ácz ŝą ná tho wyŝádzeni/ y niewiem iáki ŝąd odnioŝá zá to od Pána ŝwego *RejZwierc* [193]; Niechay was nie wiele będiŝie náuczycielmi brácia moi/ wiedząc iż więtlzy ŝąd odnieŝicie [*maius iudicium sumitis*]. (*marg*) odnieŝiemy.G.S. (–) *WujNT Iac* 3/1, *Matth* 23/14, s. 76, *Mar* 12/40, *Luc* 20/47, *Gal* 5/10; Idŝcie á pátrŝcie v Pogan [...] iáka ŝlůŝbá Boŝa w ich boŝnicách. Pátrŝcie/ iż y Zydzowie iuŝ ták wielkiey lichwy nie wydŝieriaią. O Boŝe moy/ iáki ŝąd ponieŝiem. Lŝey będiŝie/ mowi Pan/ Sodomie y Gomore. *SkarKaz* 312b.

»(o)sádzic ŝąd« = *wydać wyrok*; *iudicare iudicium Vulg* (3): Boć nie ielŝth iny Bog iedno thy/ ktorzy pieczá maŝ [!] o wŝŝyŝtkich/ ábyŝ okazał iż nie ŝádziz nieŝpráwiedliwego ŝádu. *Leop Sap* 12/13, *Eccli* 35/25; Rozráduy fię nád nim [*miastem Babilon*] niebo y ŝwięci Apoŝtołowie y Prorocy: iż Bog oŝádzil ŝąd wálz z niego. *WujNT Apoc* 18/20.

»rozciągnąć ŝąd [*nad kim*]« (1): Pan obawiaią ŝie áby ŝie był tá m [*pustelnik*] nie wzgorŝlzy/ á iżby nie muŝiał być roŝciągnąć iákiego ŝádu ŝwego nád nim/ kazał go ziać w niewinnoŝci iego s ŝwiátá tego *RejZwierc* 175v.

»sádem, za sádem (s)karać; karanie od sádu« = *affligere iudicio Vulg* [*ŝzyk zmienny*] (5;1;1): Potim go [*Honoryka*] pan bog ŝádem ŝwim dziwno ŝkarał [*Tandem iudicio dei percussus*] thak iżgo [!] robaci w niemoci rozŝzemrali az do ŝmierci. *MiechGlab* 48; A ŝpráwiedliwym ŝádem karze on [*Pan Bóg*] káŝdego *RejWiz* 95v, 175v; *Leop Iob* 19/6; opowiedáć nam [*Pan*] raczy/ iákiey pomŝty y iákiego karánia mielibychmy być godni od niego/ y od ŝádu ŝpráwiedliwego iego. *RejPos* 179, 12v, 127v.

»sádem skazać« [*w tym: za co* (1)] [*ŝzyk zmienny*] (2): Czarcze takczy ŝpráwnie ma bycz Iŝciecz teŝ czy niekrziwy nicz Áć kogo ŝádem Bog ŝkaze Tego juŝ twoy vrzad karze *RejKup* Y; *RejPos* 270v.

»[z kim] ŝąd ŝprawić« = *bronić czyjeŝ sprawy* (1): BOŝe w imię twoye ráczŝe mię wybáwić/ A w mocy twey ŝwiętey rácz zemną ŝąd ŝpráwić *LubPs* N6.

»ŝąd (u)czynić, udziałać, ŝtoić« [*w tym: nad kim* (2), o czym (1)] = *facere iudicium Vulg* [*ŝzyk zmienny*] (6;1;1): A ŝtego przeŝtráchu widząc to lękneł ŝie ciáło moje wydząc dziwne ŝády twoie kthore ty ŝtroilŝ nád złoŝciwemi *RejPs* 184; Othom moy Pánye teraz yáwnye vznał/ Zeŝ ŝtrápyonemu práwy ŝąd vdzyákał *LubPs* ee2v, X4v; *Leop Eccli* 35/22; Wniwecz/ wniwecz/ wniwecz obrocę iá [*Jerozolimę*] á nie będiŝie iuŝ dáley/ áŝ on przyidŝie ktorzy o niey ŝąd vcŝyni [*cui est iudicium*]/ á ktoremu iá podam. *BibRadz Ez* 21/27, I 191a *marg*; *RejAp* 155; *SkarKaz* 2a.

»sádu uŝć« [*ŝzyk zmienny*] (3): Gdyŝ nie tylko wolen ielŝth tego tá m przeŝkłętwá y zmyŝłu opáczne⁸⁰ káŝdy/ kto w Iezufie Chriŝtufie [...] nádzieię pokláda/ [...] A gdyby záŝ tego nie dŝiałał/ tedy ŝádu Boŝego ŝpráwiedliwego y gniewliwego nie vydzie. *CzechRozm* 66; *Skarŝyw* 196; Y toŝ mniemałz o człowiecze ktorzy ŝádzilŝ te co tákowe rzeczy czynia/ á czynilŝ ie teŝ/ ŝebyŝ ty miał vyŝć ŝádu Boŝego [*quia tu effugies iudicium Dei*]? *WujNT Rom* 2/3.

»ŝąd [na kogo] wydać« (1): O bogowie iákoŝcie bárzo iadowity ŝąd ná mię mizerną krolewnę wydáli. *HistRzym* 20.

»sąd wziąć« = *iudicium accipere PolAnt* (3): *MurzNT* 206 *marg*; Nie mnodzy vczyćielmi bądźcie brácia moi/ wiedząc iż więtlzy łąd wezwiemy [*quoniam maius iudicium capiemus*]. *BudNT Iac* 3/1, *Rom* 13/2.

»założyć sądy« = *wymierzyć karę* (1): [mówi Pan:] Y poborzę Patros/ á podpalę ogień w Zoán/ á záložę łady w No [*et faciam iudicia in No*]. *BibRadz Ez* 30/14.

Wyrażenia: »dziwny (jest) sąd; dziw (a. dziwność) sądow« [*szyk* 33:4] (34;3): *RejPs* 178v, 184; *MurzHist* T; Cory Iudłkye rádości dofyć będą myeli/ A to wlfytko dla twoich dziwnych ładow Pánye/ Ześ okazał nád nimi fwoye zmiłowánye. *LubPs* Nv, aa5; Powiedzano o iednym iż gdy był ná pułzczy/ [...] Przypadł cztąc ná on wierzyk Dawidá świętego/ Iż dziwny Pan y dziwne ná wżem łady iego. *RejWiz* 131, 131 *marg*, Cc6; A thu iuz Apóstoł wypifawfzy/ iáko fie duchowie święci Pánfscy dziwuią dziwnym ładom á łpráwam iego/ dawáiąc s tego cześć á chwałę iemu/ á potym iuz wypifuie thy dziwne łady iego/ iáko á kthorym kftałtem/ y czemu á przecz bywáią ná fwiát łpułzczáne od niego. *RejAp* 130, 47 [2 r.], 48v, 52v, 55, 128 *marg* (14); Ale Pan Bog chcąc iemu [*pustelnikowi*] dziwność ładow obiáwić/ posłał Anyoła w ofobie cżłowieczey k niemu. *HistRzym* 28v; *RejPos* 133v, 281v, 331v, 352v, 354; O dziwnelz łá łady twoie moy miły Pánie/ á nigdy łá żadnym obyczáiem nie poścignione rozliczne drogi twoie. *RejZwierc* 174v, 126, 174v, 176, 184 *marg*, [272], Bbb2v; *SkarŻyw* 368; *LatHar* 263.

»egzekucja sądu« = *wykonanie wyroku* (1): A drudzy dwa [*aniołowie*] máiący sierpy/ czynią exekucyá ładu Bożego. *WujNT Apoc* 14 *arg*.

»fałszywy sąd« (1): A gdyż fie tam modlił y płakał [*pustelnik*]/ iákoby pánu Bogu vrágáiąc o fáłfzywy ład [*tj. że dopuścił okaleczenie niewinnego człowieka*]/ y przyfzedł ku niemu Anioł *HistRzym* 88.

»sąd gehenny, potępienia« = *iudicium gehennae PolAnt, Vulg* (1:1): Wężowie/ wyrodkowie zmiioiw/ iáko vćieczće od ładu gehenny? *BudNT Matth* 23/33; *WujNT Matth* 23/33.

»sąd (jest, a. będzie) jawny« [*szyk* 3:1] (4): *OrzRozm* C3v; ábowiem wżyfscy narodowie fie zbieżą á będą dáwać chwałę przed oblicznoścíá thwoiá [*Panie*]: ábowiem łady twoie iáwne ná wżem łá. *RejAp* 128; *RejZwierc* 184v; Powftań/ wieczny náłz obróńcá/ Nieday fye zmocnić złemu: Twóy ład niech będzie do kónćá Swiátu iáwny wżyfłtkiemu. *KochPs* 14.

»sądy (są) nieomyłne« (3): (*nagł*) Zámknienia Kfiąg Kápitulum Pirwíze. (–) Iáko łady Pánfkie łá nieomyłne. *RejZwierc* B2v, 184 [2 r.].

»niesprawiedliwy sąd« = *iniustum iudicium Vulg* (2): Więc choćia iuz theraz zrozumiećie/ żeć mie Bog niespráwiedliwym ładem fkáral [*quia Deus non aequo iudicio afflixerit me*]: [...] Otho/ będę wołał/ gwałt ćierpiąc/ á żaden mię nie wyflucha *Leop Iob* 19/6, *Sap* 12/13.

»sąd Pański, Pana, Boży, Boski, Boga (bogow), Krystusowy, u Boga« = *iudicium Dei PolAnt, Vulg* [*szyk* 132:7] (66:3:60:6:2:1:1): *RejKup* r2v; rófprowiáł wielé/ ofkrytości rozumowi ludzkiemu/ niezmiernych ładow bożych *MurzHist* Q4v, D3v, O4 [2 r.], R3, T; Opowyedzenie frogie⁸⁰ ładu bożego/ kthory ná złe á pyłzne ludzi łpráwiedliwy Pan okázác raczy. *LubPs* V3 *marg*, K3, L4 *marg*; Bruno Kolońfki/ gdy niektorego Doktorá vmárle⁸⁰ głos vflyfzał/ ktory ták wołał: łpráwiedliwym ładem Bożym/ iełtem potępion/ iżem będąc ná fwiećie mowił. Nátychmiałł łobie nowá Regułę

wymylił y vftawił/ którą Benedyktową názwał *KrowObr* 134, B3, 49v; To iuż więc tám przypádną fądy páńłkie z niebá/ Bowiem ten pilno pátrzy w káždy kąt gdzye trzebá. *RejWiz* 130v, 131v, 132v, Cc6; *Leop Sap* 12 arg; O frogich fądziech Bożych/ kthory dziwnemi pomítami trapił ludzi nie pobożne. *BibRadz Sap* 17 arg, I 3b marg, *Is* 26 arg, I 466b marg, *Sap* 16/18, *Rom* 3/20, II 141b marg; *OrzRozm* C3v; *OrzQuin* E4; [kto będzie chciał to przeczytać] Ządziwuie fie onym nie rozmierzonym á żadnym rozumem nieogárnionym poštěpkom/ íprawám/ fądom/ y íprawiedliwościam Páńłkim. *RejAp* AA4v, 47 marg, 48v [3 r.], 51, 126v, 128 [3 r.] (26); Przykład o chytróści dyábelskiey/ á iáko fądy Boże fą fkryte á táiemne. *HistRzym* 28, 88v [2 r.], 94v, 134v; *RejPos* 133v, 322v, 354; Anyoł mu [pustelnikowi] powiedział/ Podziřz zá mną/ vkażę ia tobie dziwne fądy Páńłkie/ á nigdy nie poścignione íprawy iego. *RejZwierc* 174v, B2v [2 r.], 174v [2 r.], 175 [2 r.], 175v [4 r.], 176 (27); *RejPosWstaw* [41⁴]; *BudBib* 2.Mach 9/18; *BudNT* 2.Thess 1/5; *CzechRozm* 66, 102, 112, 184; *SkarJedn* 225; [Antenor mówi do króla:] Nářzá nieřprawiedliwość do tego vpadku Nas przywiodłá: że fie też y dziś lękáć muřę/ Aby to fąd táiemny iákiř Boży niebył *KochOdpr* C; Niéchay fye ná mnie páńłkim fądom przypátruia/ Którzy fortune řząd przypíuią Wřzyřtkich ná řwiećie rzeczy *KochPs* 59; niech iey dziś dobrze vczynię/ áby ia fądu v Bogá/ á oná řzkody niećierpiáłá. *SkarŻyw* 355, 196, 445; *KochTr* 24; *KochFr* 132; *GórnRozm* M2v; *ActReg* 75; Phrygiiéy Królu/ [...] Sądy ćię bořkié przedziwnie ćwiczyły/ Z twoim niedobrym wřzyřko to kończyły. *GórnTroas* 14; Bezecny Gréczyn/ íprawił to fąd boży/ Iz ná królewřki kárk iářzmá nie włoży. *GórnTroas* 15, 68; *WyprPl* Cv; Tám [w rozważaniach męki Pańskie] naydzieřz Chřeřćijánie [...] džiwny fąd Páńłki ná krzyżowym trybunale w łotrách *LatHar* 263, 158; *WujNT* 496, *Rom* 2/2, 3, 5, 11 arg (8); *WysKaz* 2; Ná nářzę Polřkę/ [...] łufřzny fąd Páńłki dopuřczał głody y zárázy morowe/ częřćiey niř křorych przeřřłych wiekow. *PowodPr* 7, 11, 40; *SkarKaz* 4a marg, 81b, 347b, 348a, 349b. Cf »wedle řądu Bożego«, »z řądu Bożego«, »za řądem Bożym«.

bibl. »powstanie, zmartwychwstanie řądu« = *resurrectio iudicii* *PolAnt*, *Vulg* (4:2): *Leop* ZZ; *RejPos* 356; *Grzegřm* 7; Y wynidą křory dobre (vczynki) dziełáli do powřtánia żywotá/ á křory złe (vczynki) dziełáli/ do powřtánia fądu. *BudNT* *Ioann* 5/29; *WujNT* *Ioann* 5/29; ći co ná zmartwychwřtanie fądu powřtáną/ wezmą ćiálá nie tylo tákie iákie tu ná ziemi mieli/ ále iefřzce dáleko nędzniefřze *SkarKaz* 208b [zawsze przekład lub nawiązanie do *Ioann* 5/29].

»prawdziwy, prawy, prawdy (jest) řąd; prawość řądu; prawdziwy w řądzie« = *iudicium verum* *Vulg*, *PolAnt*; *rectum iudicium* *PolAnt* [řyk 13:10] (11:9:1;1:1): Odpowiedziál Ieřus i rzeķł im/ [...] Iáć nikogo niefądzę/ A choćbyćci ia téřz fądził/ fąd mói/ iefřci práwdziwy *MurzNT* *Ioann* 8/16; Abowym Pan ludu řwego nigdy nye odpędzi/ Wyernego dzyedzictwá řwego/ ná wyeki nie znędzi/ Aż fye wroći íprawyedliwość ná práwy fąd yego *LubPs* V3v, bb, bb2v, cc, ee2v; [mówi *Job*:] Ieřli ktho řřuka w nim [w *Bogu*] mocy/ namocniefřzy iefř: Ieřli práwoći Řądu [si *aequitas iudicii*]/ řadny nie řmie zá mną řwiádeřtwá dąć. *Leop* *Iob* 9/19, *Dan* 3/27; *BibRadz* *Ps* 118/137, *Apoc* 16/7; *RejAp* 130v, 155; SPráwyedliwyř ty Iehowo/ á práwy fąd twoy. *BudBib* *Ps* 118/137 [przekład tego samego tekřtu *BibRadz*, *SkarŻyw*, *LatHar* 583, *SkarKazSej*]; *SkarŻyw* 196; *LatHar* 583 [2 r.]; *WujNT* *Ioann* 8/16, *Apoc* 16/7, 19/2; *SkarKazSej* 702a. Cf »z řądu prawego«, »za řądem prawym«.

»skryte (*a. pokryte*) (są) sądy; skrytość sądow; sądy skrytości; w sędziach pokryty; sądy zakryć« [szyk *zmienny*] (11;4;1;1;2): *MurzHist* Q4v; Corki Iudłkie/ vprzeymie fie z wefelim rofkochály/ Iż fkrytość fądow twych Pánie/ iuz ták ná wżem poznály *LubPs* V6; Onći tu yeft łam Pan Bog náłz w tey zyemłkiey niłkości/ Ktory nam obyáwić raczył fądy fwey fkrytości *LubPs* X6v, aa5, ccv *marg*, ff3 [2 r.], gg3v; A cóż tedy w tym Dyálógu ludźie obraża? gdyż iáwnie widźicie/ że to fkrytym Sądem Bożym zifzczóno wżyftkim nam ieft/ co fye kolwiek w tym piérwżym Dyálógu/ Ludzióm od nas obiecowało. *OrzQuin* E4; Przykład o wielkiey fprawiedliwości Bożey/ á iże fądy iego fą fkryte. *HistRzym* 87v, 28, 30, 134v; Potáiemnie co nam Pan dawa/ to iuz tám pokryte iego fądy y táiemnice o tym lepiey wiedzą. *RejZwierc* 95; Iż fie ták BOgu fpodobáło/ mądrość fwą/ y fądy fwe/ rozumem ludzkim nieogárnione/ przed ludźmi zwłafzczá świátá tego odpornymi y fwowolnymi zákryć *CzechRozm* 170v, 149; *KochTr* 24; *SkarKaz* 347b; Pan fprawiedliwy/ w fądziéch fwych pokryty. *GosłCast* 70.

»sąd sprawiedliwości; sprawiedliwy w sądzie« = *iudicium iustitiae Vulg*, *PolAnt*; *iudicium iustificationis Vulg* [szyk 17:5] (16;6): Początek flow twoich [*Panie*] ieft prawda/ na wieki trwaią wżytki fądy fprawiedliwości twoiey. *WróbŻołt* 118/160, 118/7, 62, 106, 164; bog nigdy niewzgárdzi áni odrzucić dziedzictwá fwego/ á fądy fprawiedliwości czáfu fwego będą fpołu ziednoczony *RejPs* 139v, 138; Ktoż nye baczy yáko to Pan fprawiedliwy w fądze/ Gdyż on záwždy fwyętych fwoich nie chowa w nierządzie *LubPs* F4v, Gv, K2, X, aa4v, ccv; *Leop Ps* 118/62, *Is* 58/2; *BibRadz Iob* 34 arg, *Ps* 118/137; *RejZwierc* 204v; *BudBib Ps* 118/160, 164; *CzechEp* 284; Bog wżzechmogący ma cztery trybunały/ ná ktorych czyni fąd fprawiedliwości fwoiey. *SkarKaz* 2a.

»sprawiedliwy (nasprawiedliwszy) (jest) sąd; sprawiedliwość sądu« = *iustum (est) iudicium PolAnt*, *Vulg* [szyk 71:32] (101;2): Vznałem miły panie iż fądy twoie fą fprawiedliwe [*quia aequitas iudicia tua*] *WróbŻołt* 118/75, oo5v, 118/137; [*język mój*] záwždy wyfpiewawác mułi łáfkáwe flowá twoie á fprawiedliwe náwłsem á łáfkáwe fądy twoie. *RejPs* 188, 72, 178v; *RejKup* r2v, bb5; *MurzHist* D3v, T; Bo Pan miedzy ludem fwoim chce fprawiedliwy fąd zyáwić. *LubPs* V5v, Gv *marg*, H4v, X4v, bb2v, bb5v, bb6, cc2; *KrowObr* 134; Ano iuz fie dawno Bog z nich [*z nędzników*] káždego záprzał/ A fądem fprawiedliwym dekret ná wżytki dał. *RejWiz* 140v, 95v, 175v, 187; *Leop Sap* 12 arg; Y fłyżiałem drugiego z przybytku świętego kthory mowił/ Y owżem Pánie Boże wżzechmogący/ Prawdziwe y fprawiedliwe fą fądy twoie. *BibRadz Apoc* 16/7, I 9d *marg*, 83d *marg*, 201b *marg*; iuz ci [*którzy są w niebie*] iedno iáko Anyeli pátrzą w fprawiedliwość Páńłká/ dziwuiąc fie dziwnym á fprawiedliwym fądom iego. *RejAp* 154, 51, 126v, 128, 128v, 129v (20); *HistRzym* 88v [2 r.]; *RejPos* 179, 195v, 217v, 264, 270v, 291, 330; fluchay y ták rozumiey/ iż to ieft wola Páńłka/ ktory fprawiedliwym fądem fwym żádnemu by też náwiętfżemu kochánkowi fwoiemu sfolgowác nie może zá wyftępkim iego. *RejZwierc* 261, 175v, 184v, 185, 255v; *WujJud* 2v; *RejPosWstaw* [41⁴]; *BudBib* 2.Mach 9/18; [*Jezus mówi:*] Nie mogę ia czynić od siebie nic. Iáko fłyfżę/ fądzę. A fąd moy fprawiedliwy ieft. Iż niełzukam woli moiey/ ále woli one⁸⁰ co mię poftał/ oycá. *BudNT Ioann* 5/30 [*przekład tego samego tekstu CzechRozm* 227v], 2.Thess 1/5; iż on [*Bóg*] ieft nád wżytki y miłofiernieyłzy/ y fprawiedliwłzy: á nád to iefzcze namędrłzy. Ktorą mądrością fwą/ fnádnie może miłofierdzie z fprawiedliwością porównác: á ni w czym fądu fprawiedliwego nie nárułzyć. *CzechRozm* 219v, 66, 102, 112, 227v; A ia

podpárty miłosierdzim twoim/ Prózen y trofki/ y niebepieczności/ Sąđ ípráwiedliwy/ y twé imię/ pánie/ Wyznáváć będę *KochPs* 10, 15, 182; *SkarŻyw* 368, 558; tedy nielza iedno Bogá ze wŕzytkiego chwalić/ á łády iego ípráwiedliwe vpátruiać/ z boiáznią/ y ze drženim/ przed nim/ po wŕzytek čás żywotá fwoie⁸⁰ chodźić. *NiemObr* 17; *ArtKanc* A15; Smyŕł mi trwoży/ Pánie/ twoy łáđ ípráwiedliwy *GrabowSet* N2v; *LatHar* 583; Lecz podług zátwárdźiáłości twej/ y fercá niepokutuiącego/ íkárbiŕz łobie gniew/ w dzień gniewu y obiáwienia ípráwiedliwego łádu Bożego *WujNT Rom* 2/5, *Ioann* 5/30, s. 526, 2.*Thess* 1/5, s. 738, *Apoc* 16/7, 19/2; *SkarKaz* 347b. Cf »wedle sprawiedliwego sądu«, »z sprawiedliwego sądu«, »za sprawiedliwym sądem«.

»srogi (sroższy) (jest) sąđ; srogość sądu« [*szyk* 25:3] (24;4): *RejPs* 111v; Godzenem Sądu frogiego *RejKup* dd5, Dv; *MurzHist* Bv, T; A ták to cyáło me krewkye co íwowlność broi/ Rácź potwierdzić boć w vprzeymey złości zázwdi ftoi Gdyź íe frogich łáduw twoich miły Pánye boi. *LubPs* bb5, C3, K3, L4 *marg*, V3 *marg*, gg5v; Bydlétá kthore łá íthworzone dla pożytku człowiecze⁸⁰ nie zgrzeŕzyły/ á przed íię muŕzą czuć frogości łádu Bożego dla człowieká/ iáko w potopie zá Noego to íię iáwnie okazało. *BibRadz* I 466b *marg*, *Sap* 17 *arg*, II 143d *marg*; *RejAp* 9v, 164; *RejPos* 178v, 193; Bowiem Pan Bog gdzieżkolwiek ten íproŕny grzech [*niewdzięczność*] baczy/ Zázwdy gi w gniewie íwoim írodze kárác raczy. Gdyź im więcej dobrodziejŕtw íwych komu dáruię/ Tym íroŕŕzy łáđ niewdzięcznym zá nie zoŕtáwuie. *HistLan* F4; *RejZwierc* 256v, Bbb2v; *RejPosWstaw* [41³]v; Potym nie długo lud on pokuty przeŕtał [...] zápomnieli vpominánia Anielfkiego: ták íŕz muŕiał Pan Bog pogroŕki íwoie wypełnić/ y kárác ich w frogości ípráwiedliwych łáduw íwoich. *SkarŻyw* 558, 196, 440; *LatHar* 158; Biádá wam Doktorowie y Pháryzeuŕzowie obłudni: íż wyiadaćie domy wdow/ długie modlitwy czyniać: dla tego íroŕŕzy łáđ odnieŕście [*propter hoc amplius accipietis iudicium*]. *WujNT Matth* 23/14; *PowodPr* 11.

»strasźliwy (*a.* straszny) (jest) sąđ« [*szyk* 6:2] (8): Iednákem ya miły Pánye od łłowá twoyego/ Nye odŕtápił/ bom íe ták bał łádu ítráŕzliwego *LubPs* cc; [*Pan Jezus w ogrójcu*] z grzechem/ s przeklęctwem/ śmiercią/ z Dyablęm/ y ítráŕliwym łádem bożym potykał íię. *KrowObr* 49v; *BibRadz* I 3b *marg*; DZiwnę łády Boże/ ípráwiedliwe/ táiemne/ y ítráŕzliwe *SkarŻyw* 368; *GórntTroas* 68; *LatHar* 664; Stráŕzny łáđ przeciwko tym/ ktorzy namnieyŕzego dobrodziejŕtwá nie wżywáią ku czći y chwale Bożey. *WujNT* 108; *SkarKaz*)(3).

»święty (jest *a.* będzie) sąđ« [*szyk* 6:4] (10): Bom myał ná dobrej pámyęci twoye łády íwyęte/ Ktore łá v cyebyę Pánye od wyekow zácźęte *LubPs* bb, bb6, cc; Wielka thu tym pociechá ktorzy íe czuią być wiernemi Pánŕkimi/ íż íe vkazał ten Anyoł s koŕciołá á niŕkąd inąd. Abowiem to známionuie nam/ íż tu then łáđ Pánŕki będzie ípráwiedliwy á święty *RejAp* 126v, 131, 156, 157; wŕzytko íe to sŕtawa z dopuŕŕczenia Pánŕkiego/ á s przeŕrzenia iego/ á onym święty m á ípráwiedliwym łádem iego. *RejPos* 330, 86; *RejZwierc* 199v.

»sąđ (jest *a.* był) tajemny« [*szyk* 5:5] (10): *LubPs* aa5, bb6; Abowiem Iob vznawa íż Bog nie zázwdy náwiedza ludźi według wielkoŕci grzechow ich/ ále íż teź ma y niektore łády táiemne z ktorych nam nie powinien czynić liczby *BibRadz* I 273v; Poŕtaw ítrožá vŕtam twoim/ ábyŕ przeciw Pánu Bogu nieŕzemrał/ bo on wŕzytko wie/ á łády iego łá íkryte á táiemne. *HistRzym* 30, 28; *KochOdpr* C;

SkarŻyw 368; Iáko fię prześtráfzyć nie mamy temi táiemnemi fádámi Bozkiemi? *SkarKaz* 347b, 81b. *Cf* »wedle tajemnego sądu«.

»sąd wieczny (*a. wiekuisty*)« = *iudicium aeternum PolAnt* [szyk 9:3] (12): A kto fáką wiarą nieprzygimuie [*ciała i krwi Pańskiej*]/ ten niegodnie przygimuie/ á fząd wieczny fobie przyimuie nierozeznawiając ciała pańfkiego od jnich pokarmow *SeklKat* Y, T2; *BibRadz* 4.*Esdr* 9/19; iełlibyś vpornie fię ná fwoy rozum fádząc/ thą [*Chrystusa, apostołów i ojców Kościoła*] náuką wzgárdził/ thedy pewnie wiedz/ iż fąd wieczny ná fobie odnieść muśifz *RejPosWiecz*² 95v; *BiałKat* 271; Ale ktoby bluznił przeciw duchowi świętemu/ niemá odpufłzczenia ná wieki/ lecz będzie winien wieczne⁸⁰ fądu. *BudNT Mar* 3/29; *KochPs* 181; *SkarŻyw* 271; A iufz tén dzień z fądu wiekuiftego przychodził/ ktorego dnia człowiek pośpołu z inemi żwierżety ze wnętrżności żiemie ná iášnią wyniść miał *GórńRozm* N2, A2, N; *WujNT* 135 *marg.*

Szeregi: »sąd a dekret« [szyk 3:2] (5): Thu dáley Apofłoł powieda/ gdy iuż vpádnie kfiążę tego fwiáthá y z ordámi fwoimi/ iż iuż Pan dokona dekretow fwoich á fądu fwoiego. *RejAp* 171v, 154; tedy fię iuż fłufłźnie káždy fpráwić może/ [...] iż co ono fpołeczne Boftwo iego [*Jezusa Chrystusa*] z Bogiem Oycem y z Duchem świętym fpráwiedliwym fądem á dekrety fwemi było zborżyło á fkáżiło/ áby tho było człowieczeńftwo iego z Boftwem złączone wfzytko nápráwiło/ przeiednáło/ á ku fálce á ku miłofierdzyu zálię przywiodło. *RejPos* 291, 178v. *Cf* »za sądem a dekretem«. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sądy i (*a*) drogi« = *iudicia et viae Vulg* [szyk 10:2] (12): Nie mow źle przeciw pánu Bogu/ bo wfzytki drogi iego prawdá/ á fądy iego fpráwiedliwe *HistRzym* 88v; Tákie [*młody pustelnik*] czytáiąc ono mieyfće [*tj. rozdział 11 Listu do Rzymian*] wfzytko fobie rozmyfłá co to fą zá dziwy w tych fądziech Páńfkich y w tych niepoścignionych nigdy drogach iego. *RejZwierc* 174v, 174v [3 r.], 175v, 176; Gdyby fpráwy Boże były/ iáko fą fpráwy ludzkie/ tedyćby coś było podobnego powieści twej. Ale iż drogi y fądy Boże/ nie fą iáko ludzkie: tedy to áni ták ma być fzácowano/ áni rozumiano. *CzechRozm* 184; O głębokości fkárbow mądrości y wiadomości Bożey/ iáko fą nie zrozumiane fądy iego/ y nie wybádáne drogi iego *SkarŻyw* 79 [*przekład tego samego tekstu WujNT, SkarKaz*]; *WujNT Rom* 11/33; *PowodPr* 40; *SkarKaz* 277b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»gniew, (*i, a*) sąd(y)« [szyk 2:1] (3): *RejKup* r2v; A tu opaczym [*lege: obaczym*] zacną náukę y przykład/ iż my gdy nad fobą poznamy á obaczymy gnyew y frogi fąd Boży zá fprośności náłze/ tedy ábyfmy fię z nabożną modlitwą vciekáli do niego *LubPs* K3; *RejZwierc* 199v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sąd i (*abo*) karanie« (3): ktorzy pożeraią domy wdów i wrzeczy się długo modlą cić więtfzé potępienie wezmą (*marg*) obfitży fąd abo ciężfłze káranie (–) [*hi accipient maiorem damnationem*]. *MurzNT Luc* 20/47; *SkarŻyw* 271, 440. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»(*i*) miłosierdzie i (*a*) sąd« [szyk 3:2] (5): Pan czyniąc miłofyerdzye y fąd fpráwyedliwy/ Káżdemu ktory w krzywdzye yeft záwždy ćirpliwy/ Oznaymił Moizéffowi yáko Bog prawdziwy/ Drogi fwe *LubPs* X4v, H4v; Bo gdy komu dziecię vmrze/ álbo dom zgore/ álić on ktory nie vmie rozeznać y fądow y miłofierdzia Páńfkiego/ wnet láie/ álić w tym mieyfća czáfy y przypadki ich przeklina. *RejAp*

135; *RejPos* 147. Cf »według miłosierdzia a według sądu«. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w przeciwstawieniu 1 r.*]

»sądy a możliwości« (1): Ale iáki ieft [*Bóg*] ábo co ípráwuie/ niepoścignione żadnym rozumem sądy á możliwości iego *RejZwierc* 195v.

»sąd i (albo) piekło (a. ogień piekielny)« [*szyk 1:1*] (2): *SeklKat* Iv; Náuká Apóstołfka nie byćć tylko áni nawięcey o wierze/ ále o ípráwiedliwości/ pokucie/ y sądzie: to ieft/ o boiázni piekła y innych sądów Bożych ná onym świećcie *WujNT* 496.

»sąd a pomsta« (2): ieśli Krol do Polfki z Litwy nie przyedzie/ rádzić o łobie łámi będziemy/ Seym łobie złożemy/ á kto nań niepoiedzie tego zábijemy: á nie Sąd że to Boży iáwny nád námi ieft/ á nie iáwnaż to pomstá Boża nád Krolem y nád Kroleństwem iego *OrzRozm* C3v; *RejPos* 142.

»postępek i sąd« (1): Wierni że [!] wżytkich postępkow Bořkich y sądów iego rádować się máią. *SkarŻyw* 196 marg. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sąd i (a)lbo, to jest potępienie« (5): Wżákże dla tego to ieft powiedżiano/ iż pierwsza łáłká (którą wżyřcy mieć máią/ niżby wřty řwymi święte Páńskie Ciáło przyięli/ áby sądu (to ieft potępienia) łobie nie iedli y nie pili) żadnemu daná nie bywa/ áżby tey Świętořci požádáli/ á z chucią y wolą dobrą ią przyjmowali. *KuczbKat* 180; *WujJud* 257; *SkarŻyw* 457; A toć ieft potępienie (marg) ta ieft przyczyná sądu ábo potępienia. (–) [*Hoc est autem iudicium*]; że światłóć przyřłá ná świat/ á ludzie ráczey vmilowali cięmnóřci [!] niż światłóć *WujNT Ioann* 3/19, s. 332. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sąd i (a) ręka« [*szyk 1:1*] (2): Abowiem ná kogo to kiedy Pan Bog przepuřćić ráczy tákie wniesienie iego/ iuż pewno może rozumieć/ iż iuż sąd á ręká Páńfka blisko nád nim řtoi/ zá iákiř grzech á zá vpadek iego. *RejPos* 322v; *SkarŻyw* 196.

»sąd abo skazanie« (1): Wielka ieft wielkoć ludu w dolinie vpádu (marg) Drudży [!] czytáią sąd ábo řkazanie. (–) [*in valle concisionis*] *BibRadz Ioel* 3/19[14].

»sąd i (a, albo) sprawa« [*szyk 10:4*] (14): *Leop Is* 49/4; A iákoż tu nędzny człowiek ma řzacowác sądy álbo řpráwy Páńskie/ iákoż tych wiele ieft ktorzy nárzekáią ná sądy Páńskie/ gdy řie im co nie pomyřli řtanie *RejAp* 48v, AA6, 128 [2 r.], 129v, 130; *RejPos* 352v; *RejZwierc* 174v, [272]; *KochPs* 92; Iudá się wykłáda/ wyznawáiący á wieczny/ przetořz kto wierny ieft/ muř się ze wżytkich řpraw y sądów Páńskich rádować. *SkarŻyw* 196; *SkarKaz* 4a. Cf »za sprawą a za sądem«. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.*]

»sąd a (i) sprawiedliwość« [*szyk 2:2*] (4): Iáko Pan żadnemu niewiernemu nie ráczy obiáwić táiemnic kroleřthwá řwego/ áni řkrythych sądów á řpráwiedliwości řwoiey/ iedno wiernemu kořciołowi řwoiemu. *LubPs* ff3 marg, bb6; Tu iuż w tey rořprawie wypifawřzy Apóstoł wielmożnoć máyeřatu Páńfkiego/ poydzie dáley wypifowác rozmáithe á dziwne sądy á řpráwiedliwości iego. *RejAp* 47; *RejPos* 195v. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.*]

»sąd a (i, ani) srogoć« [*szyk 3:1*] (4): Dawać á ofiáruieć [*Pan*] řwego miłego á iedynego Syná/ iż ieśli go wdzięcznie przyjmieřz á uwieřzyřz weń/ iuż żadny sąd áni řrogoć nád tobą nie záwiřnie/ ánić zářzkodzić może. *RejPos* 146, 139, 275; Przełękl się [*grzesznik*] sądów Bożych y řrogořci. *SkarKaz* 349b. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»sąd i (a) tajemnica« (2): A tu iuż może káždy rozumieć/ iż kážda plágá ieft íspráwiedliwym łádem á dekretem Páńłkim tu ná ziemię ípufzczoną/ gdyż iáko łyłyż iż pochodzi s tego kościoła íspráwiedliwych łádom á táiemnic Páńłkich. *RejAp* 131; Potáiemnie co nam Pan dawa/ to iuż tám pokryte iego łády y táiemnice o tym lepiey wiedzą. *RejZwierc* 95. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sąd i (a) wola« [*szyk 1:1*] (2): A iż fie ták Bogu ípodobáło/ iákoś trudnymi łowy rozmáwiác z ludźmi/ tedy w tym nieco [.] innego vpátruię/ iedno to/ iż on łády łwe y wolą zbáwienną chciał zákryć przed niezbożnymi/ y w mądrości wyniołłymi ludźmi *CzechRozm* 149. Cf »z wolej a za sądem«.

»sąd a wyrok« (2): Gdzie tu iuż otho Duch śwíęty wypífuie [...] iż łá nieomyłne obietnice iego [*Pana*]/ á iż fie zázwdy mułzą pełnić łády á wyroki iego. *RejAp* 155v; *RejPos* 264.

»sąd i zakon« (1): Bo ná then czás káždy był pośłufnym/ ále teraz obyczáie tych ktorzy łá łtworzeni ná tym śwíecie po łtworzeniu iego/ łkáżeni łá łádem wiecznym/ y zakonem z ktorego fie żaden wywikłác nie może. *BibRadz* 4.*Esdr* 9/19.

»sąd i (a) zatracenie« = *iudicium et perditio PolAnt*, *Vulg* (3): A pewnie wedle fwiádectwá Augułtyná s: stániefz fie iáko y Iudałz/ łynem zátrácenia wiecznego/ kthory [...] lekce łobie vważywłzy fwiátość ciálá iego [*Pana Chrystusa*]/ y krwi śwíętey iego/ pożywał go náłád á ná wieczne zátrácenie łwoie. *RejPosWiecz*² 95v; A [*falszywi prorocy*] włákomłtwie zmyślonemi łowy wámi kupczyć będą/ ktorým łád zdawná nie omiełzkawa/ y zátrácenie ich nie drzemie. *BudNT* 2.*Petr* 2/3; *WujNT* 2.*Petr* 2/3.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle (a. według, a. podług) sądu« [*w tym: czyjego (= kto decyduje)*] (6) = *secundum iudicium Vulg*, *PolAnt* (7): Miłofierdzie twoie wielkie ieft miły panie podług łádu Twego [*secundum iudicium tuum*] raczy mie ożywić. *WróbŻołt* 118/156, pp5v; *BibRadz* *Ps* 118/149.

~ *Wyrażenia*: »wedle sądu Bożego« (1): A za niepomniłz iłz Dawid [...] niewinnego łyná Ionáty potępił/ [...] A iłz fie to przez Dawidá łtáło/ wierzym iłz wedle táiemnego łádu Bożego íspráwiedliwie fie łtáło *SkarŻyw* 213.

»wedle sprawiedliwego sądu« (2): Boć prze rozmáite przyczyny Pan bog śwíát karác raczy. Iedny prze grzech/ łtrzegác tego/ áby onych potym wedle íspráwiedliwego łádu łwego wiecznie potępić nie mułiał. *RejPos* 139, 314v.

»wedle tajemnego sądu« (1): *SkarŻyw* 213 cf »wedle sądu Bożego«.

Szereg: »według miłosierdzia a według sądu« (1): Raczy wyfluchać głos moy miły panie według miłofierdzia twego a według łádu twego [*secundum misericordiam tuam domine: et secundum iudicium tuum*] raczy mie ożywić. *WróbŻołt* 118/149. ~

»z sądu« = *iudicio Modrz* (4):

~ *Wyrażenia*: »z sądu Bożego« = *Dei iudicio Modrz* (2): *ModrzBaz* 62; ále on [*bogaty szlachcic gnębiący poddanych*] powiádał/ iże niemiał zołtáwionego mieyłcá przepufzczenia grzechow/ ábowiem iufz z łádu Bożego być fie podánego Diabelłkiey mocy wyznawał. *StryjKron* 350.

»z sądu prawego« (2): *RejKup* aa4v; Ten [*Lucyfer*] z záłości iż zrzuocon z mieyłcá ták wdzyęcznego/ Y łtára fie gdzye może/ áby go [*człowieka*] zwiodł s tego/ Aby Páná rozniewał/ á s łádu prawego/ Tu wiecznie przy nim zołtał w ofiádłości iego. *RejWiz* 169.

»z sprawiedliwego sądu« (1): Ale ci [o leda słoweczko chcący ręką czynić, tj. walczyć] potym z ísprawiedliwego ładu Bożego [*iusto Dei iudicio*]/ ábo rány podeymuią od tych/ z ktoremi czynią: ábo gárdło trácą/ ktore drugim wydrzeć chćieli *ModrzBaz* 62. ~

»za sądem« [*w tym: czyim (= kto decyduje)* (13)] = *iudicio Modrz* (14): A zá tákye twoye íwýęte dobrodzyeystwa Pánye/ O pułnocy wltáyac tobyem czynił dzyękowánye/ Gdiż fie włýtko ísprawiedliwie zá twim ładem stńanie *LubPs* bbv.

~ *Wyrażenia*: »za sądem Bożym, Boskim, Pańskim, Pana Boga« = *Dei iudicio Modrz* (3:1:3:1): *LubPs* Z2 marg; A tu nye trzebá nic wętpić áby to prorocstwo było o inźym yákim Bábilonye yedno że o tym náłzym/ ktory márníe vpásć ma/ bo to ináczey być nye może zá ísprawyedliwym ładem Bożym. *RejAp* 122v, 58v, 137v; A łtąd niczego inźego nie czekáli (marg) Ktorzy fiedzieli pod cieniem śmierci. (-)/ iedno onego wiecznego cieniá śmierci/ á potępienia swoiego/ pod kthore był poddan narod ludzki/ prze grzech pirwżego oycá náłzego/ zá ísprawiedliwym ładem łamego Pána Bogá *RejPos* 14v; *RejZwierc* 255v; *ModrzBaz* 144v; *SkarŻyw* 251.

»za sądem prawym« (1): [*psalmista*] Powtarza proźbę/ áby on łam y s koścyółem łwim był záchowan/ á źli áby márníe zá íprawą á zá ładem prawym Bożym márníe poginęli *LubPs* Z2 marg.

»za sprawiedliwym sądem« = *iusto iudicio Modrz* (11): A gdy zá ísprawiedliwym ładem iego [*Pana*] przypádnie ná fwiát gniew iego/ tedy ie [*pogan*] Pan rozwiązuie á dopuźcza im mocy y zwirzchności ná pokaranie fwiátá złościwego *RejAp* 137, 58v, 122v, 128v, 137v; Ale gdy on [*Pan Bóg*] nas ładzi/ á zá ísprawiedliwym ładem łwym kárac raczy/ tedy to dla tego czynić raczy/ áby nas połpołu s tym obłędliwym fwiátem potępić nie muiał. *RejPos* 127v, 14v, 75v; *RejZwierc* 255v, 261v; *ModrzBaz* 144v.

Szeregi: »za sądem a dekretem« (1): y czáfem iuż w gránicach náłzych/ w Rułkich/ w Litewłkich/ [...] iákie łupieństwo/ iákie wielkie á frogie zniewolenie ćirpi Krześcijánstwo á lud Boży/ zá ísprawiedliwemi łady á dziwnemi dekrety Páńskimi *RejZwierc* 255v.

»za dopuszczeniem i sądem« (1): kłáźtor ten włyżtek y to com zbudował/ y bráćiey nágotował/ zá dopuźczeniem y ładem Boskiem/ pogánstwo zburzy *SkarŻyw* 251.

»za sprawą a za sądem« (1): *LubPs* Z2 marg cf »za sądem prawym«.

»z wolej a za sądem« (1): Słuchay pilno iż fie to włyztko dzieie z wolej Páńskiey á zá ísprawiedliwym ładem iego. *RejZwierc* 261v. ~

W przen (8) : łady pańskie łac głębokością niezmierną/ vtonięmy iefli wnie zabrnąc będziem chćieli *MurzHist* O4, O4; Wyłokości ładow twych [*Panie*] ná myę fie zgárnęły/ Iák byłtre wody zewłład tak myę opłynęły. *LubPs* L4, gg5v; Otho łłyłżyłz iż Pan rołkazał wylewác łady swoie ná łzyrokość ziemie *RejAp* 128v; *RejPosWstaw* [41³]v; [*Włoch mówi do Polaka*:] Sądy Boże pędzą was/ iáko wiátry ná morżu okręt/ á co wiedzić [!] iefli ku portowi/ czy ku zginieniu. *GórnRozm* M2v; Kłániam fię tobie y o to namiłościwłzy P.Iezu/ pirwey niźli z hukiem liną ná mię chmury gniewu twego/ y niźli fię poczną roić od włchodu łłóńcá áż ná zachod łyłkáwice ładu twego *LatHar* 640.

7. *Opinia, zdanie, pogłqd, twierdzenie; ocena; iudicium Vulg, PolAnt; existimatio, interpretatio Mqcz* (43) : *SeklWyzn* a4v; *MurzNT* 46v; A tak ty kłiáźzki niźey nápiłáne/ ácz zá włtydem wydáne: gdyż puścić co ná fwiát/ ná rozmaíte łady/ iefł fie ná co rozmyłłić. *RejWiz* A5; *Interpretatio* [...], *Sąd*/

Ośądzenie. *Mqcz* 173a; A także y wżylcy Heretycy/ á przedfię tak bład fwoy okrywaią á w tym zołtáią. Bo nie z gołychci tu fłow ma być ład miárkowan/ ále z rzeczy łczyrey. *SarnUzn* H2v; *CzechEp* 61, 78.

sąd o kim, o czym (5): Gdyż tedy podbrodek z młodu vkazuie iaka ma być broda na łtarość, przeto też o nim takowy może być ład iako y o brodzie, łzyrokiey albo kończatej to iełt zaołtrzonej *GlabGad* O7; zalię chude á łuche [*uda*] mgłość y cichość znamionuią. O porołłych vdach iako j o biodrach iednaki iełt ład [!] obyczaiow [*tj. sąd o obyczajach takich ludzi*]. *GlabGad* P6, P4v; O ktorých [*nauczycielach i męczennikach*] ład Pánu Bogu zołtáwiwłzy/ to ráczey vpátruymy/ [...] ábyłmy boiác fię/ ich przykładem ołtroźnieyłzy byli *NiemObr* 99. Cf »sąd mieć«.

sąd czyj [= *kto wyraża*] [*w tym: G sb i pron* (9), *pron poss* (3), *ai* (3)] (15): *BierEz* K4; Dáy mi [*Panie*] dlá miłołci ijmienia twégo/ niebátz fię złych ludzi ładu niełprawiedliwégo *OpecŻyw* 114; *KromRozm I* N4; *StryjWjaz* A2v; od heretiká raz go y drugi vpomniawłzy/ vćiekáy. wiedząc iż wywrocony iełt takowy káždy y łwem ładem potępiony. *SkarŻyw* A2; [*mówi Atanazy:*] żeby ten ná wieki bez włzego wątpienia zginąć miał/ ktoby tey iego wiáry kátolickiey gruntownie/ ábo mocnie/ nie wierzył/ y nie trzymał (co też o łwoim fundámenćie *X(iqdz) K(anonik)* trzyma iáko káždy z ie^{go} łierdziwołci y ładow poznać może.) *CzechEp* 228. Cf »sąd ludzki«, »wedle ładu«.

sąd czyj, czego [= *kogo, czego dotyczy*] (3): y niechay fię rozráduyá łercá przebranych iego [*Pana*] wyznawaiác wielmoźnołć dziwow iego/ y łady rozłicznych łpraw iego. *RejPs* 154; *Committere de existimatione sua alicui*, Przipułcić ná tego ład fwoyey dobrej powiełci. *Mqcz* 225d; *CzechEp* 325 marg.

W połączeniach szeregowych (2): Niewiem mowię/ áby nas błádującey bráćiey báłni/ iáko łam [*ksiądz Powodowski*] piłze/ godne były takiey łierdziwołci? záłłużyły taką inłtygácyą? taki ład? taką nie Chriłtiáńłką nienawiłć? *CzechEp* 99, 5.

Zwroty: »swego ładu się dzieżzeć« (1): Mądryć się przygod wiáruie/ Szkodę włzelką przed tym cżuie: Bo się łwego ładu dzieżzy/ Nikomu łatwie nie wierzy. *BierEz* K4.

»sąd [*o kim*] mieć« (1): Gdyćby kto czego pożyczyl/ Pátrz by mu to ná czás wrocił: Chcełzli być potym wierzono/ Dobry ład o tobie miano. *BierEz* G.

»sądem sądzić« = *iudicio iudicare PolAnt, Vulg* (2): kóřem ładem łádućie tēm łádućeni będućie i kóřą miarą mierzyćie tą téłz wám mierzono będućie. *MurzNT Matth* 7/2; *WujNT Matth* 7/2.

»nie wdawać się w sąd« (1): Włzákże to nie dla te^{go} przypominam/ áby kto rozumieć chciał/ iżeby włzyłcy náłzy przodkowie potępieni być mieli/ nie wdawam fię w ten ład *NiemObr* 15.

»zdać się na sądzie« = *zaufać opinii* (1): *Calculus permitttere, porrigere, proponere, hoc est, Censenti potestatem facere*, Zdać fię na łádućie/ chcąc to cierpieć co oni naydą. *Mqcz* 31c.

Wyrażenia: »baczny sąd« (1): Ráczże iuż tedy przyiác mnie s tym wirłzem moim/ á oğární mdłość iego/ bácznym ładem twoim. *StryjWjaz* A2v.

»dobry sąd« (1): *BierEz* G cf »sąd mieć«.

»sąd ludzki, ludu« [*szyk* 2:2] (3:1): *BielKron* 199; *WujJud* 116v; A my do Státutu Polłkiego nagorłzego prziiwázác fię mamy? niebędućie my dbác o włzytek łwiát? wzgárdźimy łady ludzkimi [*Iudicia humana contemnemus*]? *ModrzBaz* 143v; *CzechEp* 5.

»sąd niesprawiedliwy« [szyk 1:1] (2): *OpecŻyw* 114; A tu fie náucz s tego mieyfćá/ iáko tym odpowiedzyeć małz/ ktorzy fie fćárżá/ że dziłieyfłzych częłow zacność á powagá práwie wfzytkich fćanow niłzczeie á lekce powážona bywa/ przypifuiąc tho niełpráwiedliwym á złym fądom á niewdzyećności ludzkiej. *RejPosWstaw* 42.

»sądem potępiony« (2): chocia nań [*na następstwo biskupów*] prozno Odfzczepieńcy zewłżąd fćczekáli/ ktorzy potym rychłó/ częścią fądem fámego ludu półpolitego/ [...] częścią też wielkością cudow byli potępieni *WujJud* 116v; *SkarŻyw* A2.

»sąd potwirdzenia« = *uwiarygodnienie* (1): [*Józef mówi do faraona:*] A tzoś wtore widzyał to wfłytko ku iedney rzetzy zależy/ á iełt fąd potwirdzenia [*firmitatis iudicium est Vulg Gen 41/32*] dla tego iżby fie mowá boża rychley wypełniła *HistJóz* B2.

»jasnej prawdy [= *prawdziwy*] sąd« (1): Ten między námi człowiekiem fćczęśliwym/ Kto w żegłowaniu morzá popędliwym Przeminał Sirtłkie ludotrátne prądy? A to fą iftnéy iáłnéy prawdy fądy. *GosłCast* 55.

»sprawiedliwy sąd« [szyk 2:1] (3): Wiele rzetzy iełt w kxięgach moich/ ktore fćpráwiedliwym fądem/ y bes żadnego vporu/ mogą być zgánione *KrowObr* 192, 14; PAnie/ ktoż w gmáchách twoich/ ma miefćkánie? Dla odpoczyńku/ ktoż ná oney fćtanie Gorze świętey? ten co bez zmázy wchodzi? A/ z kogo fąd fćpráwiedliwy pochodzi. *GrabowSet* H3v.

»sąd zły (a. złościwy)« [szyk 1:1] (2): Iużćiby w nim [*w człowieku miłującym Boga*] vgałnąć mułiáłá/ pychá/ nádętość/ gniew/ vpor/ mężoboyłtwo/ cudzołótwo/ łákomłtwo/ niełpráwiedliwość/ fąd złościwy/ y kážda krzywdá/ ktoraby miáłá obrázić bliźniego iego *RejPos* 230v; *RejPosWstaw* 42.

Szeregi: »sąd i rozeznanie« (1): Sąć abufus w kołćyele/ ktore fćye milczkyem wkrádłý/ zá nyepilnołćýą przełóżonych. Ale nye wfłytłkoć ábufus/ co fćye komu nyepodoba/ áni to yedney álbo kilká głów fąd y rozeznanýe. *KromRozm I* N4.

»sąd i szacunek« (1): (*marg*) O fądzie y fćzácunku ludzkim fćpráwá. (–) A co mi [*ksiądz Powodowski*] zádáie/ żebych przytym y wfzytki nazacnieyfze y napobożnieyfze ludźie/ bárzo dotkliwie wiele rázow ofádźił/ y ofzácował/ [...] tego żadną miárą ták zgołá w pífaniu żadnym moim *X(iądz) K(anonik)* nie pokaże *CzechEp* 325. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

Wyrażenie przyimkowe: »wedle (a. podług) sądu« [*w tym: czyjego (= kto wyraża)*] (5) (6): Tułżąc fobie to o I.M. iż mi zaráz co ná to/ máiąc dołtátek/ odpifze: y mnie/ iełlibym iełzczé kędy czego nie dołóżył/ ábo czego nie obaczył: iákożby to niedźiw bełtyey niemey wedle fądu I.M. vczyńić/ y w czym fię kędy potknąć: y pokaże y nápominie. *CzechEp* 426, 71, 127, 260.

~ *Wyrażenie*: »podług sądu światłkiego« (1): Y kto więłtłfy iełt/ ij ten tzo fiedzi czyli ten tzo fluży? podług fądu światłkiego/ ten iełt więłtłfy tzo fiedzi. *OpecŻyw* 95.

Szereg: »wedle sądu i słow« (1): Włzákoż gdym obaczył/ iż I.M. *X(iądz) K(anonik)* to nawięcey przedię bierze/ y ná wyłtáwę y obronę tego fię náilniey zdobywa: o czym fię/ wedle fądá [!] I.M. *X(iędza)* Arcybifćupá/ y I.M. fámego włáłnych fłow/ fćkrętnie bádác nie trzebá. [...] Tedy dopiero [...] vmyłłem [!] fwoy odmienił. *CzechEpPORz* *3. ~

8. Prawo; iudicium Vulg, PolAnt, Modrz; lex, lex iustitiae Modrz; norma PolAnt (182) :

a. Przepisy prawne; też przepisy dotyczące norm postępowania (167) : Iáko fie ítháło Nierządnicą ono miáło wierne/ pełne fądu [*plena iudicii*]? Spráwiedliwość w nim obywałá/ á teraz mężoboyce. *Leop Is* 1/21, *Is* 42/3, 4; A zaž ten pánowáć będzie ktory ma w nienawiści fąd? *BibRadz Iob* 34/17; Szukaycie fądu/ á wczcie fie íspráwiedliwości [*quaerite iudicium Vulg Is* 1/17] *RejPos* 342; *BudBib Prov* 19/28; *ModrzBaz* 8.

sąd czyj [= *kogo dotyczy*] [*w tym: ai* (2), *pron poss* (1), *G sb* (1)] (4): *Leop Ez* 16/38; *RejPos* [226]; ACzefmy o fądziéch kmiecyh wypuśczoney álbo niewypuśczoney nieco íkazáli: wízákże iż iefcze zbywa ku íkazaniu o zbiegłych kmieciach/ dla tego íkázuiemy y wítáwiamy: iż [...] *SarnStat* 662 [*idem*] 935.

sąd czyj [= *kto wydaje*] [*w tym: G sb i pron* (2), *ai* (1)] (3): Azafz fie nie rozbieżáło íwowolenítwo ludzkie/ prze niedzierzenie fądow W.K. zacności *LeszczRzecz* A4; *SkarJedn* 173; *CzechEp* 116.

W połączeniu szeregowym (1): [*Przysłowia Salomona mają służyć*] Dla przyięcia ćwiczenia rośtropności/ íspráwiedliwości/ y fądu/ y práwosci. *BudBib Prov* 1/1[3].

W przeciwstawieniu: »sąd ... niezbożność« (1): Widziałem pod fłońcem miáło fądu niezbożność/ y miáło íspráwiedliwości niepráwość [*in loco iustitiae iniquitatem Vulg Eccle* 3/16]. *SkarKaz* 2a.

Zwroty: »być pod sądem« (1): *BibRadz Num* 15/16 cf »w prawie i pod sądem«.

»czynić (a. uczynić) sąd« = *przestrzegać prawa; facere iudicium Vulg, PolAnt* [*szyk zmienny*] (20): RAdem ząwždy czynił Pánie fąd y íspráwiedliwość Nie chcąc vpáść w gniewu twe^{go} írogą popędliwość *LubPs* bb5; *GroicPorz* pp2v; Drapiełtwá bezbożnych potárgną ie/ że niechcą czynić fądu [*quia noluerunt facere iudicium*] *Leop Prov* 21/7, *Ier* 22/15; Wefele ma íspráwiedliwy czyniác fąd/ ále vpadek thym ktorzy broią złość. *BibRadz Prov* 21/15, *Gen* 18/19, *Ps* 118/121, *Ier* 22/3, *Ez* 18/5, 19, 45/9; *KuczbKat* 205; Iefli zły człowiek będzie pokutował zá wíżyłtkie grzechy ktore popełnił/ á będzie ítrzegł wíżyłtkie^{go} przykazania mego/ á będzie czynił fąd y íspráwiedliwość/ będzie żył á nie vmrze [*Vulg Ez* 18/21] *WujJud* 108 [*przekład tego samego tekstu KuczbKat, BudBib*]; *BudBib Ez* 18/19, 21, 45/9; *CzechRozm* 177v; *CzechEp* 298; A Mąż z narodu Iudzkiego/ Był wdzięcznym kochaniem iego [*Pana*]: Ktorych Pan długo czekał/ by fie z nich kto vznał. A dziwnie im folgował, czekáiąc w nich rządu/ A oni w złościách żyli, nie czyniący fądu *ArtKanc* K6; *SkarKaz* 421b.

»sądzić sądem« (1): [*Bóg o Jerozolimie*] A będę cie fądził fądem cudzołożnic [*Et iudicabo te iudiciis adulterarum*]/ y thych kthorzy niewinną krew wylewáią *Leop Ez* 16/38.

»sądu strzec (a. przystrzegać« [*szyk zmienny*] (3): Ty tedy náwroć fie do Bogá twego/ ítrzeż fądu y miłofierdzia [*misericordiam et iudicium custodi*]/ á vfay ząwždy w Bogu twoim. *BibRadz Os* 12/6; *RejPos* [226]; Nie chodźcie w wítáwach Oycow wálzych: áni fądow ich przyítrzegaycie [*nec iudicia eorum custodiat*] *Vulg Ez* 20/18] *CzechEp* 116.

»sąd [*komu*] wydawać [= *ustanawiać*]« (1): OTO flugá moy [*mówi Bóg Ojciec*]/ przyjmę go: wybrány moy/ vlubiłá íobie w nim dúllá moiá: Dałem ducha moiego ná niego/ Sądy Narodom będzie wydawał [*iudicium gentibus proferet*]. *Leop Is* 42/1.

Wyrażenia: »sąd sprawiedliwy« = *iudicium iustum PolAnt* [*szyk* 3:2] (5): *RejPos* [226]; Ták iákoś fie dał widzyeć mężnym raz w potrzebie/ Niechże iuż nie odchodzi táká mył od ciebie/ Cnotę fąd íspráwiedliwy miej ná dobrej pieczy *PaprpPan* Cc3v; W pośrodku onego plácu/ [...] zbudowanoby

kościół/ gdzieby się łędziowie ze wżytym swoim domostwem nabożeństwem bawili/ á sprawy swoje Bogu nieśmiertelnemu poruczáli/ od ktorego spráwiedliwy sąd [*rectum iudicium*]/ y wżytko dobre pochodzi. *ModrzBaz* 93, 4v; *CzechEp* 113; [*BudBib Deut* 4/8].

»starodawny sąd« (1): Chcecie przedię zachować łtarodowne [!] Sądi/ Aby Krol wżitki wálze uznawał nierządi. *KochSat* B2v.

»wywracanie sądu« (1): zá zániedbániem y wywracániem sądów [*iudiciorum ... neglectum vero ac perversitatem*] przychodzi rołtyrk/ waśń półpolita y káždego z ósobná włána. *ModrzBaz* 138.

Szeregi: »ceremonija i sąd« (1): Przeto też iuż Ceremonie y Sądy zakonne wstály. *WujJud* 78.

»obyczaj i sąd« (2): Aby tedy Rzeczpółpolita w całóści á w zacności łobie przyłtoynej zázwdy zołtawála/ trzech rzeczy do tego trzebá: [...] ktore trzy rzeczy ták się w łobie máia/ áby Rzeczpółpolita biegłóściá rzeczy woiennych od półtronnego nieprzyacielá ná vkráinie byłá obronioná/ á vcżciwemi obyczáymi/ y spráwiedliwemi łády [*in morum honestate, iudiciorum severitate*]/ w łwoiem porządku záchowána y rządzona byłá/ ále nie iednáko tych obyczáiów y łádu [*moribus autem et iudiciis*] wżywác trzebá/ gdyż to łá rozne rzeczy. *ModrzBaz* 4v.

»prawo i (abo) sąd« = *lex et norma* *PolAnt* [szyk 2:1] (3): Ale łádu ábo Praw [*Iudicia autem*]/ przeciwno tym ktorzi z drogi dobrych obyczáiów wstąpili/ dla tego wżywáia/ áby wżdy oni po niewoli to czynili/ częgo z dobrej woli łwey/ [...] czynić niechćieli. *ModrzBaz* 4v; *SkarJedn* 173. *Cf* »w prawie i pod sądem«.

»sprawa i sąd« (2): półtánowią Sędzięgo Szłáchćicá ósiádlęgo/ y mieřkáníe w onymże Stárołtwie máiąćęgo/ y vmieiąćęgo rozeznáwác sprawy y łády [*causasque et iudicia discernere scientem JanStat* 430]. *SarnStat* 486 [*idem*] 917.

»sąd i (a, ani) sprawiedliwość« = *iudicium et iustitia* *Vulg*, *PolAnt* (22): STáram łie oto łpilnoćią moy pánie/ áby sprawy moje łzly według łádu á spráwiedliwóci *RejPs* 184v; *LubPs* bb5; Czyńćie Sąd á Spráwiedliwóć/ Vćisńionego gwałtem z rąk potwarze [*lege*: potwarze] wybawćie. *GroicPorz* pp2v; *Leop Ier* 22/15; A iefli wy iefłcze rzeczećie/ Czemuż nie ma nieść łyn złoći oycowłkiey? dla thego iż łyn czynił łád y spráwiedliwóć/ á łtrzegł wżytkiego przykazánia mego/ y pełnił ie/ życ będzie. *BibRadz Ez* 18/19, *Gen* 18/19, *Ps* 118/121, *Ier* 22/3, *Ez* 18/5, 45/9; Bo iuż możelz rozumieć iż vmárły łwięty [...] iużći thu w łádzyc áni w żadney spráwiedliwóći/ vćisńion być nie może. *RejPos* 267, [226]; *KuczbKat* 205; *WujJud* 108; Ták mowi Adonái Iehowá/ wiele ná was książetá [!] Izráelłkie/ odyimićie drapieřtwo/ y trapienie/ á łád y spráwiedliwóć czyńćie *BudBib Ez* 45/9, *Ez* 18/19, 21; *CzechRozm* 177v; *CzechEp* 298; Iáko mowił o Abráhámie P. Bog: Wiem iż rołkażelz łynom twoim/ y domowi twemu po tobie/ áby łtrzegli drogi Páńłkiey/ á czynili łád y spráwiedliwóć. *SkarKaz* 421b; *SkarKazSej* 703b marg. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»ustawa i sąd« (1): Abo ktory narod ták wielki? ktoryby wstáwy y łády [*statuta et iudicia*] ták spráwiedliwe miał/ iako iefł ten wżytek zakon/ ktory ia wam dziś podáię. *CzechEp* 113 [*przekład tego samego tekstu*] [*BudBib Deut* 4/8].

Wyrażenie przyimkowe: »pod sądem« (1):

~ *Szereg*: »w prawie i pod sądem« (1): W iednem prawie y pod iednem łádem bądźćie [*Lex una, et norma una erit vobis*]/ thák wy iáko y przychodniowie mieřkáiący z wámi. *BibRadz Num* 15/16. ~

Przen (2) : Kogo się radził [*Jahwe*]/ a dał mu zrozumienie/ y wyuczył go na ścieżce sądu [*et docuit eum in semita iudicium*]? *BudBib Is* 40/14.

W porównaniu (1): Mówcie słowu widzenia niewyżytecznego a czynicie przymierze z omylnością: y zrodzi iakoby gorzkość sąd na zagoniach polnych [*et germinabit quasi amaritudo iudicium super sulcos agri*]. *Leop Os* 10/4.

α. Prawo Boże, przykazanie [często w pl] [w tym: czyj (70) – pron poss (48), G sb i pron (15), ai (7)] (112) : Oddał odemnie miły panie drogi złości/ a według zakonu twego/ imiay się nademną. Bomci ia już drogę prawdy sobie wybrał/ a sądów twych nie zapamiętałem. *WróbŻółt* 118/30, 118/102, 108, 118, 175; *RejPs* 177v; *LubPs* T5, aa6, bb4; [mówi Bóg o ludzie swoim:] w sądziech moich będą chodzić/ a przykazania moje będą strzedz/ y będą je czynić. *Leop Ez* 37/24, *Ps* 17/23, *Prov* 28/5; Vczynił z nimi [*Pan z ludźmi*] wieczne przymierze/ a nauczył je sądów swoich. *BibRadz Eccli* 17/10, *2.Esdr* 9/29, *Is* 59/15; *RejZwierc* 206; Bo wstrzegłem drog Iehowinych/ a nie odstąpiłem iako niebożny od Boga moiego. Bo wszystkie sądy iego przedemną/ a wstaw iego nie odrzuciłem od siebie. *BudBib Ps* 17/21[23], *2.Esdr* 9/29, *Ez* 37/24; Bo w małych y młodych leciech/ w małej cenie pośpolicie wszystko v ludzi bywa: a obołowie Pan Bog/ y łaska iego/ chwala iego/ sądy iego/ wiekuiście karania złym zgotowane od niego/ także też grzech/ y sprostność albo ciężkość iego. *LatHar* 130; *WujNT Matth* 12/18.

sąd do kogo [= dla kogo] (1): Pamiętacie na Zakon Moizełła służy moiego/ kthorym mu poruczył na gorze Oreb/ do wszystkich ludu Izraelskiego/ przykazania y sądy *Leop Mal* 4/4.

W połączeniach szeregowych (17): *RejPs* 183; [mówi Pan:] Dałem im przykazania nye dobre/ a sądy albo sprawy w których nye będą żyć [*Vulg Ez* 20/11] *KromRozm II* lv; Bochmy rozkazania twego już nie strzegli/ Ni twych cerymoniy/ ni sądów twych panie *LubPs* hh3; Poślubię cię sobie nawieki/ przyłatzę się do ciebie/ w sprawiedliwości y w sądzie/ y w łasce/ y w miłosierdziu/ y w wierze poślubię cię sobie/ a ty poznasz Pana/ tedy cię/ mowi Pan wysłucham. *KrowObr* 143; *Leop 2.Esdr* 1/7, *Ier* 9/24; *BibRadz 3.Reg* 8/58, *2.Esdr* 1/7; *BielKron* 32v; iakoż tu z rozprawy tej Pankiey około tego dołtoynego Apostoła świętego możemy się napirwey nauczyć/ co iest krolestwo Pankie/ ktore zależy nie w bębnach ani w trąbach/ ale w sądzie/ w sprawiedliwości/ a w miłosierdziu *RejPos* 315; *RejZwierc* 141v; Wzechmocny ktorego nie nądujemy zacny (iest) mocą y sądem/ y mnostwem sprawiedliwości (przeto też) nietrapi. *BudBib Iob* 37/23, *Deut* 8/11; Ten [*Pan*] wyroki/ ten sądy swe Iakobowi/ Ten oznaymił zakon swój Izraelowi [*Vulg Ps* 147/19]. *KochPs* 214 [*przekład tego samego tekstu LatHar*]; *CzechEp* 123, 249; *LatHar* 383.

W przeciwstawieniu: »sąd ... niesprawiedliwość« (1): Czekałem aby się dział sąd/ aliści niesprawiedliwość: sprawiedliwości/ ali płacz a narzekanie [*Vulg Is* 5/7]. *PowodPr* 65.

W porównaniu (1): Bo odkryje się iako woda sąd/ a sprawiedliwość iako potok gwałtowny. *BudBib Am* 5/24.

Zwroty: »sądy chować« = *przestrzegać praw* (2): *MurzHist* O2; [*Bóg mówi do Salomona*:] a iesli wszystko to com przykazał tobie czynić [!] będzieś/ sprawiedliwości moje/ y sądy moje będzieśli chował [*et iustitias Meas iudiciaque servaveris*]/ wzbudzę łolec Krolestwa twoiego/ iakom obiecał Dawidowi oycu twemu *Leop 2.Par* 7/17.

»czynić sąd(y)« = *przestrzegać prawa; facere iudicium PolAnt* [szyk zmienny] (7): O człowiecze/ oznaymiłem ia tho tobie co iefth dobrego/ á co Bog od ciebie potrzebuie/ to iefth ábyś czynił sąd/ á rozmiłował fię miłofierdзиа *BibRadz Mich* 6/8; A (ták) czynicie vftawy moie/ á sądow moich ftrzelźcie/ y czynicie ie *BudBib Lev* 25/18, *Ez* 18/17; *CzechRozm* 207; *CzechEp* 116 [2 r.]; *PowodPr* 51.

»sąd(y) oznajmić, pokazać, objawić, podać, dać znać; sąd był okazany« [szyk zmienny] (3:2:1:1:1:1): *MurzHist* I4; *LubPs* ff3; Dałem im vftawy moie/ y sądy moie pokazałem im [*Et dedi eis praecepta Mea, et iudicia Mea ostendi eis Vulg Ez* 20/11]/ w ktorých żyć będzie człowiek gdyby ie czynił. *CzechRozm* 207 [przekład tego samego tekstu *CzechEp* 115, *PowodPr*]; *KochPs* 214; ktorzy [*Mojżesz i Dawid*] w tym zacność ludu Izraelfkiego vpátrowáli/ iż iemu Bog y siebie łamego y sądy y vftawy oznaymił. *CzechEp* 249, 115, 123; Oto łługá moy/ przyimę go: wybrány moy: vpodobáło fię w nim duży moiey: dałem Duchá mego nád nim: sąd narodom poda [*iudicium gentibus proferet Vulg Is* 42/1]. *LatHar* 555; *PowodPr* 51.

»podwracać (a. wywracać), rozerwać sąd(y)« = *pervertere iudicium PolAnt* (2:1): ODpowiedziawłsy Báldad Suhitczyk/ rzekł: [...] A więc Bog wywraca Sądy [*supplantat iudicium*]? álbo Wfzechmocny przewrotnie co czjni przeciwko fprawiedliwości? [!] *Leop Iob* 8/3; TEdy Pan odpowiedział Iobowi [...] Izali rozerwiefz sąd moy [*etiam dissipabis iudicium meum*]/ á obwinuiefz mię/ łamego fiebie vfprawiedliwiáiąc? *BibRadz Iob* 40/3, *Iob* 34/12.

»sądem sádzić« [szyk zmienny] (2): Tenći [*Pan Jezus*] łam według woley fwey tu wfzytko będzie rządził/ A fprawiedliwym ładem fwym w narodzyech będzie ładził *LubPs* Z3v; *CzechRozm* 193v.

»sąd(y) sprawować« = *postępować według przykazań; iudicium facere PolAnt* (2): *BibRadz Ez* 18/17; Szukaycie Iehowy wfzytcy ćifzy ziemfcy/ ktorzy sąd iego fprawuiefcie [*qui iudicium eius operati estis*] *BudBib Soph* 2/3.

»stać w sądzie [czyim]« = *sádzić według czyjegoś prawa* (1): [*mówi Pan o kapłanach*:] A gdy fye fpor ftoczy/ będą ftać w sądzyech moich/ y będą ładzić [*stabunt in iudiciis Meis, et iudicabunt Vulg Ez* 44/24]. *KromRozm III* K4.

»strzec (a. przestrzega(wa)ć, a. przystrzegać), pilnować, strzegący sądu(-ow)« = *postępować zgodnie z prawem; custodire iudicium Vulg, PolAnt; facere a. servare iudicium PolAnt* [szyk zmienny] (19:1:1): Gdyż pod wfzytkim Słóncá byegyem nie málz Bogá takiego/ Ktoryby thák przestrzegawał ładu fwego wiernego. *LubPs* R4; O błogofławienifz fą co ftrzegá ładow iego [*Pana*]. *LubPs* Y2, E3, Y2 *marg*, bb4, hh3; y ia y dom oycá me^{go} zgrzełfyliłmy/ márnościami zwiedzieni/ á nie ftrzegliłmy przykazania/ y Ceremoniy/ y ładow/ kthoreś przykazał Moizełfowi fludze twemu. *Leop 2.Esdr* 1/7, *Lev* 19/37, 25/18; *BibRadz 3.Reg* 8/58, 11/33, *2.Esdr* 1/7, *Ez* 18/9, *Os* 12/6; Oftrzegay fię ábjś nieprzepomniał Iehowy Bogá twego/ ábo żebyś niepilnował przykazań iego/ y ładow iego/ y vftaw iego/ ktore ia przykázuię tobie dzifia. *BudBib Deut* 8/11; Błogo ftrzegącym ładu [*Beati qui custodiunt iudicium*]/ czyniacemu fprawiedliwość ná wfzelki čás. *BudBib Ps* 105/3, *Lev* 25/18, *Ez* 18/9; *CzechRozm* 207; *CzechEp* 115, 116.

»(u)czynić sąd« = *nada(wa)ć prawo; facere iudicium Vulg* (2): Thyś [*Panie*] fprawił porządky/ sąd y fprawiedliwość w Iakobie tyś vczyinił. *Leop Ps* 98/4, *Ier* 9/24.

»sądy wypełniać« = *iudicia implere Vulg* [szyk zmienny] (2): Czyńcie przykazania moje/ á fądow przyſtrzegaycie y wypełniaycie ie/ ábyście mogli mieſzkáć ná źiemi/ krom wſfelkiego ítrachu *Leop Lev* 25/18, *Deut* 11/32.

Wyrażenia: »sąd(y) Boży(-e), Pański(e), bostwa, Pana Boga« = *iudicium Dei Vulg* [szyk 8:1] (4:2:1:2): ábowiem nam właſnie należy przegłédáć minęte y przyſſſte rzeczy náſſe/ á przegłédáć fąd y íprawiedliwość páńfką z ktorey dobrzi bez zapláty/ á zli bez pomſty nigdy nie wyda. *RejPs* 184v; *MurzHist* I4; Sądy Páńſkye nye odeſzły od mey obliczności/ Bom też nye odrzucał yego tu íprawiedliwości. *LubPs* Ev, aa5 marg, bb4; *Leop Is* 58/2; [*Mojesz przełożył sędziów nad ludem, nakazując im:*] Słuchaycie ípraw ludzkich/ á íprawiedliwie rozeznawaycie y íkázuycie/ ták máłego iáko wielkiego/ ták pielgrzymá iáko mieſzczaniná/ nie gárdząc żadną perſoną/ bo to Boży fąd ieſt [*Vulg Deut* 1/17] *BielKron* 32v; proſzę ia máluchny/ [...] przez łáfkę y fąd miłego Páná BOgá/ przez zátrzymanie wiary Chrzeſćijáńſkiey/ [...] Abyście W.M. [...] Naprzód głowę/ [...] potem y inſze członki Rzeczyp(ospolitej) do tego wiedli/ [...] iákoby *VotSzl* A2v. Cf »według sądu Bożego«.

»dziwne sądy« [szyk 3:1] (4): Iedno ty moy pánie niedopuſzczay od tey ſłuſſney drogi odſtępić mnie/ á dokońcá náuczyć mię ábych od náuki twej/ á od dziwnych fądow ípraw twoich nigdy nieodſtępował. *RejPs* 183, 177v; Bom ia [*Panie*] tę naproſtſſá drogę ná wſſem ſobie obrał/ Abych w ſwiętey prawdzye twojej záwżdi ſie ták kochał A fądow thwych dziwnych ni w czym nigdy nie przepomnyał. *LubPs* aa6; *RejZwierc* 206.

»prawy sąd« (1): Ze wſząd obłoki wielkie mgły w okrag Páná takiego/ Sprawiedliwość á prawy fąd mocność ítolice iego. *LubPs* V6.

»ſłuſzny sąd« (1): A záwždy oczy moje vprzedzáia wſſytki możne czuinoſci wzywáiąc nápomoc ciebie áby łáfkáwie wyſluchał prozby moje á íprawował ták żywot moy iákoby on nigdy nieodſtępował od ſłuſſnych fądow twoich y od íprawiedliwości twoiej. *RejPs* 186v.

»sprawiedliwy sąd« [szyk 2:1] (3): Sprawiedliwości twoie [*iustificationes Tuae*] były mnie weſołe á roſkoſzne miły panie na mieſtczu pielgrżimowania mego. (*koment*) Sprawiedliwości [*Ps* 118/54], tho ieſth íprawiedliwe fądy twoie y przykazania twe. *WróbŻółt* oo3; *LubPs* Z3v; *CzechRozm* 193v.

»sądy ſwięte« [szyk 2:2] (4): Ten co w boyázni Páńſkyey trwa ná wyeki wyecznye/ Iuż ſwýtych fądow yego ítrzeże ták beſpyecznye *LubPs* E3; Ráczże [*Panie*] przyyąć dobrowolnye moye wyrzeczenie/ [...] Dayże mi w fądyech twych ſwýtych łáfkáwe ćwiczenie. *LubPs* bb4, aa5 marg, bb4v.

Szeregi: »cerymonije i sądy« (1): Pátrćieſz tego ábyście wypełnili Cerymonie/ y fądy [*ceremonias atque iudicia*]/ ktore ia położę dziś przed oblicznością wáſſá. *Leop Deut* 11/32. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»sądy i dekreta« (1): Aboć podobno nie ten teraz ieſt Bog co ná on czás był? ábo iuż fądy ie⁸⁰ y dekretá zwiotfzáły? *CzechEp* 59.

»przykazanie(-a) (a. rozkazanie) i (to jest) sąd(y)« = *praecepta atque (et) iudicia Vulg, PolAnt* [szyk 5:2] (7): Wzgardiſes wſzytkimi ktorzy odchodzą od fądow twoich [*discedentes a iudiciis Tuis*] boćiem nieſprawiedliwa ieſt ich myſl. (*koment*) Od fądow [*Ps* 118/118], to ieſt od przikazania twego. *WróbŻółt* pp2, oo3; Vczyńił tedy Iozue tego dnia przymierze/ y przełożył im [*ludowi*] przykazania y

Sądy támże w Sychem. *Leop Ios* 24/25, *Lev* 19/37, *Mal* 4/4; [Bóg mówi do Dawida o Salomonie:] Y vmocnię Krolełtwo iego ná wieki/ będzieli iedno pilen áby dofyć czynił rofkazaniu memu y ładom moim iáko oto dżiś. *BibRadz* 1.*Par* 28/7; Bo fie w nich [w chrześcijanach] iści co Bog przez Ezechiela powiedział: Dałem im przykazania moie/ y łady łwoie pokazałem im/ ktore człowiek czyniąc/ będzie w nich miał łzczęśliwy pobyt [*Vulg Ez* 20/11]. *PowodPr* 51. [Ponadto w połączeniach szeregowych 7 r.]

»sąd(y) i (a) sprawiedliwość(-ci)« = *iudicium et iustitia* *Vulg*, *PolAnt* [szyk 16:8] (24): *WróbŻołt* 88/15; *RejPs* 184v, 186v; *MurzHist* 14; W łprawiedliwości á w ładzye niech łtanie twa łtolicá [*Panie*]. *LubPs* T5; Krolełtwo Krolá tego yełt w tákowej zacności/ W ktorim nyet nic milłłego nád ład łprawiedliwości/ Gdiś ład y łprawiedliwość łam vtwierdził náłz pánie W narodzie Iakobowym coś w nim miał łwe kochánye. *LubPs* X, V5v, V6, ff3; *Leop* 2.*Par* 7/17, *Ps* 98/4, *Is* 9/7; *BibRadz* *3, *Prov* 21/3, *Is* 59/14; Powieda też o nim [*Panu Chrystusie*] Prorok/ Iz połędzie łtolec Dawidá/ oycá łwego/ y krolełtwo iego/ áby ie vtwierdził w ładzie á w łprawiedliwości ná wiek wiekom. *RejPos* 16v, 15; *BudBib Ps* 96/2, *Is* 9/7, *Am* 5/24; *CzechRozm* 142v, 177; á iego [*Pana Boga*] Máiełtat wielmożności łełt ná łprawiedliwości/ Y ładzie záłożony *KochPs* 146; *CzechEp* 283. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»ustawa(-y) i sąd(y)« = *statutum et iudicium* *PolAnt* (5): *BibRadz* 2.*Par* 7/17; *BudBib Ex* 15/25; [w księgach Mojżesza] ták łtoi nápiłfano: Strzedz będziecie vłtaw moich y ładow moich: ktore gdy czynić będzie człowiek/ żyć będzie w nich [*Vulg Lev* 18/5]. *CzechRozm* 207; ták mowi Moizelz do ludu: Wey/ náuczyłem was vłtaw y ładow/ iáko mnie rozłkazał Iehowáh Bog moy/ ábyście ták czynili w pośrzod źiemie/ do ktorey idźiecie [*Vulg Deut* 4/5] *CzechEp* 113, 115. [Ponadto w połączeniach szeregowych 4 r.]

»wyrok(i) i sąd(y)« = *decretum et iudicium* *PolAnt* (2): tákci powieda Pan Bog Izráelfki/ Oto ia oderwę Krolełtwo z rąk Sálomonowych/ [...] A to dlatego iż oni mnie opułćili/ [...] á nie chodźili drogámi moimi/ áni dofyć czynili temu co łię mnie podobáło/ áni łtrzegli wyrokow y ładow moich *BibRadz* 3.*Reg* 11/33; *BudBib Ios* 24/25. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

Wyrażenie przyimkowe: »według sądu« (1):

~ Wyrażenie: »według sądu Bożego« (1): [*Luter mówi*] Iz dobry vczynek nalepyey vczynyon/ według miłósyerdźya bożego powłłfedni grzech yełt/ ále według ładu bożego łmyertelny. *KromRozm* I [H3]. ~

b. Uprawnienie do czegoś usankcjonowane przez prawo, obyczaj lub Boga [w tym: czyj (10) – G sb i pron (7), pron poss (3)] (15) : Powłtań miły panie á weźrzy na ład moy boże moy y panie moy racz obaczyć rzecz moię. *WróbŻołt* 34/23; W vniżeniu iego [*Jezusa*] ład iego wywyłłzon łełt/ a wiek iego y kthoź wypowie? (*marg*) Bo Iezus będąc wzbudzony od vmarłych zgłáđził pohánńbienie łwego łkazania ktorym był vniżon. (–) *BibRadz Act* 8/33; Nie łełt tákowa hárdá dumá we mnie/ ábych miał tych włzytkich ktorzy łię z námi ná iednákie wyznánie we włzytkim nie zgadzáiá/ połędzić y potępiać. Nie nam nędznym ludźiom ten ład náleży. *NiemObr* 99; *WujNT Act* 8/33.

cum inf (3): *CzechEp* 78; Naprzód práwu Duchownému náleży ład/ rozeznáć różnice około wiáry łwięteý Krześciánłkieý/ o Haeretykach/ Scýłmátykach/ Bluźniércach Bożych/ y Apołtátách. *SarnStat* 213 [*idem*] 221.

Fraza: »to nie moj sąd« [szyk zmienny] (3): Ten wymyślony czyściciel/ iako wiele narodził bogactw proźniącym/ a niepożytecznym lvdziam/ to nie moi ład/ niechai to każdy mądry obaczy/ moja rzecz wiarę wyznawać. *SeklWyzn* g2; O vmárłych też ludziach co mowić nieprzyśtoynie nie zwykłem/ y nie moy to ład/ o nich co łtánowić niełufznie. *CzechEp* 78; *NiemObr* 5.

Zwrot: »przewracać (a. wywracać), przewracający, nachylić, wykręcić sąd« = *pervertere iudicium* *Vulg, PolAnt*; *declinare iudicium PolAnt* (2:1:1:1): Przekłety ielt który przewraca Sąd [qui pervertit iudicium *Vulg Deut* 27/19] przychodniá/ sieroty/ y Wdowy. *GroicPorz* pp3; Nie wykręciż Sądu gościá ábo przychodniá áni śirothy/ áni weźmieź od Wdowy ná záltawę odzienia iey. *Leop Deut* 24/17; Nie bédźiefz wywracał łądu vbogiemu twemu/ przy łpráwie iego. *BibRadz Ex* 23/6; *BudBib Deut* 27/19, *Thren* 3/35.

Wyrażenie: »sąd [czyjej] głowy« (1): Wy każećie/ wyprawćiefz ná Podolé Mnichy. A cóż kiedy źle każą? To Sąd nie méy głowy: A boię łye/ áni twéy/ prózne náłze mowy. *KochZg* A3v.

9. Sprawiedliwość, prawość; iudicium *Vulg, PolAnt* (36) : Poniechayćie czynić przewrotnie/ vcźcie łie dobrze działáć: łzukáyćie łądu/ pomagayćie vcłfnionemu/ łądzćie ołiroćiálemu/ brońćie wdowy. *Leop Is* 1/17, *Ps* 98/4; Weźmi łkarb mądrości przez który lud thobie poddány bédźiefz łprawiedliwie łądził/ bo cześć krolewłka łąd miłuię. *HistRzym* 100; *BudBib Ps* 36/28; Skály (to ielt Bogá mocne⁸⁰ iáko łkáła) vczynki dołkonáłe łą: ábowiem włzyłtkie drogi iego łądem łą [*Vulg Deut* 32/4] *CzechRozm* 4v [przekład tego samego tekstu] 217.

sąd czyj [w tym: *pron poss* (3), *G sb i pron* (2), *ai* (1)] (6): Miłofierdzye y ład twoy włzechmocny miły Pánie/ Wyłpyewam wełelác łie gdyś mi dał to poznánie. *LubPs* X2v; *Leop Iob* 29/14, 4.*Esdr* 11/46; *KochZuz* A2; *KochPs* 74. Cf »sąd Boży«.

W połączeniach szeregowych (4): *RejPs* 174v; Bieda wám Doctorowie i Pharifeułzowie obłudni/ że dawáćie dźiesięćinę/ zmiętki [!] anyżu i kminu/ a co wzákonie cięłzfze⁸⁰ toście opuścili/ ład (*marg*) i (–) miłosierdzie i wiarę *MurzNT Matth* 23/23 [przekład lub nawiązanie do tego samego tekstu (2)] *LatHar* 128; *WujNT Matth* 23/23.

W przeciwstawieniach: »sąd ... gniew, gorzkość, żółć« (3): Izali konie biegáć będą po opoce? ábo izáli thám wołmi oráć będą? Gdyżećie wy ład obroćili w gorzkość/ á pożytek łprawiedliwości w iad. *BibRadz Am* 6/12[13]; Cwicz mię Iehowo/ ále władzie nie w gniewie twym/ ábyś mię nie włzczerbił. *BudBib Ier* 10/24, *Am* 6/12[13].

Zwroty: »sąd objawić« (1): Ale iefli kiedy znácznie łwoy ład Pan obiáwił/ Nigdy znáczniey/ iáko kiedy Zuzánnę wybáwił. *KochZuz* A2.

»sądem [= *sprawiedliwie*] odprawować« (1): [*niezbożnicy*] Sprawy wdowiey łądem nie odprawowáli [*Causam viduae non iudicaverunt Vulg Ier* 5/28]/ łpráwy vbogich śirot nieforytowáli. *PowodPr* 66.

»(u)czynić sąd« = *facere iudicium Vulg* (3): Czynić miłofierdzye y ład/ więcej łie tho Pánu podoba/ niżli offiáry. *Leop Prov* 21/3, *Prov* 21/15; *BibRadz Prov* 21/3.

Wyrażenia: »Bog sądu« = *Deus iudicii PolAnt* (2): A dla tegoż czeka Pan áby łię zmiłował nád wámi/ y ták wywyłżlon bédzie wam przepułzczáiąc/ ábowiem Pan ielt Bog łądu *BibRadz Is* 30/18; *BudBib Mal* 2/17.

»sąd Boży« (1): Niepobożni niepoznawiają sądów Bożych. [Cf Ale chociaż łalka niepobożnemu wczyniona będzie/ iednak się nie wczy sprawiedliwości *Is* 26/10] *BibRadz Is* 26 arg.

»sąd święty« (1): Sąd iego [Pana] święty flawić będą niebá [Et annuntiabunt caeli iustitiam eius *Vulg Ps* 49/6]: Bo gdzie ten sądzi/ wątpić nie trzeba. *KochPs* 74.

Szeregi: »(i) miłosierdzie (a. miłość) i (a) sąd« = *miser cordia et iudicium Vulg* [szyk 4:3] (7): RAzem y sąd y miłosierdzie pieniem fwym wpominąć muflę [Vulg *Ps* 100/1] *RejPs* 147 [przekład tego samego tekstu *Leop, SkarKaz*]; *LubPs* X2v; Przetoż ty Orle więcej się nie wkázu/ [...] aby się ochłodziła wlfyftká ziemiá/ y przywrociła się wyzwolona z twoiej gwałtowności/ á miała nadzieię o Sądzie y miłosierdziu onego kthory ją ftworzył. *Leop* 4.*Esdr* 11/46, *Ps* 100/1, *Prov* 21/3; Ale biadá wam Pharyzeufzom/ iż dawaćie dziesięćinę z miętki y z ruty y z káżdego ziele: á opufzczacie sąd (marg) sprawiedliwość. Hebr. (–) y miłość Bożą [praeteritis iudicium et charitatem Dei]. *WujNT Luc* 11/42; *SkarKaz* 4b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»prawda i sąd« (2): Owflsem ludu fwoiemu moc spraw fwych [Pan] przypomni/ A poda im narody w dziedzictwo á w ich rząd/ Bowiem sprawá rąk yego yeftci prawdá y sąd *LubPs* Z4v. Cf »w prawdzie i w sądzie«.

»sąd i (a) prawo« = *iudicium et lex PolAnt* (2): *BudBib Sap* 9/5; Można ieft [Panie] ręká twoiá/ wyfoka práwicá: Ná sądzie/ á ná prawie [iustitia et iudicium *Vulg Ps* 88/15] twoiá tkwi ftolicá. *KochPs* 133.

Wyrażenia przyimkowe: »wedle sądu« = *sprawiedliwie* (1): Zginionej [owcy] fzukać będę/ á błędną przywrocę/ złamaną zwiążę/ niedołączną pośilę/ tłuftá á mocną wytrączę/ páść ie będę wedle sądu [in iudicio]. *BibRadz Ez* 34/16.

»w sądzie« (1):

~ *Szereg*: »w prawdzie i w sądzie« (1): Abowiem sądy twoie [Panie] práwe wczynileś według wlfyftkich rzeczy ktoreś przywiódł ná nas/ y ná miásto święte oycow nálfych Ieruzálem: boś w prawdzie y w sądzie [in veritate et in iudicio] przywiódł to wlfyftko dla grzechow nálfych. *Leop Dan* 3/28. ~

W przen (3) : Obleczone w sprawiedliwość/ y odziałem się nią iáko innym odzieniem/ á koroną/ sądem moim [et vesti me ... iudicio meo]. *Leop Iob* 29/14, *Is* 28/6; [ja, mądrość] Prowadzę ścieżką sprawiedliwości y w pośzrod ścieżek sądu [in medio semitarum iudicii]. *BibRadz Prov* 8/20.

10. Oskarżenie (21) :

sąd czyj [= kto jest oskarżony] [w tym: *pron poss* (1), *G pron* (1)] (2): á to cokolwiek nád námi wczynił [Ojciec Niebieski]/ iż to wlfyftko s fzczyrey dobroci á s fzczyrego miłosierdzya fwoiego/ bez nálfych wfzech záflug czynić raczy/ á bez żadney godności nálfzey. Ktemu nas fzczyci/ broni od káżdey frogości/ od káżdego niebełpieczeńftwá/ od káżdego sądu nálfzego. *RejPos* 171v, 172v.

sąd czyj [= kto oskarża] (1): *RejPos* 166v cf »fałszywy sąd«.

W połączeniach szeregowych (4): [dzisiejszy Kościół] ieft máło nie w takimże oblężeniu/ [...] od thych frogich Rzymiánow fwiátá tego. [...] Obległo go wnąthrzne wcińnienie sądu á niesprawiedliwości y wcińnienia wielkiego. *RejPos* 197, 166v, 171v, 289v.

Zwroty: »sąd [na kogo] kłaść [jakoby]« = oskarżać kogoś (1): Ale [nieprzyjaciele słowa Bożego] naprzód rozliczne łądy á przymowki ná nas kładli/ iákobyfmy pod zákryciem tey świętey prawdy mieli łobie iákíe bunt/ iákíe nowe wolności wymyśláć *WujJudConf* 10v.

»[przeciw komu] podnieść sąd« = oskarżyć kogoś (2): *CzechEp* 99; Gdy lię Michał Archanioł z dyabłem rospierał/ rozmawiając o cieie Moyzełzowym: nieśmiał *przećiw niemu* podnieść łądu bluźnierskiego [*non est ausus iudicium inferre blasphemiae*]: ále rzekł: Niechći Pan rofkaże. *WujNT Iudae* 9 [*przekład tego samego tekstu CzechEp*].

»(po)wstać na sądzie, w sąd, w sądzie« = oskarżyć; *excitare in iudicio PolAnt*; *surgere in iudicio Vulg* (5:2:1): Krolowá łpołudnia/ powstanie włád (*marg*) włádzie (-) [*excitabitur in iudicio*] zmężami rodzaju tego/ i potępi ié. *MurzNT Luc* 11/31, *Luc* 11/32; *WujNT Matth* 12/41, 42, s. 200, *Luc* 11/31, 32 [*zawsze przekład lub nawiązanie do tego samego tekstu*].

»wypuścić z sądu« = uniewinnić (1): Absolvere reum, Pozwaną łtronę wypuścić z łądów/ zá nią skaźń vczinić. *Mqcz* 400d.

Wyrażenia: »sąd bluźnierski« (2): *CzechEp* 99; *WujNT Iudae* 9 cf »podnieść sąd«.

»fałszywy sąd« (2): gdyż iáwnogrzełznicy łą/ ktorzy iáwnie/ á widomie/ [...] y Páná łwego/ y bliźniego iáwnie obrażáią. Iáko łą iáwni lichwiarze/ iáwni mężoboycze/ [...] iáwni oni złoczyńce/ ktorzy s pożytkow márných/ iáko ná lefie/ lud Pánłki łupią á odzyeraią/ fáłłzywemi łądy łwemi/ fáłłzywemi rádami á pomocami łwemi *RejPos* 166v; *LatHar* 118.

»niesprawiedliwy sąd« (2): Pátrzayże zálię iáka iełt trudna á niebełpieczna drogá á łprawá náłłádowania łwiátá tego y kłiążęćiá iego/ á iáko przychodzi á przypada káżdemu s łrogim potem czołá iego/ przez mordy/ zwády/ niełprawiedliwe łądy/ przez trudne á obciężliwe á rozmáite práwá łwoie. *RejPos* 289v, 127.

»uciążony sąd« (1): Iuż nie tylko ábyś go [bliźniego łwego] vcłfnać miał/ ábo go niełprawiedliwie ofádzić miał/ ále owłzem kędy będziełz mógł obroniłz go á wydrzełz z onego vcłfnienia iego/ ábo z onego vciażonego łądu iego. A thu dopiro będziełz podobien ku Bogu Oycu łwemu *RejPos* 172v.

Szeregi: »sąd i dekret« (1): [grzechy przeciwko przykazaniom] Przeciwo Ołmemu. KŁamłstwo y fáłłz włzelki. Fáłłzywe łądy y dekrety. *LatHar* 118.

»sąd a(ł)bo niesprawiedliwość« (2): kędy możełz nędznemu vpádlemu [!] bliźniemu łwemu/ łądem ábo niełprawiedliwością iáką vcłśnionemu/ pomoc: [...] tedy pomagay iemu. *RejPos* 171v; *RejZwierc* 95v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»potwarz a sąd« (1): Bo wpomni też łobie onę Zuzánnę/ ktora byłá vcłfniona okrutną potwarzą á okrutnym á niełprawiedliwym łądem w niewinności łwoiey *RejPos* 127.

»sądy a przymowki« (1): *WujJudConf* 10v cf »sąd kłaść«.

11. Własność, przymiot (2) : różne łądy/ rozdał [Bóg] w náłze głowy/ Ciebie mądrym vrodził/ á mnie nie dał mowy. *KmitaPsal* Av.

Wyrażenie: »sąd roztropny« = roztropność, mądrość (1): Tákim łądem rołtrotnym Solon był vczczony/ iákíeś ty od Bogá Oycze obdárzony. Ty ráda/ ty pomocą mátce łwey połługi Czyniłz miłey oyczynie/ iák Cámillus drugi. *SapEpit* B.

12. Zasada wykonywania czegoś (1) : Bo wyćwicz y [oracza] w ładzie [erudiet satorem ad iudicium]/ Bog iego naucz y i y. Bo nie będą trzec wozem zębátym wyki/ áni koła tączác będą po kminie *BudBib Is 28/26*.

13. Jednostki frazeologiczne o różnych znaczeniach (4) :

Zwrot: »rozeznác [czyj] sąd« = *rozpatrzyć czyjś sprawę (1)*: Iudica iudicium meum et redime me [...]. Rozeznay [Panie] ład moy a odkup mie *WróbŻółt 118/154*.

Wyrażenie: »napierśnik, [pektorał, racyjonał] sądu« = *ozdobny płat tkaniny noszony na piersiach, będący oznaką sędziego; rationale iudicii PolAnt, Vulg; pectorale iudicii PolAnt (3)*: Spráwifz też y Napierśnik Sądu/ wyháftowány złothem iáko y Efod/ z hiácynthem/ z ízárłatem/ z iedwabiem czerwonom/ y z kręconem lnem. *BibRadz Ex 28/15*; Y będącie nofił Aaron imioná fynow Izráelfkich ná fercu fwem/ w Napierśniku ładu/ gdy wnidzie do mieyfćá świętego/ áby byłá pámiąthká wieczna przed Pánem. *BibRadz Ex 28/29, Eccli 45/11; [Leop Ex 28/15; A położyfz na Rátionale ładu/ Náukę y Prawdę WujBib Ex 28/30]*.

***** Dubia (3) :** Bo dzień pomfthy Páńfkiey/ rok odpłaty ładu Syon [*iudicii Sion*]. *Leop Is 34/8*; wĩm by to przystało [*myśleć o sobie*], bo choć masz mandat, ale iednakeś nawolności, ani <.... dat> Sądu nieczyni. *ActReg 164*; obiecuiemy/ iż [...] żadného poddáného królestwá náłzého/ [...] dóbr dziedzicznych nie będziemy brác/ [...] ázby piérwéy o tym vprzędził ład náłzych fędzi/ które ná to náznáczymy z náłzemi Prełaty/ Pány/ Sąd/ y vważné vznánié y fkazánié [*cum nostris praelatis, Baronibus, matura cognitio et sententia sequatur JanStat 122*]. *SarnStat 67*.

MN